T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK DÜNYASI COĞRAFYASI ANABİLİM DALI

II. DÜNYA SAVAŞI VE SONRASINDA SSCB'deki TÜRK GÖÇLERİ (AHISKA VE KIRIM TATARLARI)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZİ HAZIRLAYAN MEHMET ALİ AÇIKGÖZ

İSTANBUL 2016

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK DÜNYASI COĞRAFYASI ANABİLİM DALI

II. DÜNYA SAVAŞI VE SONRASINDA SSCB'deki TÜRK GÖÇLERİ (AHISKA VE KIRIM TATARLARI)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZİ HAZIRLAYAN MEHMET ALİ AÇIKGÖZ

TEZ DANIŞMANI: YRD. DOÇ. DR. HALİL KURT

İSTANBUL 2016

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Mehmet Ali AÇIKGÖZ'ün "II. Dünya Savaşı ve Sonrasında S.S.C.B'deki Türk Göçleri (Ahıska ve Kırım Tatarları)" konulu tez çalışması, jürimiz tarafından Türk Dünyası Coğrafyası Anabilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Halil KURT	.....
Üniversitesi	Marmara Üniversitesi	
Üye	: Prof. Dr. Mehmet Akif CEYLAN	.....
Üniversitesi	Marmara Üniversitesi	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Adnan ESKİKURT	.....
Üniversitesi	İstanbul Medeniyet Üniversitesi	

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun ..24./.10../ 2016 tarih ve 2016/20-04 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Müdür

İÇİNDEKİLER

Fotoğraflar II

Grafiklar III

Haritalar III

Tablolar III

ÖNSÖZ IV

ÖZET V

SUMMARY VII

KISALTMALAR IX

GİRİŞ 1

SİYASİ ve SOSYOLOJİK BİR KAVRAM OLARAK ZORUNLU GÖÇ: (KIRIM VE AHISKA TÜRKLERİ ZORUNLU GÖÇÜ) 1

I. Siyasi ve Sosyolojik Olarak Sürgünün Tanımı 1

II. Kırım ve Ahıska Türkleri'nin Zorunlu Göçü 4

BİRİNCİ BÖLÜM: 8

KIRIM VE AHISKA TÜRKLERİ'NİN SÜRGÜNLERİ 8

I. Kırım Türkleri'nin Sürgünü 8

II. Ahıska Sürgünü 29

İKİNCİ BÖLÜM 46

1956-1991 YILLARI ARASINDAKİ KIRIM VE AHISKA TÜRKLERİ'NİN GERİ DÖNÜŞ MÜCADELELERİ 46

I. Kırım Türkleri'nin 1956-1991 Arasındaki Durumları 46

I.I. Kırım Türkleri'nin Anavatan'a Dönüş Çabaları ve Yaşananlar 47

I.II. SSCB'nin Kırım Türklerine Karşı Baskı ve Tutuklamaları 49

I.III Kırım Türkleri'nin Anavatan'a Dönüşü 54

II. Ahıska Türkleri'nin 1956-1991 Arasındaki Durumları 58

II. I. Ahıska Türkleri'nin Kendi Aralarında Gruplaşmaları 60

II. II. Ahıska Türkleri'nin Vatana Dönüş Çabaları 61

II. III. Ahıska Türkleri'nin Dönüşü ve Yaşananlar 67

II.IV. Fergana Olayları 69

II. V. Ahıska Türkleri'nin Fergana'dan Zorunlu Göçleri 72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 77

1991-2015 YILLARI ARASINDA Kİ GERİ DÖNÜŞ MÜCADELELERİ 77

I. Kırım Türkleri'nin 1991-2015 Arasında ki Faaliyetleri 77

II. Ahıska Türkleri'nin 1991-2015 Arasındaki Faaliyetleri 84

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: 94

ABD'deki AHISKA TÜRKLERİ'NİN DURUMU ve KIRIM'IN İLHAKININ KIRIM TÜRKLERİ'NE ETKİLERİ 94

I. ABD'de Yaşayan Ahıska Türkleri 94

II. Kırım'ın İlhakının Kırım Türkleri'ne Etkisi 107

SONUÇ 122

EKLER **126**

Ek 1 126

Kırım ve Ahıska Türkleri Hakkında Yerel Parlemantolar ve Uluslar arası Kurumlar Tarafından Alının Kararlar 126

Ek 2 130

Ek 3 134

Ek-4 136

Ek 5 139

KAYNAKÇA 149

Fotoğraflar

Foto 1: Ahıska Bölgesinde Bir Ahıska Medresesi 5
Foto 2: Sürgüne Gönderilmeyi Bekleyen Ahıska Türk Kadınları 37
Foto 3: Ahıska Türkleri'nin Zorunlu Göçü 38
Foto 4: Ahıska Dergisinin 2005 Şubat Yılına Ait Sayısının Kapağı 39
Foto 5: Vagonlardan İndirilen Ahıska Türkleri Kamyonlarla Köylere Dağıtılırken 41
Foto 6: 1964 Yılında SSCB Meclis Başkanlığı'na Giden Ahıska Türkü Delegeler 62
Foto 7: Özbekistan'a Zorunlu Göç Ettirilen Bir Ahıska Türkü Ailesi 63
Foto 8: Kazakistan'a Zorunlu Göç Ettirilen Azimli ve Çalışkan Ahıska Türkleri 64
Foto 9: Ahıska Türkü Kadınlar Hınkav Yaparken 65
Foto 10: Fergana'da Bir Ahıska Türkü Kadını 66
Foto 11 : Ahıska Türkleri'nin Fergana'dan Ayrılmaları 73

Foto 12: Fergana Olayları'nın Türk Basınına Yansıması 74
Foto 13: 24. Dönem TBMM Başkanı Mehmet Ali ŞAHİN ABD'de Ahıska Türkleri İle Beraber 101
Foto 14: ABD'de Yaşayan Ahıska Türkleri 102
Foto 15: Ahıska Türkleri'nin ABD'de Düzenledikleri Bir Etkinlikten Kareler 103
Foto 16: ABD'de Yaşayan Ahıska Türkleri Yöresel Oyunlarını Sergiliyor 104
Foto 17: ABD'de Yaşayan Ahıska Türkleri Yöresel Oyunlarını Sergiliyor 105
Foto 18: ABD'de Yerel Kıyafetler Giymiş Bir Ahıska Türkü Kadını 105
Foto 19: ABD'de Yaşayan Ahıska Türkü Kızları Yerel Kıyafetler İle 106

Grafikler

Grafik 1: Çarlık Rusyası'ndan RF Dönemi'ne Kadar Geçen Sürede Kırım'da Etnik Nüfus Dağılımı 81
Grafik 2: Ukrayna ve Kırım'da Konuşulan Dillerin Dağılımı 113

Haritalar

Harita 1: Kırım Fiziki Haritası 9
Harita 2: Kırım Siyasi Haritası 10
Harita 3: Kırım Türkleri'nin Zorunlu Göç Haritası 20
Harita 4: Ahıska'nın Siyasi Haritası 29
Harita 5: Ahıska Türkleri'nin Göç Dönemleri ve Hareketlerinin Dağılımı 40
Harita 6: Fergana Vadisi 69
Harita 7: Ahıska Türkleri'nin ABD Eyaletleri'ne Dağılımı 98
Harita 8: Kırım'da Konuşulan Dillerin Dağılımı 114

Tablolar

Tablo 1: 1926 Yılında Kırım Muhtar Cumhuriyeti'nin Nüfusu 12
Tablo 2: Kırım Türk Milli Hareketi'nin Tespitine Göre 1944 Yılında Kırım'da Zorunlu Göçe Tutulan Kırım Türkleri'nin Sayısı 19
Tablo 3: Kırım Türkleri'nden Kalan Mal Mülk Envanteri 24
Tablo 4: Ahıska Rayonları'ndan Sürgün Edilen Kişi Sayısı 36
Tablo 5: Kırım'ın 1 Ocak 1967 Tarihli Nüfusu 51
Tablo 6: Kırım Türkleri'nin Nüfus Dağılımı 56
Tablo 7: Ahıska Türkleri'nin Ülkelere Göre Nüfus Dağılımı 68
Tablo 8: 1979-1994 Yılları Arasında Kırım'daki Kırım Türkleri'nin Sayısı 82

ÖNSÖZ

Bu tezin ilk bölümünde; II. Dünya Savaşı'ndan sonra zorunlu göçe tabi tutulan Kırım ve Ahıska Türkleri'nin hazin öyküsü incelenmiştir. Sonraki bölümlerde ise 2004 sonrası Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) göç eden Ahıska Türkleri ile,2014 Şubat ayında vuku bulan Rusya Federasyonu'nun (RF) Kırım'ı ilhakı ve sonrasında yaşananların Kırım Türkleri'ne olan etkileri incelenmiş, olaylar kronoloji sırasına göre açıklanmaya çalışılmıştır.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümde siyasi ve sosyolojik yönden sürgünlerin tanımı yapılmaktadır. I. bölümde Kırım ve Ahıska Türkleri'nin zorunlu göçü, II. bölümde, Kırım ve Ahıska Türkleri'nin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminde geri dönüşü hakkında bilgi verilmiştir. III. bölümde ise SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsız olan Ukrayna ve Gürcistan'ın bu zorunlu göçün mağdurları olan Kırım ve Ahıska Türkleri'nin geri dönüşünde uygulamış oldukları politikalar incelenmektedir. IV. bölümde ise, 2004 yılında ABD'ye göç eden Ahıska Türkleri ve yine aynı bölümde Kırım'ın RF tarafından ilhakı ve bunun Kırım Türkleri'ne olan etkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

Sonuç kısmında ise, genel bir değerlendirme yapılmış, gelecekte yaşanması muhtemel konular üzerinde durulmuş ve bunlar için çözüm önerileri sunulmuştur.

Öncelikle bana bu imkânı sunan, tez konumun belirlenmesi, görüş ve katkılarından dolayı tez danışmanım, değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Halil Kurt'a ve yine bölüm başkanı Prof. Dr. Nurten Günal'a çok teşekkür ederim.

Çalışma ortamı sağlayan İSAM yöneticilerine ve çalışanlarına, tez konusunda yol gösteren İstanbul Medeniyet Üni. Araş. Gör. Abdullah Yıldırım'a, okuyup hataları düzeltmemde yardımcı olan dayım Sabri Korkmaz'a, çeviri konusunda yardımcı olan arkadaşım BOUN PDR öğrencisi Rukiye Çetinkaya'ya, adını bilmediğim İSAM yetkililerine, İSAM'da çalışan değerli bilim insanlarına ve tabii ki anneme teşekkürü bir borç bilirim.

İSAM, İstanbul, 2016 Mehmet Ali Açıkgöz

ÖZET

1917 Bolşevik İhtilali ile birlikte Çarlık Rusya'sında Rus olmayan milletler kendi cumhuriyetlerini kurmuş ve Kırım Türkleri de kendi hükümetlerini kurarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Fakat bu durum uzun sürmemiş Bolşevikler kısa bir süre sonra Kırım'ı işgal ederek burada Kırım Türkleri'ni imha etmek, milli kültürlerini yok edip Kırım'ı Ruslaştırma siyasetini izlemeye başlamıştır. Türkiye'nin Gürcistan sınırında bulunup Posof İlçesi'nin devamı sayılan Ahıska Bölgesi de 1921 Moskova Anlaşması ile nüfusunun %90'ının anadili Türkçe olan 240 köy ve kasaba ile SSCB'ye bırakılmıştır. Bundan sonra felaket yılları olarak değerlendirebileceğimiz gözyaşı dolu yıllar başlamıştır. Sindirme ve Türk izlerini silmek amaçlı politikalar uygulayan SSCB, Kırım Türkleri'ni sürgün ve açlıkla, Ahıska Türkleri'ni ise erkekleri II. Dünya Savaşı'nda askere alıp, geride kalanlara ise baskı uygulayarak sindirmeye çalışmıştır.

SSCB II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Kırım ve Ahıska Türkleri'ni anavatanlarından binlerce km. mesafedeki Sibirya ve Batı Türkistan'a zorunlu göçe tabi tutmuştur. Göç ettirildikleri yerlerde büyük sıkıntılar yaşayan Kırım ve Ahıska Türkleri, Stalin'in ölümünden sonra vatanlarına geri dönüş çabası içerisine girmişlerdir. Türlü zorluklara rağmen geri dönmeyi amaç edinen ve bu amaca yönelik çeşitli çalışmalar yapan Kırım Türkleri'nin bir kısmı amaçlarına ulaşmasına rağmen, Ahıska Türkleri amaçlarına ulaşamamıştır.

1990'lı yıllara gelindiğinde SSCB dağılınca nisbeten üzerlerindeki baskı azalmıştır. Kırım Türkleri geri dönerken, Ahıska Türkleri kendi içlerinde daha önceden bölünmeler yaşadıkları için hala geri dönüş çabası içindeydiler. Bu dönemde Ukrayna Kırım Türkleri'nin geri dönüşünde bir takım yardımlarda bulunmuş, Gürcistan ise özellikle batı ile bütünleşebilmek adına Ahıska Türkleri'nin geri dönüşü konusunu gündeme almak zorunda kalmıştır. Ancak bir takım şartlar öne sürerek Ahıska Türkleri'nin geri dönüşü konusunda engeller çıkarmıştır.

2004 yılında ABD göç etme imkânı tanıyınca on binin üzerinde Ahıska Türkü buraya göç etmiştir. Ahıska Türkleri'ne bu imkânı sunan ABD, onları aynı yerlerde iskân ettirmeyerek farklı eyaletlere dağıtmıştır. Mevcut şartlara hızla uyum sağlayan Ahıska Türkleri yeniden hayata tutunmaya çalışmışlardır. Yine bu sıralarda meydana gelen renkli devrimler ve iç çatışmalar Ahıska Türkleri'nin geri dönüşü önündeki diğer engelleri oluşturmuştur.

2014 Şubat ayında RF'nin Kırım'ı ilhak etmesi ve RF'ye katılım referandumu sonrası Kırım'ın RF'ye bağlanmasıyla birlikte yeni bir sürece girilmiştir. Kırım Tatar Milli Meclisi Başkanı Rıfat Çubarov, Kırım Türkleri'nin devlet eliyle değil RF baskısıyla kendileri göç etmeye başladığını ifade edip, göç edilen yer konusunda herhangi bir bilgi vermemiştir. Referandum öncesinde Kırım Türkleri'ne bir takım haklar vaat edilmesine rağmen sonrasında baskı altına alınmışlar ve önde gelenlerine Kırım'a giriş gibi bir takım yasaklar getirilmiştir.

Sonuç kısmında genel bir değerlendirme yapılarak gelecekte görülebilecek olası durumlar müzakere edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırım göçleri, Rusya, ABD, Ahıska Türkleri, Kırım Türkleri

SUMMARY

The non-Russian nations in Tsarist Russia, founded their own republics with the Bolshevik Revolution and the Crimean Turks also declared their independence by establishing their own government. But this situation didn't last long and the Bolsheviks began to carry out a policy to annihilate the Crimean Turks and their national culture to Russianize Crimea by occupying the peninsula soon after. The Ahıska Region, which is on the Georgia frontier of Turkey and counted as the continuation of Posof County, was abandoned to USSR with the Moscow Treaty of 1921 with 240 villages and towns in which the native language of the population was %90 Turkish. Henceforth, years full of tears began which we can consider as catastrophic years. The USSR, which practised polcy implementations aiming to suppression and remove Turkish traces, tried to suppress the Crimean Turks by deportation and starvation and the Ahıska Turks (Meskhetian Turks) by recruiting the men for the front in the World War II and by applying oppression to the others.

USSR, late in the World War II, deported the Crimean and Ahıska Turks to Siberia and West Turkistan which are thousand kilometres away from their homelands. The Crimean and the Ahıska Turks, whom experienced difficulties at the places that they have been deported, gone into the effort of returning to their homelands after the death of Stalin. Although a part of the Crimean Turks succeeded to gain their objective by their several endeavour aiming to return back despite various challenges, the Ahıska Turks couldn't achieve their objectives.

When USSR fragmented politically in the 1990s, the oppression upon them decreased relatively. The Crimean Turks returned to their homeland, but the Ahıska Turks were still endeavouring to return because of being partitioned among themselves previously. Ukraine done some aid for Crimean Turks to return back and also Georgia had to put the matter of Ahıska Turks returning back on the agenda in this period, in order to become integrated with the West especially. But also by asserting a number of clauses, created difficulties for the returning back of Ahıska Turks.

When USA enabled immigration in the year 2004, more than ten thousand Ahıska Turks emigrated here, The USA, which had given this opportunity to the Ahıska Turks, didn't settle them in the same places and distributed to different provinces. By accommodating themselves quickly to the present conditions, the Ahıska Turks tried to clutch onto the life again. Nevertheless, the çolourful revolutions and the internal conflicts, occurred about this time, formed the other difficulties before the returning back of the Ahıska Turks.

After Russian Federation's (RF) annexing Crimea in February in 2014 and the participation referendum to RF, a new period began by the affiliation of Crimea to RF. Rıfat Çubarov, the president of the Crimean Tartar National Assembly, stated that the Crimean Turks began to migrate not because of the State but by the pressure of the RF, but he had given no sign about the direction of the migration. Though some rights were promised to the Crimean Turks before the referendum, later on they have been suppressed and their leadership had been exposed to some prohibitions such as entering Crimea.

The possible circumstances that could be seen in ti future had been discussed by a general consideration in the conclusion.

Answer Key: Crimean migrations, Russia, USA, Ahıska Turks, Crimean Turks

KISALTMALAR

AATS	Amerika Ahıska Türk Toplumu
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e	Adı Geçen Eser
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
A.g.m	Adı Geçen Makale
AK	Avrupa Komisyonu
AKPM	Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	Çeviren
Doç. Dr.	Doçent Doktor
GKO	Devlet Güvenlik Komitesi
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
KEKP	Kırım Entegrasyon ve Kalkınma Programı
KGOK	Kurtuluşun Geçici Organizasyon Komitesi
Km.	Kilometre
KMSSC	Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
KP	Komünist Partisi

KTMH	Kırım Türk Milli Hareketi
KTMK	Kırım Tatar Milli Kurultayı
KTMM	Kırım Tatar Milli Meclisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MSSC	Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
NKDV	İçişleri Halk Komiseri
ÖSSC	Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
Prof. Dr.	Profesör Doktor
RF	Rusya Federasyonu
SSC	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Biriliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

GİRİŞ

SİYASİ ve SOSYOLOJİK BİR KAVRAM OLARAK ZORUNLU GÖÇ:

(KIRIM VE AHISKA TÜRKLERİ ZORUNLU GÖÇÜ)

I. Siyasi ve Sosyolojik Olarak Sürgünün Tanımı

Sürgün terimi TDK tarafından "*Ceza olarak belli bir yerin dışında veya belli bir yerde oturtulan kimse*"[1] olarak tanımlanır. Literatürde zorunlu göçün bir başka türü olarak da ifade edilmektedir.

Sürgün terimi, TÜBA Sosyal Bilimler Sözlüğü'nde, suçlara özgü bir ceza olup, ceza işleyen kişinin belirlenen bir zaman için belirlenen bir yerde oturma mecburiyetinde bırakılması olarak tanımlanır. Diğer bir tanımlama da değişik sebeplerden dolayı belirli bir alanda yaşayan toplulukların ya da kişilerin bulundukları yerden başka bir yere aktarılıp taşınması şeklindedir.[2]

Dünyada değişim ve ilerleme, son yıllarda daha önceki dönemlerde olmadığı kadar yoğun bir biçimde gerçekleşmiştir. İnsanlar günümüzde çok değişik nedenlerle göç etmekle birlikte, bu durum esas olarak beş grupta toplanabilir.[3]

1- Yeni bir yaşam amacıyla göç,
2- İşgücü göçü,
3- Zorunlu göç,
4- Turistik göç,
5- Tersine göç.

Göçe mecbur bırakılan ve asker eşliğinde grup olarak bulundukları yerden farklı bölgelere gönderilen kişilerin yerine savaşa taraf kişilerin iskân edilmesi ile son bulan, zamanla farklılaşan ve farklı bir isimle ifade edilen bir durum da söz konusu olabilmektedir. [4]

Göç olayı, iki yerleşim alanı arasında meydana gelmelidir. Tarihi olayların birden çok sebebi olabileceği gibi, göçün ve sürgünün de sosyo-ekonomik, politik, din gibi çeşitli sebepleri

---

[1] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5648932f753d86.28381818 Erişim Tarihi 15.11.2015

[2] Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü: Sosyal Bilimler, "Sürgün", Türkiye Bilimler Akademisi Yay, Ankara 2011, s.1078.

[3] İbrahim Balcıoğlu, Sosyal ve Psikolojik Açıdan Göç, Elit Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s.82.

[4] Serdar Sarısır, Demografik Oyun Sürgün (1919-1923)", IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s.39-42

olabilir. Bunlar göz önüne alınarak farklı adlandırmalar ve sınıflandırmalar yapmak her zaman mümkündür. [5]

Zorunlu göçler, politik gücü elinde bulunduran iradenin kendi etnik, din veya mezhebi dışındakilere, bulundukları alanda yaşama hakkı vermemesi ve bu kişi ya da toplulukların varlığını sona erdirmesiyle sonuçlanan göçlerdir.[6]

Yüzyıllar boyunca insanlar baskı, şiddet ve silahlı çatışmalardan dolayı yaşadıkları yerleri ya da bulundukları kesimi terk etmek zorunda kalmışlardır. Üstelik devlet, askeri ya da aşırı bir takım silahlı gruplar dünyanın hemen hemen her bölgesinde siyasi ve askeri amaçlarına ulaşabilmek için insanları zorla yerlerinden etmeye kadar ileri gitmişlerdir. Bundan dolayı zorunlu göçlerden ve sürgünlerden en çok etkilenen grubun toplumun en marjinalleşen grubu olduğu görülür. Bunlar azınlık mensupları, vatansızlar, yerli halklar ve siyasal iktidar yapısından dışlanan gruplardır.[7]

İlkel göçlerde ana faktör doğal ortam iken, zorunlu göçte yani sürgünde ise sosyal yapıdır. İlkel göçebe topluluk göç konusunda az da olsa kontrolü kendinde tutarken zorunlu göçte, yani sürgünde ise bütünüyle bu kontrol topluluğun elinden alınmıştır.[8] Buna örnek olarak Kırım Türkleri ile Ahıska Türkleri'nin zorunlu göçü gösterilebilir.

İlk grupta yer alan göçmenlerin yaşamında gittikleri yerlerde fazla bir değişim olmazken, zorunlu göçte yani sürgünde ise, yaşam tarzları her yönden değişime uğramaktadır. Yolculuk sırasında kişilerin birçoğu yaşamını yitirmiş, hayatta kalanlar ise çok zor şartlarda yaşamlarını sürdürmüşlerdir.[9]

Zorunlu göçlerin öne çıkan en belirgin özelliği kuşkusuz politik bir sebebi olmasıdır. Sürgünün sosyo politiği demek onun bir hükümet politikası olarak uygulanması ve sığınmacı gibi diğer zorunlu göçlerden farklı manaya gelmesi demektir. Bundan dolayı sürgünün bütün süreçlerinde politik varlığın etkisi kendini gösterir ve bu sürgün sonrası yeni yerlerde de sürekli kendini canlı tutar.[10]

---

[5] Sarısır, a.g.e., s.39-42.
[6] Sarısır, a.g.e., s.39-42.
[7] Dünya Mültecilerinin Durumu: 1997-98 Bir İnsanlık Sorunu, Jeff Crisp vd (Ed) (Çev. Yeşim Boyacılar vd.) Ankara 2007, s.1.
[8] Cemal Yalçın, Göç Sosyolojisi, Anı Yayınları, Ankara 2004, s. 14.
[9] Yalçın, a.g.e., s. 15.
[10] Adem Sağır, Batumdan Orta Asya'ya Bir Yol Hikayesi, Atatürk Kültür Merkezi Yay, Ankara 2012, s.13.

Dünyada yaklaşık 50 milyon kişi hukuken zorunlu göç kurbanı olarak tanımlanabilir. Bunların çoğu Batı Türkistan, Balkanlar, Kafkasya ve eski Sovyetler Birliği gibi soğuk savaş döneminde sığınmacı sorunu yaşamamış bölgelerde mevcuttur. Zorunlu göçün değişik şekillerde meydana gelen bir problem olduğu gerçeği daha da netleşmeye başlamıştır. Uzun süreden beri bilinen sığınmacı yada toplu kaçış gibi tanımlamaların yanı sıra "sığınmacı akını", "toplu sınır dışı etme", "etnik temizleme", "doğal afetler yüzünden yerinden edilme", "kalkınma programlarının uygulanması sonucunda yerinden edilme", "zorunlu göç", "zorunlu iç göç" gibi kavramlar bilim adamları ve insani yardım kuruluşları tarafından bugün sık sık kullanılmaktadır.[11]

Sürgünün antik dönemden modern döneme gelinceye kadar öncelikle kişiye uygulanan bir müeyyide olarak karşımıza çıktığını görürüz.[12]

Yakın geçmişte yaşanan bir takım durumlarda yerinden edilen halkların yeni yerlerinden ayrılmasına izin verilmemesinin en büyük sebebi coğrafi değil siyasidir. Göçe zorlananların, sebebi ne olursa olsun, dünyada zorunlu göçe maruz kalmış kişilerin ya da toplulukların büyük bir kısmının ortak özelliği hayatlarının güvencede olmamasıdır.[13]

Göçler arasında en temel ayrım, zorunlu ve gönüllü göç arasındadır. Buradaki temel ayrım fiziksel bir zorlamanın olup olmadığıdır.[14] Zorunlu göçlerde, göçe karar veren iradenin, göçe tabi tutulan kişi ya da topluluklarının iradesinin dikkate alıp almadığıdır. Zorunlu iskân politikaları, savaş ya da doğal afetlerden dolayı ortaya çıkan durumlar kişi ya da toplumlar için faydalı olmaları ve gönüllü göç olmalarına rağmen göç edenin iradesini dikkate almadan yapılan yer değiştirmelerde sürgün kavramının göç kavramından ayrı bir kritere tabi tutulması gerekmektedir.[15]

Politik amaçlı zorunlu göçler ile 18. yüzyılda başlayan, 19. yüzyılda artış gösteren ve 20. yüzyılda zirve yapan zorunlu göçler batıdan doğuya, Kafkaslardan ve Rumeli'den Anadolu'ya doğru olmuştur. Politik ve dini kaynaklı olan bu zorunlu göçlerin büyük bir kısmından Müslümanlar etkilenmiştir. Bu politik dini menşeli zorunlu göçler 1783'te Rus

[11] Dünya Mültecilerinin Durumu: 1997-98 Bir İnsanlık Sorunu, s.2.-3.
[12] Sarısır, a.g.e., s.43.
[13] Dünya Mültecilerinin Durumu, BM, Ankara 1997, s.112-113.
[14] Faist, Thomas, Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar, (Çeviren A. Z. Gündoğan ve C. Nacar), Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2003, s.48.
[15] Fethi Güngör, Kafkaslardan Anadolu'ya Göçler; Çeçen Mültericlerin Durumu. Uluslararası Göç Sempozyumu (8-11 Aralık 2005) (Zeytinburnu Beld.), İstanbul: Sistem Matbacılık, İstanbul 2006, s.142.

Çarlığı'nın Kırım'ı işgali ile başlamış ve günümüze kadar bazen hızlı bazen de yavaşlayarak devam etmiştir.[16]

II. Kırım ve Ahıska Türkleri'nin Zorunlu Göçü

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) yönetimi, II. Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından, 1941-1944 yılları arasında düşman ile birlikte işbirliği yapma ihtimali ya da yaptıkları gibi suçlamalarla sekiz ayrı millet anavatanlarından Batı Türkistan'a ve Sibirya'ya zorunlu göç ettirmiştir. Bu halklar Türk boylarından ve Kırım'ın esas sakinleri olan Kırım Türkleri, Kafkasya Bölgesi'nde yaşayan Karaçay ve Balkarlar, Gürcistan'ın güneyinde yaşayan Ahıska Türkleri ve yine aynı şekilde bir Kafkas halkı olan Çeçenlerle birlikte İnguşlar, İdil boyunda yaşayan Almanlarla birlikte Kalmuklar zorunlu olarak göçe tabi tutulmuş halklardır. Toplamda nüfusları bir buçuk milyonu geçen bu halklar, zorunlu göç yerlerinde değişik kamplara yerleştirilmiş ve bu olay devlet sırrı olarak saklanıp Stalin'in ölümünün (1954) ardından SB Komünist Parti'nin XX. Kurultayı'na (1956) kadar devam etmiştir.[17]

Kesin olmamakla birlikle, 18 Mayıs 1944 tarihinde 200 bin Kırım Türkü'nün zorla göç ettirildiği ve Kırım Tatar Milli Meclisi (KTMM) yetkililerine göre 2012 yılında Kırım'da yaşayan 400 bin civarında Kırım Türkü'nün olduğu bildirilmektedir.[18] Yine 1944 yılında zorla göç ettirilen yaklaşık 100 bin Ahıska Türkü'nden[19] geri dönebilenlerin sayısı oldukça az olup 6 Aralık 2013 itibariyle de 1174 Ahıska Türkü geri dönüş statüsü ve 7 Ahıska Türkü'ne Gürcistan vatandaşlığı verilmiştir. Bunlardan hariç başvurusunu Rusça yaptığı için değerlendirilmeye alınmayan 2000'e yakın Ahıska Türkü'nün başvurusu olduğu dile getirilmektedir.[20]

Kırım ve Ahıska Türkleri'nin zorunlu göçü, Avrupa Komisyonu'nun 1993 yılında almış olduğu 996 sayılı "Eski SSCB Devletleri Arasındaki Nüfus Hareketleri" hakkındaki kanunda dile getirilmiştir. Kanunda, 1941 ve 1944 yılları arasında eski Sovyetler Birliği tarafından kendi topraklarından zorla göç ettirilen ve kendi vatanlarına geri dönemeyen bazı etnik gruplardan

---

[16] Kemal Karpat, Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler (Çev. B. Tırnakçı), Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.94.

[17] Nadir Devlet, "Kırım Tatarları", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi Çağdaş Türkiler, Ek Cilt, İstanbul, Çağ Yayınları, 1993, s.262.

[18] İsmail Aydıngün, "Ne Doğu Ne Batı, Hem Doğu Hem Batı: Avrasyanın "Geçiş" Ülkesi Ukrayna", İsmail Aydıngün, Çiğdem Balım (Ed.). Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna: Türk Dilli Halklar- Türkiye ile İlişkiler içinde. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay, 2012, s.258-259-260.

[19] Ayşegül Aydıngün ve Ali Asker, "Gürcistan: De Jure Üniter, De Facto Parçalı" İsmail Aydıngün, Çiğdem Balım (Ed.), Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna: Türk Dilli Halklar- Türkiye ile İlişkiler içinde, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay, 2012, s.180.

[20] Gürkan Polat, 1943-1944 Yıllarında Sovyetler Birliği'nden Sürgün Edilen Halkarın Sürgününü ve Geri Dönüş Düzenlemelerinin Karşılıklı Olarak İncelenmesi; Ahıska, Kırım ve Karaçay-Malkar Sürgünleri Örnekler"(Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi SBE, 2013), s.115.

Polonyalılar, Almanlar, Ahıska Türkleri (Misket) ve Kırım Türkleri'nin sırasıyla Rusya Federasyonu (RF), Gürcistan ve Ukrayna'nın kabul etmesi gerektiği ifade edilmiştir.[21] Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan bu zorunlu göçler ve aynı zamanda başka yerlerden buralara yerleştirilen Slav nüfusun etkisiyle Kırım ve Ahıska (Güney Kafkasya)'nın demografik yapısında önemli değişmeler yaşanmıştır.[22]

Zorunlu göçe tabi tutulan halkların kültürlerini, izlerini silmek için SSCB Hükümeti tarafından, kitaplar ve el yazması eserler yakılmış, anıtlar, saraylar, medreseler, camiler tahrip edilmiştir (Foto 1). Yeni yetişen nüfus üzerinde zorunlu göçe tabi tutulanların izlerini silmek yada değiştirmek için tarih kitapları tekrar yazıldı.[23]

Ahıska Medreseleri: Bir zamanlar burada bilginler yetişirdi. Ot ve samanla dolu bu yapı, şimdi zamanın dışında kalmış.

Foto 1: Ahıska Bölgesinde Bir Ahıska Medresesi

Gürcistan 1996 yılında Avrupa Komisyonu (AK) üyeliğine başvuru yapmış ve Ahıska Türkleri meselesi hakkındaki Viyana Müzakereleri'nden sonra 29 Nisan 1999'da, Gürcistan

[21] http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=16407&lang=en Erişim Tarihi 12.12.2015
[22] Halil Kurt, "Güney Kafkasya'da Değişen Demografik Yapının Siyasi Coğrafya'ya Etkileri", Yeni Türkiye, Yıl 21, Sayı 75(2015), s.8.
[23] Kirsten Benites, Repatriation of Ethnic Groups, http://www.du.edu/korbel/hrhw/researchdigest/russia/repatriation.pdf Erişim Tarihi 27.08.2016

AK'ye üye olmuştur.[24] Ahıska Türkleri'nin geri dönüşünün üyelik sürecinden (1999) itibaren iki yıl içinde başlamasını (2001) ve bunun 12 yıl içinde bitirilmesi (2011) şartı koşularak üyeliğe kabul edilmiştir. Gürcistan tarafı da bu şartı kabul ederek AK'a üye olmuştur.[25]

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin girişimleriyle 2004 yılında başlayan çalışmaların ardından 2006 Haziran ayında yaklaşık 9 bin Ahıska Türkü ABD'nin 30 farklı eyaletine göç etmiştir. Takip eden yıllarda göç eden kişi sayısı yaklaşık 15 bini bulmuştur. Burada farklı eyaletlere dağılan Ahıska Türkleri bu durumdan şikâyet etmeyip aile bağlarını sıkı tutarak yaşam mücadelesi vermiş, ABD'nin kendilerine sunduğu olanakları en iyi şekilde kullanmışlardır.[26]

AK'ın 20 Ocak 2010 tarihinde 12109 sayılı raporunda geri dönüş konusunda iki ülkenin farklı tutum sergilediğini belirtmektedir. Örneğin Ukrayna Kırım Türkleri'yle ilgili vatandaşlık konusunda çözüm bulduğunu fakat Gürcistan tarafından bu konu hakkında bir çözüm bulunmadığını ifade etmektedir.[27]

Aynı zamanda geri dönüşe engel olan sebeplerden diğeri ise yasal düzenlemenin dışında bürokrasinin de geri dönüşe engel olmasıdır. Sovyet bürokrasisi ile yerel bürokrasinin engel olmasından dolayı da geri dönüş gerçekleşmemektedir. Buna neden olan en büyük etken ise Kırım Türkleri ile Ahıska Türkleri'nin anavatanlarının stratejik bir konumda yer almasıdır.[28]

Bu stratejik konumdan dolayı Kırım, 2014 Şubat ayında RF tarafından ilhak edilmiş ve nüfusun %60'lık kısmını Rusların oluşturmasına dayanarak 16 Mart'ta yapılan referandumla bu ilhakı meşru gösterilmeye çalışmıştır.

Kendisi de bir Kırım Türkü olan Prof. Dr. Halil İnalcık, Kırım'ın RF için Boğazları, İstanbul'u ve Anadolu'yu tehdit etme noktasında bir aşama olduğunu dile getirerek "*Kırım, Türkiye'yi tehdit etmek için bir merkezdir. Bugün Sivastopol'da, Ukrayna'ya bağlı olmasına rağmen Rus hâkimiyeti vardır. Bu neye yöneliktir? Türkiye'ye, Boğazlara ve İstanbul'a yönelik bir tehdittir*." ifadesini kullanmıştır.[29]

Bu durum sadece Türkiye'ye karşı bir tehdit oluşturmanın yanında aynı zamanda Kırım'ın esas sahipleri olan Kırım Türkleri için de büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Kırım'ın

[24] M. A. Kütükçü, "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Ahıska Türklerinin Anavatanlarına Dönüş Sorunu",…
[25] Ayşegül Aydıngün, "Ahıska Türklerinin Gürcistan'a Dönüşünde Son Durum", s. 55.
[26] Ayşegül Aydıngün, "Ahıska Türklerinin Dünü, Bugünü ve Yarını", s.2669.
[27] http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=12471&lang=en Erişim Tarihi 12.12.2015
[28] Polat, a.g.e. , s.116.
[29] http://ahiska.org.tr/wp_pdf/sayi34/34_4.pdf Erişim Tarihi 06.12.2015

Çarlık Rusya tarafından ilhak edilişinden beri dinmeyen acıları SSCB dağıldıktan sonra da devam etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM:

KIRIM VE AHISKA TÜRKLERİ'NİN SÜRGÜNLERİ

I. Kırım Türkleri'nin Sürgünü

Kırım, Ukrayna'nın güneyinde, Karadeniz'in kuzeyinde yer almaktadır. Yine batıdan Karadeniz doğu tarafından ise Kerç Boğazı ve Azak Denizi yer almaktadır. Kırım'ın doğusu ile batısı arasındaki uzunluğu 305 km, kuzey ile güney arasındaki genişliği ise 205 km civarındadır.[30]

Kırım yarımadası Karadeniz'in kuzeyinde, Ukrayna'nın güneyinde 26.142 km^2'lik bir alanı kapsar. Kırım yarımadası anakara Ukrayna'ya genişliği 30 km, uzunluğu 9 km olan Orkapı (Perekop) ile bağlanır. Bundan dolayı Kırım için söylenen "Ada" tabiri kısmen doğrudur.[31] Eğer Orkapı (Perekop) ile Kırım Ukrayna bağlantısı kesilirse burası bir kale görünümü alır. Kırım yarımadası 29,5 - 34,5 derece doğu boylamları ile 44-46 derece kuzey enlemleri arasında kareyi andırmaktadır. Kırım coğrafyası ova ve dağlardan oluşur.[32]

Yarımadada güney-batıdan başlayıp kuzeydoğuya uzanan ve yine batıdan doğuya doğru uzanan bir dağ silsilesi ile kaplı olup, en fazla yükselti ise Yalta'nın kuzeyinde 1545 m ile en yüksek zirveyi oluşturan dağ silsilesi yer almaktadır. Bazı kesimleri denize dik inmekte ve dağlık alanların üzerinde yer alan yaylaların gerisinde ise düz alanlardan oluşan bozkır kısımlar bulunmaktadır. Yine bu dağların kuzey eteklerinde ırmak havzalarında Bahçesaray, Akmescit, Karasubazar gibi Kırım şehirleri yer almaktadır[33](Harita 1).

[30] Ramazan Özey, Türk Dünyası Coğrafyası-Ülkeler, İnsanlar ve Sorunlar, Aktif Yayınları, İstanbul 2011, s.384.
[31] Mehmet Akif Albayrak, Yeşil Ada Kırım, Türk Dünyası Kültür ve Sanat Derneği, Ankara 2004, s.16.
[32] Ethem Feyzi Gözaydın, Kırım: Kırım Türklerinin Yerleşme ve Göçmeleri, Vakit Matbaası, İstanbul 1948, s.9.
[33] "Kırım", TDV İslam Ansiklopedisi, C.25, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2002, s.447-448.

Harita 1: Kırım Fiziki Haritası

(**Kaynak:**http://img04.blogcu.com/v2/images/orj/k/i/r/kirimgunlugu/kirimgunlugu_1288531759.jpg) (Erişim Tarihi 16.04.2016)

Kırım'da iklim olarak, dağların güney kısımlarında ve kıyı ovasında ılıman bir iklim yer kendini göstermektedir. Sıcaklıklar kuzeyden güneye doğru artmaktadır. Yalta'da ocak ayı sıcaklık ortalaması 3,5 ^{o}C olurken temmuz ayındaki sıcaklık ortalaması ise 22 ^{o}C dolaylarında seyrekmektedir. Yağışlar dağlık kısımlarda artarken kuzey kısımlarda azalmaktadır. Karadeniz kıyı kesimlerinde yağış miktarı 300-350 mm'ye kadar düşerken dağlık alanların yoğun olarak yer aldığı kuzey kesimlerde ise 500 mm'nin üzerinde yağış almaktadır. Karadeniz'den uzaklaşıp kuzeye doğru gidilirken iklim, nispeten kuraklaşır ve sertleşir.[34]

Kırım'ın orta ve kuzey kesimlerinde bozkır alanlar yer alırken, dağlık alanlarda ormanlık alanlar bulunmaktadır. Bu bozkırların oluşmasında, sıcak ve kuru güneydoğu rüzgarları ile ilkbahar ve yazın görülen toz fırtınalarının etkisi büyüktür. Kırım dağlarının 250 m'ye kadar olan kısımlarında ağaçlı stepler yer almaktadır. 250-700 m arasında dişbudak, söğüt, meşe, ıhlamurlardan oluşan geniş yapraklı ormanlar yer alırken 700 m'den daha yüksek yerlerde ise kayın ormanları yer almaktadır.[35]

[34] Özey, a.g.e. , s.386.
[35] Özey, a.g.e. , s.386.

Kırım, Harita 2'de görüldüğü gibi bulunduğu konum dolayısıyla ve küçük bir toprak parçası olsa da tarih boyunca büyük bir önem arz etmiştir. Fatih Sultan Mehmet döneminde "Karadeniz'in Anahtarı" olarak adlandırılan Kırım, yüzyıllar boyunca Türk-İslam âlemine ve

Harita 2: Kırım Siyasi Haritası

(Kaynak:http://i.internethaber.com/files/2015/10/13/1478295/1478295.jpg?v=99999) (Erişim Tarihi 29.05.2016)

Osmanlıya yönelik Rus saldırılarına karşı siper olmuştur. Limanları sayesinde Karadeniz'in asırlar boyu "Türk Gölü" olarak kalmasını sağlamıştır. 1783'te Çarlık Rusya'nın işgalinden sonra Rusların "İstanbul'u ele geçirme ve sıcak denizlere inme" politikasında önemli bir konuma yükselmiştir.[36]

Çarlık Rusya'nın işgalinden sonra önemi daha da artan Kırım'da Ruslar etnik bir düzenlemeye gitmişler, Ruslaştırma politikaları çerçevesinde burada yaşayan Kırımlıları düzenli bir şekilde zorla göç ettirmişlerdir. Bu durum SSCB dönenimde de devam etmiştir. Kırım, jeopolitik, jeoekonomik ve sosyokültürel bir çizgi üzerinde bulunmaktadır. Stratejik açıdan Batı Türkistan, Kafkasya ve Doğu Akdeniz'deki çatışma bölgelerine hakim ve buralara ulaşılarak kontrol edilecek konumda yer almaktadır. Buraya hakim olan güç aynı zamanda Karadeniz'i

[36] Albayrak, a.g.e. , s.19.

kontrol altına almakta ve Kafkasya ile Hazar tarafından gelecek enerji akışını da kontrol edebilecektir.[37]

Kırım, bulunduğu konumu itibariyle stratejik bir önem taşırken, SSCB döneminde burası, bir deniz üssü halini almıştır.

Nitekim SSCB, Karadeniz'de uzun bir kıyıya sahip olduğundan dolayı söz sahibi olabilmek ve belli noktalarda kontrol alanı kurmak adına Kırım'a askeri üsler ve tesisler kurmuş, Sivastopol'deki 800 parçalık devasa Karadeniz filosu ile Kırım'ın SSCB nezdindeki stratejik önemi daha da artmıştır.[38]

Sovyet yönetiminde bulunan Kırım'da Rusların uygulamış oldukları siyaset; genel olarak Kırım Türkleri'ni tamamıyla imha etmek ve/veya onların milli kültürlerini tamamen silip atmak, yani Kırım'ı Ruslaştırmak[39], daha da ileri giderek Kırım'da Türk izlerini silme siyasetiydi. SSCB işbu siyasi politikasını, Kırım Türkleri'ni zorla göç ettirerek gerçekleştirmiştir.

I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği 1917 yılında Rus İhtilali ile Çarlık Rusya'sı bölünmüş ve Rus olmayan milletler ayrılmıştır. Kırım Türkleri de 9 Aralık 1917 tarihinde Kurultayı toplamış ve milli hükümeti kurarak 13 Aralık 1917 tarihinde bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.[40]

Kasım 1920'de Kırım tekrar ve bu sefer kılıf değiştirmiş olan Bolşeviklerin işgaline uğradı. Kırım'ı işgal eden Bolşevikler, Türkleri hemen yerlerinden sürmeye ve öldürmeye başlamıştır.[41] Katliamın ilk kurbanı Milli Hükümet Başkanı Çelebi Cihan olmuş ve kısa bir sürede milliyetçi olarak öne çıkan Türk aydınları katledilmiştir. Yine Macar Komünist Bela Kun Kırım'da dehşet salarak 60-70 bin Kırım Türkü'nü kurşuna dizmiş ya da Sibirya'ya sürerek[42] Sovyetlerin Kırım'da Türk varlığını sonlandırmaya yönelik ilk çabalarına hizmet etmiştir. Öncelikle aydın kesimini ve ileri gelenlerinin katledilmesi Kırım Türkleri üzerinde dehşet etkisi yaratmıştır.

Bu durum Bolşeviklerin Kırım Türkleri'ne uyguladıkları imha siyasetinin ilk aşamasını oluşturmaktadır. Bolşevikler bir taraftan halkın direnmesi diğer taraftan Batı Türkistan'daki

[37] Halil Akman,"Kırım-Sivastpol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşımı Sorunu", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Sayı 9/1(2014), s.10-11.
[38] Albayrak, a.g.e. , s.19.
[39] Necip Abdülhamitoğlu, Türksüz Kırım: Yüz Binlerin Sürgünü, Boğaziçi Yayınları, İstanbul: 1974, s.29
[40] Müstecip Ülküsal, "Kırım Türklerinin Faciası ve Kurtuluş Davası" Emel Dergisi, Cilt 1, Sayı 11,s.5.
[41] agm., s.5.
[42] Abdülhamitoğlu, a.g.e. , s.31.

Müslümanların sempatisini kazanıp geçici bir süreliğine hoş görünmek için 18 Ekim 1921 tarihinde Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyet'ini (KMSSC) ilan etmiştir.[43]

Kasım 1921'de kasıtlı bir yokluk oluşturularak, 8 ay gibi kısa bir zamanda 60 bin Türkü'nün hayatını kaybetmesine neden olmuştur.[44] Cafer Seyit Ahmet Kırımer ve Dr. Ahmet Özenbaşlı, bunun 1921 yılında yerli halkın mahsulü olup zorla alınan büyük miktardaki gıda maddelerinin Bolşevikler tarafından ihraç edildiğini ve suni bir açlığın çıkarıldığını ispat etmişlerdir. Açlık nedeniyle 50.000 kişi Kırım'ı istemeyerek de olsa terk etmiş, 100.000 kişi hayatını kaybetmiş ve bunun sonucu olarak Kırım nüfusu %21 oranında azalmıştır. Hayatını kaybedenlerin %60'ını Kırım Türkleri oluşturmaktadır. Bu durum Bolşeviklerin Kırım Türkleri'ne uygulamış olduğu imha politikalarının ikincisini teşkil etmektedir.[45]

Tamamen bilinçli olarak oluşturulan suni kıtlık ile Türkiye'nin buğday yardımı yerine ulaştırılmamış ve İtalyan Kızılhaç'ın yardım etme isteği Sovyet yönetimi tarafından kabul görmemiştir.[46]

Tablo 1: 1926 Yılında Kırım Muhtar Cumhuriyeti'nin Nüfusu

Toplam Nüfus	713.823	%100
Ruslar	301.398	42.2
Kırım Tatarlar	179.074	25.1
Ukraynalılar	77.405	10.8
Almanlar	43.631	6.1
Yahudiler	39.921	5.6
Rumlar	16.036	2.2
Kırımçaklar	6.000	0.8
Karaimler	4213	0.6
Diğerleri	46.125	6.5

Kaynak: M. Halil Leylak, "Orta Asya ve Kafkaslarda Türklerin Demografik Yapısı (XX.Yüzyıl)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE,1997), s.111.

Tablo 1'de 1926 yılında Kırım'da Kırım Türkleri'nin nüfusu Ruslardan sonra ikinci sırada geldiği görülmektedir. SSCB yönetiminin politikaları sonucu Kırım Türkleri'nin nüfusunda büyük bir azalma meydana gelmiştir. Yine ilerleyen yıllarda bu nüfus daha da azalacak ve 1944 yılında ise zorunlu göç ile Kırım, Kırım Türkleri'nden arındırılmış olacaktır.

[43] Edige Kırımal, "Kırımda Topyekün Techir ve Katliam", Emel Dergisi, Cilt 2, Sayı 18(yıl), s.38-39.
[44] Ülküsal, "Kırım Türklerinin Faciası ve Kurtuluş Davası", s.5.
[45] Kırımal, a.g.m. , s.39.
[46] Abdülhamitoğlu, a.g.e. , s.31-32.

1928 yılında Stalin'in yönetimi ele almasıyla birlikte Kırım Türkleri'nin asıl facialarıbundan sonra başlamıştır.[47] Sovyet Hükümeti, Kırım Türk Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin (KTMSSC) haklarını korumak için hareket eden 3500 Kırım Türk aydınını kurşuna dizmiş veya zorla sürgüne göndermiştir. Bu durum Sovyetlerin Kırım Türkleri'ne uygulamış olduğu imha politikalarının üçüncü aşamasını teşkil etmektedir.[48]

1929-30'lu yıllarda 35-40 bin Kırım Türkü "Gulag" köy zengini diye Sibirya'ya ve Urallar'a sürülmüştür. Bundan dolayı kıyı kesimde Alakat Ayaklanması olmuştur.[49] Zorla göç ettirilen Kırım Türkleri'nin büyük bir kısmı burada hayatını kaybetmiştir. Bu da Bolşeviklerin Kırım Türkleri'ne uygulamış olduğu imha politikalarının dördüncüsünü oluşturmaktadır.[50]

Yine 1931-33 yılları arasında ikinci kez suni bir kıtlık oluşturularak binlerce Kırım Türkü'nün açlıktan ölmesine neden olunmuş, ellerindeki buğdaylar, yemişler ellerinden zorla alınarak Kırım limanında vapura yüklenip ülke dışına çıkarılmıştır. Bu durumu bir Sovyet toplantısında protesto eden Kırım Cumhuriyeti Merkezi İcra Komitesi Reisi ve yerli komünist partisi üyesi Mehmet Kubay sürgüne gönderilmiştir.[51] Kıtlık dolayısıyla başlayan açlıkta Kırım'da sokaklar insan cesetleriyle dolmuştur. İkinci kez oluşturulan bu suni kıtlık da Bolşeviklerin Kırım Türkleri'ne uygulamış olduğu imha politikalarının beşincisini oluşturmaktadır.[52]

Yine 1933-1936 yılları arasında "Sovyetleştirme" politikalarına itiraz eden Müslüman din adamlarının büyük bir kısmı Kırım'dan zorla göç ettirilmiş veya öldürülmüştür. Kırım'daki cami ve medreseler kapatılmış, zararlı olduğu iddia edilen fikir akımları ile suçlamalar gerçekleştirilmiş, Kırım Edebiyatı yok edilmiş, Arap, Fars ve Türk kelimeleri men edilmiştir. Milli yaşayış, gelenek ve göreneklerin, Sovyet hayat tarzı ile değiştirilmesi ile Sovyetlerin Kırım Türkleri'ne reva gördüğü imha politikalarının altıncısı da bu şekilde uygulanmıştır. Bunu, Kırım'da 1937-1938 yılları arasında yaşanan kanlı imha politikaları takip edecektir.[53]

1939 yılında yapılan nüfus sayımına göre Kırım'da 1.123.806 kişi yaşamaktadır. Bu sayıma göre Ruslar 557.449 kişi, Kırım Türkleri 218.492 kişi, Ukraynalılar ise 153.478 kişidir.[54]

---

[47] Müstecip Ülküsal, "Kırım Türklerinin Faciası ve Kurtuluş Davası", s.5.
[48] Kırımal, a.g.m. , s.39.
[49] Ülküsal, a.g.m. , s.5.
[50] Kırımal, a.g.m. , s.39.
[51] Ülküsal, a.g.m. , s.5.
[52] Kırımal, a.g.m. , s.32.
[53] Kırımal, a.g.m. , s.32-33.
[54] Kemal Özcan, Kırım Dramı, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2010, s.19-20.

1941 yılında Alman orduları Kırım'ı işgal etmiştir. Alman idaresine giren Kırım Türkleri kendileri için kurtuluş vakti geldiğini sanarak, Alman ordularının imkân verdiği ölçüde Kızıl Ordu'ya karşı savaşmıştır. Bu savaş, milli tarihin ve kültürün yarattığı şuura sahip çıkmak, milli iradenin tayin hakkını elde etmek, kendi dini ve amacına yönelik yaşamak için vicdanın hakkını yücelten ve kutsayan bir savaştı.[55]

1921-1941 yılları arasında Komünistler Kırım'da 160-170 bin civarı Kırım Türkü'nü kasıtlı olarak ölüme terk etmiş ya da sürgüne göndermiştir.[56] Bu sayı da 1917 Kırım Türk nüfusunun yarısını teşkil etmektedir.[57]

1931-36 yılları arasında Kırım Türkleri'ni sadece fiziken yok etmek değil, onların milli kültürlerini de yıkmak, milli edebiyat, folklor çalışmaları da yok edilmek istenmiştir. Alfabe değişikliği yapılarak Kiril alfabesi zorunlu hale getirilmiştir. Bunun sonucunda Kırım Türkleri'nin dil, din ve kültürlerinin gelişmesine büyük engel çıkarılmıştır.[58] Yeni doğan Kırım Türkleri'nin kendi dillerini, dinlerini ve kültürlerini öğrenebilecekleri sadece aile ortamları kalmıştır.

Ataları binlerce yıldır Kırım Yarımadası'nda yaşamış olan Kırım Türkleri, 1944 yılına değin buranın yerli halkını oluşturuyordu. II. Dünya Savaşı'ndan önce Kırım'da Bolşevik işgali devam ederken SSCB yönetimi (Kasım 1920 - Kasım 1941) burada Kırım Türkleri'ni yok etme siyasetini izlemiş ve 1944 yılında Kırım Türkleri'nin sürgün edilmesi ile bu siyaset sona ermiştir.[59]

II. Dünya Savaşı öncesinde Kırım, 1 milyon 100 bin nüfusu ve çok kültürlü yapısıyla SSCB içinde tüm halkları ile beraber uyum içinde yaşayan ender bölgelerinden biri olarak kabul ediliyordu. Bu uyum Nazi Almanya'sının 24 Ekim 1941 tarihinde işgaliyle değişmiştir.

Nazi Orduları Kırım'a 1941 Ekim ayında girmiş olsada resmi işgal planı daha sonra, SSCB saldırısından bir ay sonra yapılmıştır. Bu karar, 16 Temmuz 1941 tarihinde Hitlerin doğu sorunu teorisyeni Alfred Rosenberg, Keitler, Georing, Lammers ve Borman gibi yöneticilerin katıldığı toplantıda alınmıştır. Toplantıda öne çıkan görüşe göre; Kırım işgal edildiğinde Büyük Alman İmparatorluğu'nun bir parçası sayılacaktır. Hitler'in de onayını alan bu fikre göre Kırım,

[55] Müstecip Ülküsal, "Bir Facianın Yıl Dönümü", Emel Dergisi, Cilt 1, Yıl 1, Sayı 5, s.3.
[56] Müstecip Ülküsal, "Kırım Türklerinin Faciası ve Kurtuluş Davası", s.5.
[57] Kırımal, a.g.m. , s.35.
[58] Abdülhamitoğlu, a.g.e. , s.34.
[59] Kırımal, a.g.m. , s.35-38.

Büyük Alman İmparatorluğu'nun bir parçası sayılmıştır. Tartışılan diğer görüş ise Kırım'ın Ukrayna'da oluşturulacak yönetime dâhil edilmesidir.[60]

II. Dünya Savaşı'yla Alman-SSCB harbinde, SSCB'nin batı kesimlerini Nazi Almanya'sının 11. Ordusu 16 Kasım 1941'e kadar Akyar (Sivastopol) dışındaki bütün Kırım'ı işgal etmişlerdir. Almanların işgal ettiği Kırım'da, Stalin tarafından ezilen halklar ve Kırım Türkleri için bu durum bir umut olarak göründüyse de bu umut daha ilk başlarda kendini kaybetti. Sosyal ve dini hayatta sınırlı olan bazı tavizlerin dışında Alman idaresi Kırım Türkleri'nin bağımsızlığını vermemiştir.[61] Kolhoz ve solhozları kaldırarak özel mülkiyete geçen Nazi Almanyası dini vazifelerin serbestçe yapılması, camilerin açılması gibi vaatlerle ön plana çıkmıştır. Almanlar tarafında verilen bu tavizlere karşın istekli olarak Alman ordularına katılmayan ya da destek vermeyen Kırım Türkleri katledilmiş[62] ya da Alman savaş sanayinde zorla çalıştırılmak için Almanya'ya götürülmüştür. Nazi Almanyası, Almanya'ya giden Kırım Türkleri'nin yerine, savaş planı olarak Almanları Kırım'da iskân etmek ve buranın Büyük Almanya İmparatorluğu'nun bir parçası olmasını arzulamıştır.[63]

Savaşın sonlarına doğru Kızıl Ordu'nun kaybettiği yerleri geri almaya başlamasıyla Nazi Almanya'sının aleyhine olan işgal, 11 Nisan 1944 tarihinde başlayarak 9 Mayıs 1944'e kadar Nazi Almanya'sının çekilmesiyle son bulmuştur. Geri çekilen Nazi Almanya'sı geride pek çok köyü harabeye çevirdiği gibi Kızıl Ordu'nun davranışı da farklı olmamıştır.[64]

Alan Fisher, Kırım Türkleri'nin II. Dünya Savaş'ındaki faaliyetleri hakkında bilgi verirken, üç ayrı kaynağı referans almaktadır. Fakat üçünün de olayları anlatımı farklıdır. İlk kaynak olarak Sovyet tarihçilerini göstermekte ve bunlarda Kırım Türkleri'nin 1941-1944 yılları arasında vatana ihanet ettikleri iddiasındadır. Bunlar: Kırım Türkleri'nin Alman ve Romen işgalcilerle işbirliği içinde olduğu, Kırım'da Sovyet birliklerine karşı geldikleri ve Kırım Türkleri'nin Almanların nefsi müdafaa birliklerine katıldığı iddiasındadır. Bu iddialar savaştan sonra Kırım Türkleri'ne uygulanan zorla göçün sebebi ve haklı gösterilme nedenidir.[65] Yukarıda da belirtildiği gibi burada Kırım Türkleri Alman birliklerine istekli katılmayıp destek vermemiş ya da Almanya'ya zorla göç ettirilmiştir.

[60] Seyit Tuğul, SSCB'de Sürgün Edilen Halklar, Çhiviyazıları, İstanbul 2003, s. 155-156.
[61] Hakan Kırımlı, "Kırım Tatarları Kimdir?", Yeni Türkiye, Yıl 9, Sayı 54(2013), s.1940.
[62] İsmail Aydıngün, "Kırım Tatarları" Yeni Türkiye, Yıl 9, Sayı 54(2013), s.1950.
[63] Kırımlı, a.g.m. , s.1940.
[64] Kırımlı, a.g.m. , s.1940.
[65] Alan Fisher, Kırım Tatarları, (Çev. Eşref B. Özbilen), Selenge Yayınları, İstanbul 2009, s.215.

Diğer görüş ise Alman kaynaklarına dayanmaktadır. Buna göre, Kırım Türkleri savaş sırasında Nazi Almanya'sı tarafından aşağı ırk olarak görülmüş ve önemsiz kabul edilerek kenara itilmişlerdir. Bundan dolayı Kırım Türkleri'ni Kırım'dan uzaklaştırıp yerlerine üstün ırk olan Almanları buraya yerleştirmek istenmiştir. SSCB'nin iddia ettiği gibi aktif bir işbirliği hakkında bir şey söylemek pek mümkün değildir. Kırım Türkleri'nin görüşüne göre ise, samizdat yayınlarda diğer Sovyet karşıtı yayınları ile desteklenmekte ve dört ayrı nokta üzerinde vurgu yapılmaktadır.

1- 1930'lardaki önde gelen liderlerin öldürülmeleri nedeniyle lider eksikliğinin olması,
2- Kırım Türkleri'nin Nazi Almanya'sının ekonomik ve sosyal baskılarına maruz kalması, diğer taraftan Sovyetlerin kıyımına ve devlet terörüne maruz kalması,
3- Kırım Türkleri'nin 1928'den itibaren çöken milli hayatlarına geri dönmek için çaba göstermeleri ve
4- Kırım Türkleri'nin bir sebebin olmamasından dolayı uğramış olduğu yok edilme siyasetidir.[66]

Almanların Kırım'dan çekilmesi ile Bolşevikler burayı 10-25 Nisan 1944 tarihlerinde tekrar işgal etmeye başlamıştır.[67] Bu süre içinde Kırım Türkleri kısa bir zamanda kısmi bir teşkilatlanma ve toparlanma başarısı göstermiştir. Kızıl Ordu'ya karşı mücadele etmiş olan Kırım Türkleri için[68] bundan sonra asıl felaket Stalin tarafından 11 Mayıs 1944 tarihinde imzalanan ve "*Kırım Türkleri'nin son ferdine kadar*" Kırım'dan zorla sürgün edilmelerini bildiren karardan sonra gerçekleşmiştir. SSCB orduları Kırım'ı tekrar işgal ettikten sonra Kırım Türkleri iki hafta boyunca SSCB askerlerinin keyfi uygulamalarına maruz kalmıştır.[69]

Kırım Türkleri'nin gerek fiziki ve gerek kültürel açıdan yok edilme siyaseti Moskova yönetiminin istediği sonuçları vermemiş, SSCB Kırım Türkleri'nin kültürlerini ve milli geçmişlerini unutturamamıştır. Stalin Kırım Türkleri'nin Kırım'da yaşamalarının tehlikeli olacağını düşünüp, geçmişlerini ve kültürlerini unutturabilmek için vatanlarından zorla göç ettirilmesine karar vermiştir.[70]

13 Nisan 1944 tarihinde SSCB İçişleri Halk Komiseri (NKDV) ve Devlet Güvenliği Genel Komiseri L. Beriya ile Devlet Güvenliği Halk Komiseri V. Merkulov tarafından alınan Kırım ÖSSC'nin "Sovyet karşıtı unsurlardan temizlenmesi" hususundaki kararın yerine

[66] Fisher, a.g.e. , s.215-216.
[67] Kırımal, a.g.m. , s.38.
[68] Müstecip Ülküsal, "Bir Facianın Yıl Dönümü", s.1.
[69] İbrahim Otar, "Jenosit ve Kırım Türkleri", Emel Dergisi, Cilt 2, Sayı 22, s.4.
[70] Abdülhamitoğlu, a.g.e. , s.37.

getirilmesi görevi SSCB yönetiminin önde gelen yöneticilerine verilmiştir. SSCB Devlet Güvenliği Halk Komiseri yardımcısı Kobulov ve SSCB İçişleri Halk Komiseri yardımcısı Serov vazifelerini yerine getirmek için derhal Kırım'a ulaşmışlar. Bu görevlilerin 22 Nisan 1944 tarihinde açıkladıkları rapora göre;1 Nisan 1940 tarihi itibariyle Kırım'da 1.126.800 kişi yaşamaktadır. Bu rapor, bununla ilgili kesin bilgiler içermemekle birlikte, Kırım Türkleri'nin nüfusunun yaklaşık olarak 218 bin kişi olduğu belirtilmektedir.[71]

Kobulov ve Serov'un Beriya'ya gönderdiği raporda, 7 Mayıs 1944 tarihi itibariyle 5381 (16 Mayıs'ta ise 6452) kişinin tutuklandığı ve bunlara ait silah ile mühimmatın ele geçirildiği bildirmiştir. Operasyon sonuçlarının merkeze bildirilmesi sırasında, Kırım Türkleri'nden 20.000 kişinin Kızıl Ordu'da yer almayarak kaçtıkları belirtilmiştir.[72]

Yine Kobulov ve Serov'un hazırlamış oldukları raporları 7 Mayıs 1944 tarihinde Beriya'ya göndererek zorunlu göç hazırlıklarının 18-20 Mayıs'a kadar tamamlanabileceğini, bunun ise 25 Mayıs'a kadar sonuçlandırılabileceğinin mümkün olacağı belirtilmiştir. Beriya ise, 10 Mayıs 1944'te Stalin'e, Kırım Türkleri'nin Sovyet halkına karşı *"ihanet faaliyetleri"* içerisinde olduklarını dile getirerek Kırım Türkleri'nin Kırım'dan zorla göç ettirilmesi için Devlet Güvenlik Komitesi (GKO)'nin iznini istemiştir. Beriya, Kırım Türkleri'nin "özel sürgün (spetsposelentsı)" olarak, hem tarımda (kolhoz ve solhozlarda), hem de sanayi ve ulaşım alanlarında çalıştırılması için Özbekistan SSC bölgelerinde iskân edilmesinin uygun olacağını belirtmiş ve bu düşünceyi Özbekistan Komünist Partisi (KP) sekreteri Yusupov olumlu karşılamıştır.[73]

Stalin'in bir gün sonra zorunlu göçe izin vermesi ve kendi imzasını taşıyan GKO'nin 5859 sayılı "çok gizli" kararnamesiyle birlikte bütün Kırım Türkleri'nin Kırım'dan zorla göç ettirilmesi kararı çıkmıştır. Çıkan bu kararnamede Beriya'nın Kırım Türkleri için dile getirdiği hususlar tekrarlanmakta ve onların Nazi Almanya'sı ile birlikte hareket halinde olduklarını dile getirmektedir. GKO bu iddiaları göz önünde bulundurarak, Kırım Türkleri'nin aileleriyle birlikte Kırım'dan zorla göç ettirilmesine ve "özel sürgünler (spetsposelentsı)" olarak Özbekistan'ın belirlenen bölgelerine yerleştirilmesine karar verilmiştir. Bu operasyonunun yürütülmesi için Beriya komutasındaki NKVD kuvvetleri görevlendirilerek 1 Haziran 1944 tarihine kadar zorun göçün tamamlanması emredilmişti. Söz konusu kararname ile zorunlu göçe tabi tutulanların beraberlerinde kendi özel eşyalarını, elbiselerini, günlük kullanabileceği

[71] Özcan, a.g.e. , s.64-65.
[72] Özcan, a.g.e. , s.65-66.
[73] Özcan, a.g.e. , s.66-67.

eşyalarını ve aile başına 500 kg erzak almalarına müsaade edilmişti. Savaş yıllarında olduğu için SSCB zorla göçte ekonomisine büyük bir yükün bineceğini dikkate alarak tüm masrafların karşılanması için SSCB Finans Halk Komiseri Zverev'in mayıs ayı içerisinde Halk Komiserleri Sovyeti'nin 30 milyon ruble tahsis etmesi istenmiştir. Ayrıca zorla göçte yolda yiyecek dağıtımının yapılması için Ticaret Halk Komiserliği görevlendirilmiştir.[74]

Bir halkı topraklarından edecek zorla göç operasyonunun tarihi, yayınlanan kararname ile 20 Mayıs olarak belirlenmiş fakat bu tarih, Beriya'nın emri ile iki gün öne alınmıştır.[75] 17 Mayısı 18 Mayısa bağlayan gecede Kırım'ın her yerinde bulunan Kırım Türkleri NKDV askerleri tarafından yataklarından kaldırılarak,[76] sadece bir miktar giyim eşyası alarak kamyonlar ve vagonlarla, insani sağlık açısından tamamen yoksun bir biçimde vatandan binlerce kilometre uzak yerlere[77] Batı Türkistan'a, Sibirya'ya ve SSCB'nin diğer bölgelerine[78] zorla göç ettirilmişlerdir.

Kırım Türkleri'nin gruplar halinde zorla göç ettirilmesinden sonra Serov ve Kobulov hemen durumu Beriya'ya telgrafla bildirmişlerdir. Raporlara göre ilk gün 18 Mayıs akşamı saat 20.00 itibariyle toplam 90 bin kişi tren istasyonlarına götürülüp, bunlardan 48.400 kişi 17 katara doldurulup gidecekleri yerlere gönderildiği ve 25 katarın ise beklemede olduğu raporlarda bildirilmiştir. 19 Mayıs'ta ise yine saat 12.00 itibariyle istasyonlara toplam 140.000 kişinin götürüldüğü, bunlardan 119.424 kişinin 44 katarla sürgün yerlerine gönderildiği ve halen 13 katarın daha bulunduğu Beriya'ya gönderilen raporlarda belirtilmiştir. Aynı gün içerisinde saat 18.00 itibariyle ise istasyonlarda toplam 165.515 kişinin olduğu ve bunlardan 136.412 kişinin 50 katarla gidecekleri yerlere gönderildiği Beriya'ya rapor edilmişti.[79]

Serov ve Kobulov'un 20 Mayıs'ta son gönderdiği telgrafta ise, 18 Mayıs gecesi başlayan operasyonun 20 Mayıs saat 16.00'da bittiğini ve toplam 180.014 kişinin 67 katara doldurularak zorla göç ettirildiği bildirilmiştir. Ancak bunlardan 63 katarda bulunan 173.287 kişinin gidecekleri yerlere gönderildiği ifade edilmekte, geriye kalan 4 katarın ise gün içinde gönderileceği belirtilmiştir. Bunun dışında, Kırım rayon askerî komiserliklerinin askerlik çağında bulunan 6.000 Kırım Türkü'nü askere sevk ettiği dile gerilmektedir. Yine Beriya'nın emri doğrultusunda Moskova kömür madenlerinde çalıştırılması için 5000 Kırım Türkü'nün

[74] Özcan, a.g.e. , s.68-69.
[75] Özcan, a.g.e. , s.168.
[76] Kırımlı, a.g.m. , s.1940.
[77] Müstecip Ülküsal, "Bir Facianın Yıl Dönümü", s.1.
[78] Müstecip Ülküsal, "Kırım Türklerinin Faciası ve Kurtuluş Davası", s.5.
[79] Özcan, a.g.e. , s.73-74.

buraya gönderildiği raporlarda belirtilmiştir[80] (Tablo 2). Böylelikle Kırım ÖSSC'den toplam 191.014 Kırım Türkü'nün zorla göç ettirildiği raporlarda belirtilmektedir.[81]

Tablo 2: Kırım Türk Milli Hareketi'nin Tespitine Göre 1944 Yılında Kırım'da Zorunlu Göçe Tutulan Kırım Türkleri'nin Sayısı

	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%
Genel	238.500	100	88.950	37.29	149.550	22.71
Çocuk (16 yaş altı) Yetişme Çağındaki	99.400	41.7	49.700	20.85	49.700	20.85
Çocuklar	13.300	5.6	6.650	2.8	6.650	2.8
Kadınlar (18 Yaş üstü)	93.200	39.1	-	-	93.200	39.1
Erkekler (18 Yaş üstü)	32.600	13.6	32.600	13.6	-	-

Kaynak: Kemal Özcan, Kırım Dramı, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2010, s.73-74.

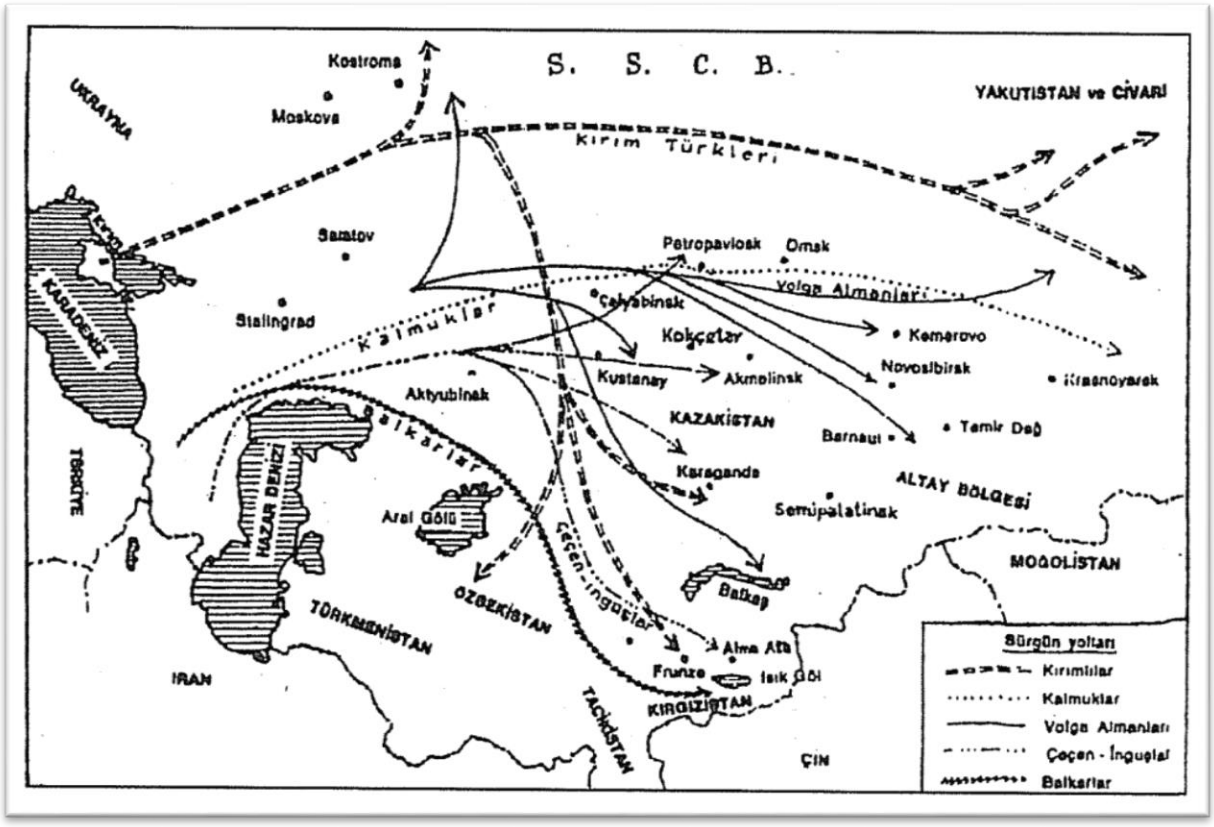
Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu, zorla göçe tabi tutulanlar hakkında net bir sayı ifade edememekle birlikte, resmi kaynakların çok farklı rakamlar ileri sürdüğünü,kendi tahminlerine göre 380-420 bin civarında kişinin göçe zorlandığını belirtmektedir. Ayrıca 1930 yılında yine büyük bir zorunlu göçün olduğunu,50 bin kadar Kırım Türkü'nün Batı Türkistan ve Sibirya'ya zorla göç ettirildiğini belirtmektedir.[82]

Başka bir kaynakta ise sadece Özbekistan'a 1 Haziran 1944 tarihi itibariyle, 35.750 aileden toplamda ise 151.424 kişinin zorla göç ettirildiği belirtmektedir. Yine aynı kaynakta Özbekistan'da 1926 yılında 28.000, 1939 yılında 147.000, 1959 yılında ise 445.000 Kırım Türkü'nün bulunduğunu belirtmektedir. Burada 1959 yılındaki nüfusa bakıldığında aslında daha fazla Kırım Türkü'nün zorla göç ettirildiği anlaşılmaktadır.[83]

Oturma yeri olmayan birçok vagon Kırım Türkleri ile doldurulmuş, kapılar dışarıdan mühürlenmiş ve en az üç dört hafta sürecek zorlu bir yolculuğa çıkarılmışlardır. Yol boyunca yiyecek ve su verilmemiş, ölülerin dışarı çıkarılmasına müsaade edilmemiş ve hiçbir sağlık yardımının olmaması da bu sürgün yolculuğunda Kırım Türkleri'nin büyük bir kısmının daha gidecekleri yerlere varmadan açlıktan, susuzluktan, hastalıktan, bitkinlikten ölmesine yol açmıştır.[84]

[80] Özcan, age. , s.73-74.
[81] http://iccrimea.org/surgun//arabat.htm Erişim Tarihi 21/02/2015
[82] Kemal Çapraz, "Mustafa Kırımoğlu: Hedefimiz Kırım-Türk Cumhuriyeti'ni Kurmak...", Tarih ve Medeniyet Dergisi, Sayı 11(Ocak 1995), s.7.
[83] Ann Sheehy ve Bohdan Nahaylo. "Crimean Tatars, Volga Germans and Meskhetians: Soviet Treatment of Some National Minorities", London: Minority Right Group Report. No. 6, 1980. s.8.
[84] Kırımlı, a.g.m. , s.1940.

Bu şekilde yol boyunca 7889 Kırım Türkü'nün öldüğü belirtilmektedir. Uzun süren zorunlu göç yolculuğundan sonra Kırım Türkleri daha önceden belirlenmiş yerleşim yerlerine ulaşmışlardır (Harita 3). 4 Temmuz 1944'te Beriya tarafından açıklanan zorunlu göçün sonuçlarına göre, Kırım Türkleri'nden 151.604 kişi Özbekistan'a, 31.551 kişi de 21 Mayıs 1944 tarihli GKO kararnamesi gereği SSCB'nin çeşitli bölgelerine zorunlu olarak yerleştirilmiştir.

Harita 3: Kırım Türkleri'nin Zorunlu Göç Haritası

Kaynak: Necip Abdülhamitoğlu, Türksüz Kırım: Yüz Binlerin Sürgünü, s.71

Fakat açıklamanın yapıldığı tarihte Kırım Türkleri henüz buralara ulaşmamışlardır. Dolayısıyla Beriya'nın açıklamış olduğu verilerin gerçeği yansıtmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumun Sovyet yönetiminde bulunan hiç kimseyi pek ilgilendirmiyordu. Onlar için önemli olan sadece zorunlu göçün başarıyla gerçeklemiş olması[85] ve Kırım'ın Kırım Türkleri'nden arındırılmasıydı. Başka bir kaynakta ise Kırım'dan 238 bin Kırım Türkü'nün zorla göç ettirildiği belirtilmektedir.[86]

[85] Kemal Özcan, Kırım Türklerinin Sürgünü, Türkler Ansiklopedisi, Cilt 20, Ankara 2002, s.356.
[86] Timur Kocaoğlu, "Rus İhtilalleri ve Türk Hakları-Sovyetler Birliğinin Yayılma Siyaseti (1905-1991)", Türkler Ansiklopedisi, Cilt 18, Ankara 2002, s.753.

Batılı kaynaklara göre ise, Kırım'da 180 bin-250 bin arasında Kırım Türkü zorunlu göçe tabi tutulmuş ve göç ederinlerin %20 ile %40 arasında yollarda ve zorla göç edildiği yerlerde hayatlarını kaybettiği belirtilmektedir.[87]

Babaları Kızıl Ordu'da savaşmış ve savaşmaya devam edenler, Almanlarla birlikte kaçanların çocukları ve eşleri de zorla göç ettirilenler arasındaydı.[88] Yine Almanya'dan dönmüş Kırım Türkleri de Özbekistan'ın Taşkent Bölgesi'ne, Viborg'a ve Kareyla Bölgesi'ne zorla göç ettirilmiştir.[89] Bu büyük facia 1944 yılının Haziran ayında başlamış ve iki hafta içinde sona ermiştir.[90] Bu durumda farklı zamanlarda Kırım Türkleri'nin iki grup şeklinde zorunlu göçe tabi tutuldukları anlaşılmaktadır.

Sovyet orduları, Kırım Türkleri'nin, Alman ordusuna katılmalarını ve Kırım'da kalmış olan Rusları öldürdüklerini ileri sürerek birkaç gün içinde Türklerden binlercesini kurşuna dizmiş,[91] yurtta kalanların bir kısmı Kızıl Ordu tarafından evinde öldürülmüştür.[92]

Zorla göç sırasında Arabatski-Strelka Geçidi yakınlarında bulunan bir Kırım Türk köyü unutulmuş ve yetkililer bu durumu İçişleri Bakanı Beria'ya haber vermişlerdir. Beria da durumu Stalin'den gizleyerek Arabat Geçidi'ndeki Seyit Cuğut Köyü'nde yaşayan Kırım Türkleri'nin derhal öldürülmesi emrini vermiştir. Kızıl Ordu birlikleri köyün kadın, çocuk ve ihtiyar ayrımı yapmadan tüm Kırım Türkü sakinlerini vapura bindirmiş ve vapuru Azak Denizi'nde batırmışlar, denizden çıkmaya çalışanları ise vurmuşlardır.[93]

Kırım Türkleri'nin sürgün edildikleri yerlerde de çileleri bitmemiş, Sibirya'ya sürülenler buranın ağır iklim koşullarına dayanamayarak hayatlarını kaybetmişlerdir. Burada geçen on yıldan sonra, gittikleri yerde polislere her sabah imza vermek koşuluyla Özbekistan ve Tacikistan'a gitmelerine müsaade edilmişlerdir.[94]

Özbekistan ve Kazakistan'a sürülen Kırım Türkleri de buralarda zorlu hayat şartlarında yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Yerlilerin arasında bulunan hükümet ajanları zorla göç ettirilenlerin aleyhinde yapmış oldukları propaganda nedeniyle Kırım Türkleri yerel halk

[87] Kirsten Benites, Repatriation of Ethnic Groups, http://www.du.edu/korbel/hrhw/researchdigest/russia/repatriation.pdf Erişim Tarihi 27.08.2016
[88] Müstecip Ülküsal, "Bir Facianın Yıl Dönümü", s.1.
[89] Kırımal, a.g.e. , s.39.
[90] Ülküsal, a.g.m. , s.1.
[91] Müstecip Ülküsal, "Kırım Türklerinin Faciası ve Kurtuluş Davası", s.5.
[92] Müstecip Ülküsal, "Bir Facianın Yıl Dönümü", s.1.
[93] Mehmet Maksudoğlu, Kırım Türkleri, Ensar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 108.
[94] Müstecip Ülküsal , "Büyük Facianın 23. Yıl Dönümü", Emel Dergisi, Cilt 4, Sayı 40, s.3.

tarafından oldukça soğuk tavırla karşılanmışlardır.[95] Buralarda ağır işlerde çalıştırılmış ve her türlü temel ihtiyaçtan yoksun olan toplama kamplarında yaşamışlardır. ”Özel iskân” adı verilen bu yerlerde her Kırım Türkü’nün gece amirliğine yoklama vermesi ve bulunduğu yerin 5 km dışına çıkması kesinlikle yasaktı. Her bir bireyin ayrı vagonlarda ve birbirinden farklı yerlere zorla göç ettirilmiş olması nedeniyle aileleri birbirinden tamamen ayrı biçimde en az on iki yıl geçirmek mecburiyetinde kaldılar.[96]

İlk zamanlarda bu propagandanın tesiri altına giren yerli Müslüman Türk halkı kısa bir zaman sonra gerçeğin farkına vararak, onların anlatılanlar gibi vatan haini, casus, hırsız, cani olmadıklarını ve kendileri gibi Müslüman ve Türk olduklarını çok geç olmadan anlamışlardır.[97] Alışılmamış sıcak havalar, sıtma ve Kırım’ın temiz suyuna karşı bulundukları yerlerde bulanık suyun neden olduğu hastalıklar nedeniyle ilk başlarda birçok Kırım Türkü yaşamını yitirmiştir. Önce baraka, ahır ve bodrumlarda iskân edilmiş ve daha sonra ise normal evlere geçiş yapmışlardır.[98]

Zorunlu göç esnasında ve birkaç yıl sonrasında zorlu şartlar altında yaşamlarını kaybeden Kırım Türkleri’nin sayısına dair kesin bilgiler mevcut değildir. Buna rağmen toplam insan kaybının 100.000 kişiden az olmadığı ve 18 Mayıs 1944 tarihinde zorunlu göçe tabi tutulanların yarısının hayatını kaybettiği genel olarak kabul edilmektedir.[99]

1944 yılında yaşadıkları zorunlu göç Kırım Türkleri’nin o ana kadar yaşadıkları en büyük faciadır. Kırım Türkleri’nin bu şekilde zorla göç ettirilmesinin gerçek sebebi Komünistlerin Kırım’ı bütünüyle Ruslaştırmak[100], Kırım Türkleri’ni buradan uzaklaştırmak, Kırımı *“sağlam bir kaleye”* çevirmek[101] ve Sovyet Rus işgalinin stratejik bir üssü konumuna getirmek amacını taşımaktadır.[102]

Yapılan zorunlu göçlerde hiçbir ayrım yapılmamış, Kırım’da hiç bulunmamaları, Kızıl Ordu’da hizmet etmiş olmaları, ordudan nişanlar almış olmaları, “Sovyetler Birliği Kahramanı” unvanını ellerinde bulundurmaları, Kırım dağlarında Sovyet askerleriyle birlikte Alman Ordusu’na karşı savaşmaları bile Kırım Türkleri’nin zorla göç ettirilmesine ya da öldürülmesine

[95] Abdülhamitoğlu, a.g.e., s.75-76.
[96] Kırımlı, a.g.m. , s.1941.
[97] Müstecib Ülküsal, “Kırım Türk-Tatarları: Dünü, Bugünü, Yarını”, Baha Matbaası, Ankara 1980, s.314.
[98] Abdülhamitoğlu, a.g.e. , s.76.
[99] Kırımlı, a.g.m. , s.1941.
[100] Müstecip Ülküsal, “Kırım Türklerinin Faciası ve Kurtuluş Davası", s.5.
[101] Kırımal, a.g.e. ,s.22.
[102] Ülküsal, a.g.m. , s.5.

mani olmamıştır. Stalin'in Türklere karşı beslediği nefret, işlenmiş olan suçun niteliği ve davranışlarıyla anlaşılmaktadır.[103]

Aniden gerçekleşen bu sürgünde Kırım Türkleri "*gafil avlanarak ansızın yakalandıkları*"ndan dolayı hiçbir direnç gösterememişlerdir.[104]

SSCB'nin 23 yıl boyunca Kırım Türkleri'ne karşı sistemli bir şekilde yapmış olduğu imha politikası, 1944 yılında zorunlu göçü ile son aşamasını gerçekleştirmiştir. Emel Dergisi'nin 1963 basımlı 18. sayısında, Sovyet Hükümeti'nin 1941 sonbaharında Kazakistan'a zorla göçün yapılacağını planlandığı belirtilmektedir.[105]

Böylece, Kırım Türkleri üzerinde asırlarca özgür bir şekilde yaşadığı ve son bir buçuk asrı esaret altında ve ihtilal zamanında kısa bir süre de olsa kendi kurultayını açarak bağımsızlığını ilan ettiği güzel yurtlarından koparılıp atılmış oldu.[106] Sürgünden sonra Kırım'da yalnız Ruslar kalmış ve SSCB'nin merkezi ve diğer bölgelerinden, Moskova, Yaroslav, Kursk, Penza ve Rostav'dan Ruslar getirilerek buraya iskân edilmiş[107] ve Kırım Türkleri'nden geriye kalan verimli topraklar bunlara verilmiştir.[108]

Zorunlu göçün gerçek sebebine ilişkin farklı görüşler ortaya atılmakla birlikte, Alan Fisher bu konuya ilişkin olarak, Stalin'in Türkiye üzerinde Sovyet nüfuzunu arttırmak ve boğazlar üzerinde hâkimiyet kurmak istemesi şeklinde bir tespitte bulunmaktadır.[109] Bir başka görüş ise bu sebebi, Stalin'in kendi hataları sonucu milyonlarca insanın hayatını kaybetmesi nedeniyle suçlanacağı endişesi taşıdığından, bu durumun sorumluluğunu - düşmanla beraber hareket ettiği gerekçesini öne sürerek - mazlum halklara yüklemesi olarak görmektedir.[110]

Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu'na göre sürgünün nedenleri arasında Kırım'ı Slavlaştırmak ve burada sadece Rusların değil aynı zamanda Ermenilerin, Bulgarların, Rumların yerleşmesin ve yerli Kırım Türkleri'nin bağımsız olmalarını engellemek arzuları bulunduğunu bildirmiştir.[111]

---

[103] Ülküsal, a.g.m. , s.5-6.
[104] Otar, a.g.m. , s.5.
[105] Kırımal, a.g.e. , s.22.
[106] Müstecip Ülküsal, "Bir Facianın Yıl Dönümü", s.3.
[107] Otar, a.g.m. , s.6.
[108] Ülküsal, a.g.m. , s.3.
[109] Fisher, a.g.e. , s.241.
[110] İsmail Aydıngün, "Kırım Tatarları", s.1951.
[111] Çapraz, a.g.m. , s.5.

Bir diğer endişe konusu da Kırım'da yaşayan Kırım Türkleri'nin Sovyet işgaline izin vermeyip SSCB'nin Karadeniz üzerinde hakimiyet kurmasına engel olmalarıdır. Osmanlı Devleti Kırım'ı kendi topraklarına kattıktan sonra Karadeniz bir Türk gölü haline gelmiş ve Anadolu'nun Karadeniz sahilleri uzun bir süre tehlike ve tehdit altında kalkmaktan kurtulmuştur. Stalin de bunu örnek alıp, uzun Karadeniz sahili boyunca denizden gelebilecek saldırılara karşı koyabilmek için buradaki Kırım Türkleri'ni zorla göç ettirmiştir.

Kırım Türkleri Kırım'ı, üzerinde huzur ve sükûnetin sürdüğü, emniyetin ve nizamın olduğu, zamanın medeni ve kültürlü insanları sayesinde mimari ve ilmi eserlerin verildiği, Rus kültür ve medeniyetinden üstün bir yer haline getirmişlerdi.[112] 1944 felaketi Kırım Türkleri için canlarına karşı yapılan kasıttan ötedir ve onların kültürlerinin yok olmasına da neden olmuştur. Bu son yıkımın özelliği de bundan ibarettir.[113]

Kırım Türkleri'nin zorla göçünün ardından GKO kararnamesi uyarınca geride bıraktıkları bütün taşınır ve taşınmaz mallarına Sovyet yöneticileri tarafından zorla el konulmuştur. Bu işlemlerin hızlı bir biçimde gerçekleşmesi için sürgünün başladığı gün olan 18 Mayıs 1944 tarihinde devlet tarafından Eşya Kayıt ve Kabul Komitesi kurulmuştur. Kısa bir sürede tüm taşınır ve taşınmazların envanteri çıkarılmıştır. Buna göre Kırım Türkleri'nden geriye kalan tüm taşınır ve taşınmazların sayısı Tablo 3'te belirtildiği gibidir.[114]

Tablo 3: Kırım Türkleri'nden Kalan Mal Mülk Envanteri

Eşya Türü	Eşya Sayısı
Sığır ve kümes hayvanı	15.740 baş
Tarım ürünleri	40.000 çinko (çinik)
Bina/ev	25.561 adet
Kışlık ve yazlık tahıl ekimi	68.500 hektar
Köy kooperatifi demirbaşları	345.500 adet
Ev eşyası	420.000 adet

Kaynak: Kemal Özcan, Kırım Türkleri'nin Sürgünü, s.209.

Zorunlu göç Kırım Türkleri için yalnızca yerlerinden edilmeleri ya da bir kısmının hayatlarını kaybetmesinin anlamı dışında geride bıraktıklarının da zorla el değiştirilmesi anlamına da geliyordu. Zorla göçle beraber böyle bir millet hiç yokmuş ve hiç olmamış gibi gösterilmek istercesine Kırım Türkleri'nden kalan tüm taşınır ve taşınmazlar büyük bir hızla

[112] Müstecip Ülküsal, "Bir Facianın Yıl Dönümü", s.3.
[113] Müstecip Ülküsal, "Kırım'da 1944 Felaketi" Emel Dergisi Cilt 2, Sayı 23, s.5.
[114] Özcan, a.g.m. , s.209.

yok edilmeye başlanmış[115] ve GKO tarafından zorla el konulduktan sonra yerel yönetime devredilmiştir. Zorla göç ettirilen Kırım Türkleri'nin tüm mallarının sayımı ve kayıt işlemi yapılmış, taşınmazlar ise yağma ve hırsızlık olaylarına karşı mühürlenerek sözde koruma altına alınmıştır. Kırım'ın Slav yerlileri Kırım Türkleri'nden geride kalan tüm mallara el koyup, yağmalamışlardır.[116]

Kırım Türkleri'nin tüm malları yağmalandıktan sonra çok az bir istisna ile (kısmen Hansaray'ın haziresi hariç) Kırım'ın Türk-İslam geçmişine ait tüm tarihi binalar, abideler ve eserler talan edilmiştir. Hiçbir Müslüman Mezarlığı dahi bırakılmamış, Kırım Türkçesi ile yazılmış tüm matbular kütüphanelerden toplatılarak imha edilmiştir. Ayrıca Kırım'da (yalnızca özel sebeplerden dolayı Bahçesaray ve Canköy şehirlerinin isimleri hariç) tüm yerleşim birimlerinin Türkçe isimleri Rusça ile değiştirilmiştir.[117]

Bunlar yapılırken Kırım Türkleri'nin geride bıraktıkları izler silinmeye çalışılmış, geri dönmeye başladıkları yıllarda ise kendi taşınmazlarını Rusya'nın çeşitli bölgelerinden Kırım'a getirilerek iskân edilen Ruslardan geri almak zorunda kalmışlardır.

Bir gece ansızın insanların evlerinden zorla alınıp yük ve hayvan taşınan vagonlarla Kırım'dan zorla göçe tabi tutulan Kırım Türkleri'nin Kırım'dan başlayıp zorla göç ettirildikleri yerlere varıncaya kadar yolda ne gibi durumlarla karşılaşıldığı hakkında kesin bilgiler mevcut değildir. Literatürde sadece hayatta kalanların aktardıkları bilgiler bulunmaktadır. Oysa sadece zorla sürgün edilenler değil, aynı zamanda sürgünde görev almış Kızıl Ordu'da görev yapan Rus askerlerinin anlattıklarına da kulak verilmelidir.[118]

Anlatılanlara göre hiç kimse ne olacağını bilmiyor, kimi toplu halde öldürüleceklerini, kimi çalışmaya götürüldüklerini, kimi ise sürgüne götürüleceklerini söylemelerine rağmen hiç kimse kesin olarak nereye niçin gideceklerini bilmiyordu. Rus askerleri Kırım Türkleri'ni uzaydan yeryüzüne yeni inmiş zararlı yaratıklar gibi gördüklerini belirtmekteler ve ağza alınmayacak küfürler ettiklerini dile getirmektedirler. Binecekleri vagonlarda gübre ve mazot kokusundan daha önce hayvan veya mazot taşındığı belli olmaktadır. İnsanlar ite kaka vagonlara balık istifi gibi doldurulmuştur. Herkes oturamıyor, gücü yerinde olanlar sırayla birbirlerine oturmak için yer veriyorlardı. İnsanlar açlıktan ne yapacağını bilmez hala gelmiş, tuvalet ihtiyaçları için ise insanların üzerine basa basa vagonun diğer ucuna gidip geliyorlardı.

[115] Kırımlı, a.g.m. ,s.1941.
[116] Özcan, a.g.m. ,s.209.
[117] Kırımlı, a.g.m. ,s.1940.
[118] Özcan, a.g.e. , s.85.

İçerisi karanlık olduğundan kimse birbirini tanımıyor ve utanmıyordu. Vagonda kaç kişinin öldüğünü kimse bilemiyordu. Yolculuk süresi hakkında kesin bir şey belirtilmeyip, zaman kavramı yoktu. Trenlerin durduğu istasyonlarda yolculuğun bittiğini sanan Kırım Türkleri durdukları istasyonlarda kimisi ölüsünü gömüp sevdiğinden ayrılıyor, ölenlerini gömemeyenler ise dağın başında vahşi hayvanlara yem olarak bırakmak zorunda kalıyorlardı. Kimi çalı çırpı toplayıp yemek pişirmeye çalışıyor, bu işleri yapabiliyorsa yemeklerini yapıp yiyorlar yapamazlar ise oldukları gibi bırakıyorlardı. Tren yolculuğu günlerce sürmüş, ölenlerden ve yolda kalanlardan sonra vagon boşalmaya başlamıştı.[119]

Bu zorunlu göçün resmi belgesi olan GKO Kararnamesi'nde, zorunlu göçün hiç bir zorlukla karşılaşılmadan tamamlanabilmesi için tüm tedbirlerin alınmış olduğu görünmektedir. Buna ilave olarak zorla göçün başladığı andan itibaren yerleşme işlemi bitinceye kadar her türlü tedbirin alındığı, insanların sağlık sorunları ile ilgilenildiği belirtilmişti. Bu görev ile de SSCB Sağlık Halk Komiseri Miterev görevlendirilmişti. Kararnameye göre zorla göç ettirilenlerin vagonlarına tıbbı malzeme ile bir doktor ve iki hemşirenin görevlendirileceği belirtilmektedir. Aynı zamanda yol boyunca iaşenin karşılanmasıyla görevli olan SSCB Ticaret Halk Komiseri Lyubimov ise bütün vagonlara günlük sıcak yemek ve su verilmesi ile görevlendirilmişti. Bunun yanında aynı zamana günlük olarak kişi başına 500 gr ekmek, 70 gr et/balık, 60 gr bulgur 10 gr yağ verilmesi de kararlaştırılmıştı.[120]

Zorunlu göç esnasında bu kararnamelerin hiç birine Kırım'dan çıkılmasıyla birlikte uyulmadığı anlatılanlara bakılarak anlaşılmaktadır. Yine anlatılanlara göre çok tuhaf olayların olduğu belirtilmektedir. Havanın ağaçları sallayacak derecede fırtınalı olduğu, kimi ağaçlarının dalları koptuğu belirtilmektedir. Rüzgârın, ağaçların uğultularına köpek seslerinin de karışması, ineklerin böğürmeleri birbirine karışıyordu. Ardından iri iri doluların yağdığı dile getirilmektedir. Zorunlu göç esnasında yol boyunca yemeğin bir defa Sarıtav (Saratov)'da verildiği, yine yol boyunca Kırım Türkleri kendi aralarında yardımlaşarak birbirleri ile yiyeceklerini paylaştıklarını belirtmektedirler.[121]

Yine başka bir hatırada; zorunlu göçün olduğu 18 Mayıs gecesinden bahsedilirken; Kırım Türkleri'nin uykudan askerler tarafından uyandırıldığı, korkup ağlamaya başladıkları belirtilmektedir. 15 dakikadan sonra askerler bütün Kırım Türkleri'ni koyun sürüleri gibi bir meydanda toplayıp, insanlar kamyonlara doldurulmuş, Akmescit'e götürülmüştür. Burada ise

[119] Vasfiye İbrahim, "Bitmeyen Çileli Yıllar", (Hzl. S. Bilal, vd.) Emel Dergisi, Sayı 208, (1995), s.31-32.
[120] Özcan, a.g.e. , s.86.
[121] Arire Nezetli İdrisli, "Yalıboyundan Özbekistan Çöllerine" (Hzl. Neşe Sarısoy), Emel Dergisi, Sayı 210(1995), s.37.

elinde silah olan asker tarafından ite kaka vagonlara bindirmişlerdir. Çok kalabalık olduğundan anaların yanındaki çocukları kaybettikleri ve bulamayınca da ağladıkları belirtilmektedir. Yine vagonların çok pis ve havasız olduğu belirtilmekte, insanların üst üste bindikleri dile getirilmektedir. Zayıf ve ihtiyar olanların kalabalıkta havasız kalıp öldükleri, ölüleri vagonların bir tarafına yığıp bu şekilde yola devam ettiklerini belirtmektedirler. Zaman zaman trenlerin durup, Kırım Türkleri'nin askerler tarafından kontrol edilerek vagondan indirildikleri, bu esnada ölüleri attıklarını dile getirmektedirler. Hiç birine mezar yapılamadığı, ölülerin ne olduğu hakkında ise bir şey bilinmemektedir. İndikleri istasyonda unu olanların pide yapıp yedikleri, yiyecek bir şeyi olmayanların ise onlara baktıkları belirtilmektedir. Kimse yanına fazla yiyecek almadığı için bu gibi sıkıntılı durumlar cereyan etmiştir.[122]

Kırım Türkleri'nin ve Kırım'da yaşayan diğer toplulukların zorla göçünden sonra Kırım ıssız bir adaya dönüşmüş ve büyük iş ve işçi sıkıntısı baş göstermiştir. Özellikle Kırım'da ekonomik hayatın can damarı olan bağlarıyla meşhur bahçeleri harap olmuştur. Konunun düzeltilmesi için uzmanlar uzun bir süreye ihtiyaç olduğunu ve çok şeyin yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.[123]

Sürgün kararnamesinin ardından 15 Mayıs'ta Halk Komiserleri Sovyeti (SNK) tarafından yayınlanan bir talimatname ile Kırım'ın güney bölgelerindeki tarım faaliyetlerin devam ettirilmesi amacıyla çalışabilecek kişilerin istihdan edilmesi konusu ele alınmıştır. Bu talimatname uyarınca 27 Mayıs'ta bir kararname ile yarımadadaki tarım faaliyetlerinin yürütülmesi için Ukrayna'nın çeşitli yerlerinden iki ay içinde 13.800 kişinin getirilmesi kararlaştırılmıştır.[124]

Kırım'da yaşanan bu sorun çözülmesi zor bir konu olarak görülse de, Kırım'a Slav halkın iskân edilerek burayı Slavlaştırmak sürgünün amacına uygundu ve Kırım Türkleri'nin zorla göçünün çok önceden planlandığı ve boş kalan yerlere Slavların yerleştirileceği belliydi. Nitekim GKO, 12 Ağustos 1944'te Kırım'a Rus ve Ukraynalıların yerleştirilmesini sağlayan bir kararname kabul etti. Bunun ardından Kırım ÖSSC ve KP Bölge Komitesi bu kararnameyi uygulamak için 18 Ağustos 1944 tarihli bir diğer kararnameyi hayata geçirdi. Bu kararnameye göre, Rusya SSC bölgelerinden (Orlov, Kursk, Tambov, Varoj, Bryan, Rostov, Stavropol ve Krasnodar) ve Ukrayna SSC'den Rus ve Ukraynalı işçilerin Kırım'a yerleştirilmesi kararı alındı. Bu amaca uygun olarak Sovyet devleti tarafından Slavların Kırım'a göç etmeleri için

[122] Fatma Kerimova, Hatıralar, (Hzl.Zühal Yüksel), Emel Dergisi, Sayı 203(1994), s.28
[123] Özcan, a.g.e. , s.209.
[124] Özcan, a.g.m., s.357.

yoğun bir çalışma yürütüldü. Gitmek isteyenlere geniş imkânlar verilmişti. Bütün bunlara rağmen Slav göçü istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir. Kırım'a göçmeyi reddedenler hakkında Almanlara hizmet suçundan ceza verileceği dile getiriliyordu. Bu şekilde bir söylem dile getirilse de savaş sırasında Almanlara hizmet edenlerin bir kısmı, Kırım'a göçüp orada Kırım Türkleri'nden kalan evlere ve taşınmazlara sahip oldular.[125] Bunlar Aluşta ve Bahçesaray arasında ki bölgede bulunan Kırım Türkleri'nin geride bıraktıkları 190 kolektif çiftliğe yerleşmişlerdir.[126]

15 Nisan 1967 tarihi verilerine istinaden, 1944 tarihinden itibaren Kırım'a iskân edilmek üzere 101.707 ailenin (406.828 kişi) getirildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan 162.096 kişinin Rusya SSC'den, 244.734 kişinin ise Ukrayna SSC'nin çeşitli bölgelerinden gönderilip Kırım'da iskân ettirildiği görülmektedir.[127] İkinci Slav göçü ise 1950'nin başlarında Ukraynalılar tarafından başlatılmış ve Ağustos 1954 yılında bitmiştir. Bu göçte Ukraynalıların Kırım'a yerleşebilmeleri için kişi başına 12000 ruble tahsil edilmiştir.[128]

Kırım Türkleri'nin zorla göçünden sonra Kırım'ın Sovyet usulü muhtariyeti manasız olduğundan dolayı[129] SSCB Yüksek Şurası 1946 yılında aldığı bir karar ile Kırım MSSC'yi feshederek 1954 yılında Ukrayna SSC'nin sınırlarına kattı. Böylece 1921 yılından 1954 yılına kadar siyasi olarak var olan Kırım MSSC, Ukrayna SSC idaresine verildi[130] ve yüzyıllardır Kırım Türkleri'nin adıyla anılan Kırım SSCB idaresine girmiş oldu.

Çariçe Katerina'nın Kırım işgalinde can, mal ve her türlü hukuka müdahale etmeyeceğini bildirmesi ile Sovyet hükümeti adına Lenin ve Stalin'in imzaladığı 15 Kasım ve 7 Aralık 1917 tarihli "Rusya'nın Bütün Halklarına", "Rusya ile Şarkın Müslümanlarına", "hür ve müstakil yaşama" imkânı tanıyan beyannamelerine yine Stalin kendisi ihanet etmiştir.

Kırım Türkleri zorla göç ettirildikten sonra geride büyük bir tarihin kültür zenginliğini bırakmışlardır. Bunlar aç, perişan Kırım Türkü'nün zorla göç sırasında yanında alamadığı yüklerin içine sığamayacak kadar zengindi. Babadan çocuğa, dededen toruna bırakılan nice antika eserler, sanat eserleri, kıymetli el işlemeleri, birçok el yazması, Kırım Türk aydınlarının geride bırakmış oldukları nice eserler yakılmış, bağlar bahçeler harap edilmiştir. Aradan geçen uzun süre içinde Kırım Türkleri'nin evleri yıktırılmış, mezar taşları yerlerinden sökülmüş, ölüler

[125] Özcan, a.g.m., s.357.
[126] Fisher, a.g.e. , s.248.
[127] Özcan, a.g.m. , s.357.
[128] Fisher, a.g.e. , s.248.
[129] Kırımlı, a.g.m. ,s.1941.
[130] Müstecip Ülküsal, "Bir Facianın Yıl Dönümü", s.3.

mezarlardan çıkarıp durumları sürgüne gönderilen Kırım Türkleri'nin durumlarına benzemiştir.[131]

II. Ahıska Sürgünü

Ahıska, coğrafi konum itibariyle Doğu-Batı istikametinde sadece bir geçiş görevi görmemekte aynı zamanda askeri bir üssün kurulması açısından da uygun bir coğrafi alan teşkil etmektedir. Ortalama yükseltinin fazla olduğu Ahska'da ulaşımı kolaylaştıran ve çevre ile bağlantısını güçlendiren Kars-Tiflis Demiryolu, bölge ülkeleri için askeri ve ekonomik yönden[132] stratejik bir öneme sahiptir (Harita 4).

Harita 4: Ahıska'nın Siyasi Haritası

Ahıska, Türkiye ile Gürcistan arasında sınır bölgesini oluşturmaktadır. Gürcülerin Samtshe-Cavahatetya olarak adlandırdıkları; Adıgön, Ahılkelek, Ahıska, Aspinza ve Bogdanovka rayonlarını kapsar.[133] 1829 Edirne Antlaşması ile Çarlık Rusyası'na bırakılmış, ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yenilen ve ihtilal yaşayan Çarlık Rusyası'ndan ayrılarak

[131] Abdülhamitoğlu, a.g.e. , s.96-97.
[132] Taşkın Deniz, "Siyasi Coğrafya Penceresinden Güney Kafkasya'nın Zorunlu Dönüşümü", Pegem Akademi, Ankara 2014 s.143.
[133] Ayşegül Aydıngün, "Ahıska Türklerinin Dünü, Bugünü ve Yarını" Yeni Türkiye, Yıl 9, Sayı 54(2013), s.2666

Batum Konferansı'nda bölge halkının isteği üzerine tekrar Osmanlı İmparatorluğu'na bağlanmıştır.

Ancak 16 Mart 1921 Moskova Anlaşması'yla Kars, Ardahan, Artvin ve Iğdır Türkiye'ye, Batum ise SSCB'ye bırakılmıştır. 13 Ekim 1921 Kars Antlaşması ile Türkiye, Gürcistan ve Ermenistan sınırı kesinlik kazanmıştır.[134] Böylece nüfusunun %90'ının anadili Türkçe ve %95 'i Müslüman olan 240 köy ve 6 kasaba önce Osmanlı döneminde Çarlık Rusya'ya ardından da SSCB'ye bırakılmıştır. [135]

İnsan topluluğu olmadan bir devletin söz konusu olamayacağı için öncelikle olması gereken insandır. Dünyada bir tarafta on-on beş bin nüfuslu Andorra, Saint-Marin, Kiribatu, Nauru, Tuvalu gibi küçük devletler diğer tarafta nüfusu milyarla ifade edilen Çin ve Hindistan gibi devletler vardır. En önemlisi belli bir sınırlar içinde belli bir insan topluluğunun egemen olmasıdır. On bin kişilik bir topluluk belli bir toprak parçası üzerinde egemen olmuş ve egemenliğini sürdürebiliyorsa orada devletten söz edilebilir. Ama 10 milyon kişilik bir insan topluluğu belli bir toprak parçası üzerinde egemen olamıyorsa onların devlet oluşturması söz konusu olamaz.[136]

Günümüzde belli bir nüfusa sahip olan ama zorla göç ettirildiği topraklarına geri dönüp bir devlet kuramayan Türk halklarından biri de Ahıska Türkleri'dir.

SSCB resmi kayıtlarında sadece Ahıskalılar Türk olarak isimlendirilmiş ve 1926 yılında yapılan nüfus sayımında "Türk" nüfus 137.921 olarak belirtilmiştir. Bu sayı o yıllarda ki Gürcistan nüfusunun %5.2'sini teşkil etmektedir. 1929 Sovyet Ansiklopedisi'nde Ahıska nüfusunun %55'inin Türklerden oluştuğu kaydedilmektedir. Ancak SSCB'nin 1935-36 yıllarından itibaren Ahıska Türkleri'ni "Türk" yerine "Azerbaycanlı" olarak isimlendirmeye, okullardaki eğitim sistemini ise Azeri Türkçesiyle yapmaya başlaması, yine bir kısım Türklerin Gürcü vatandaşlığına geçip Gürcü soyadı almasından dolayı 1944 yılındaki sürgüne kadar Ahıska'da ne kadar Türk bulunduğunu belirten resmi evraklara ve istatistiklere ulaşmak mümkün değildi.[137]

---

[134] Aydıngün, a.g.m. , s.2666.
[135] İlyas Doğan, "Ahıska Türklerinin Uluslararası Alandaki Konumu ve Karşı Karşıya Oldukları Sorunlar Hakkında Bir Değerlendirme" Yeni Türkiye, Yıl 9, Sayı 54(2013), s.2675.
[136] http://www.anayasa.gen.tr/millet.htm Erişim tarihi 01.03.2015
[137] B. Avşar, Zafer S. Tunçalp, Sürgünde 50 yıl Ahıska Türkleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür Sanat ve Yayınları, Ankara 1995, s.9.

Bölgenin Sovyetleşmesiyle birlikte Ahıska Türkleri 1944 yılına kadar Gürcistan vatandaşı olarak yaşamışlardır. Sovyetleşme sırasında Türklerin, Ermenilerin ve Gürcülerin birer siyasal birimi varken Ahıska Türkleri Azerbaycan SSC'ne bağlı yaşamışlardır. Ahıska Bölgesi'nde etnik bir ayrıştırmaya gidilmiştir. Fakat Güney Kafkasya'da "Türkler" mevcut olmuştur. Azerbaycan SSC'de yaşayanlar Türk olarak adlandırılıp buna uygun olarak Azerbaycan'da Türk kelimesi kimlik olarak değil Azerbaycanlı kimliği ile adlandırılmış ve Azerbaycan dili oluşturulup Ahıska'da yaşayan Türklerin de bu kimliği alması istenmiştir.[138]

Ahıska Türkleri'nin kullandıkları dil Türkçe olup, Oğuz etno kültürel sistemi içinde yer alan Ahıska değişkesi bir ağız ve ya lehçe olarak genel Türkçenin, daha sonra ise Osmanlı Türkçesinin etkisi altında kalmış ve buna paralel olarak gelişme göstermiştir. Daha sonra ise tarihi olaylar, değişen sınırlar ve göçler, siyasal haritalar gibi dil haritalarının değişmesini zorunlu kılmıştır.[139] SSCB baskısıyla kendi anadilleri yerine Kiril Alfabesi zorunlu hale getirilmiştir.

Bölgede Türkçe eğitim veren okullar açılmış, 1935-36 yıllarında pratik veya siyasi nedenlerden dolayı müfredat ve eğitim sistemi Borçalı kesimindeki Azeri okullarına göre düzenlenmiştir.[140]

SSCB döneminde Gürcistan SSC sınırları dahilinde yer alan Abhazlara, Osetlere ve Acara Müslümanları'na özerklik verilirken, Ahıska Türkleri'ne özerklik verilmemiş, yönetim doğrudan Tiflis'e bağlanmıştır. Çarlık döneminde kendilerine özgü kültürleri ile yaşayan Ahıska Türkleri, Bolşeviklerin yönetimine girmesiyle beraber ölüm kalım mücadelesine girmişledir. SSCB'de Türk kelimesinin unutturulmaya çalışılması daha 1924 yılından itibaren başlamıştır. Ahıska'da kolhozlar 1927 yılında kurulmaya başlanmış[141], bunların kurulmaya başlanmasıyla birlikte Ahıska Türkleri'nin geleneksel yaşamları da kökünden sarsılmıştır.[142] Bu tarihten itibaren Ahıska Türkleri'nin önde gelen aydınları tutuklanıp ya öldürülmüş ya da sürülerek susturulmaya çalışılmıştır. 1930'lu yıllar aydın ve din sınıfının ileri gelenlerinin Türk olmaları ve Türk taraftarlığı gerekçesiyle bilinçli olarak yok edildiği yıllardır. Yine aynı yıllarda dini ve kültürel baskının yanında iktisadi ve siyasi baskılar da yapılmıştır. Bu dönemde çok sayıda ileri gelen aydın ve din adamı sınırı geçerek Türkiye'ye sığınmıştır. Bu durum SSCB'yi rahatsız

[138] Mahmut Niyazi Sezgin, Kamil Ağacan, "Dünden Bugüne Ahıska Türkleri Sorunu", Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay, Ankara 2003, s.14.
[139] Minara Aliyeva, "Ahıska Türkleri ve Anavatana Dönme Sorunu" Yeni Türkiye, Yıl 9, Sayı 54(2013), s.2686.
[140] Elif Arslan, "Vatanlarına Dönemeyen Son Türk Topluluğu: Ahıska Türkleri", Bekir Günay (Ed.), Avrupa'dan Asya'ya Sorunlu Türk Bölgeleri içinde (639-670), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005, s.642
[141] Arslan, a.g.m. , s.649.
[142] Seyfeddin Buntürk, "Rus Türk Mücadelesi'nde Ahıska Türkleri", Berikan Yayınları, Ankara 2007, s.189.

etmiş ve 1937 yılından itibaren Ahıska Türkleri SSCB tarafından "Rejim Düşmanı" olarak lanse edilmiştir.[143]

Ahıska Türkleri'nin sürgün edilme düşüncesi SSCB yöneticileri tarafından 10-15 yıl öncesinden planlanmaya başlanmıştı. 1921 yılından sonra Sovyet yönetimi Abhaz, Asetin ve Acaralar'a özerklik vermiş olmasına rağmen Ahıska Türkleri'ne bu hakkı tanımaması; 1930'lu yıllarda halkın önde gelen aydınlarının ve din adamlarının hapse atılması ya da sürülmesi[144] gibi nedenlerden dolayı Ahıska Türkleri'nin zorla göç ettirildiği düşünülmektedir.

Önde gelen aydınların ve din adamlarının ise hapse atılması ya da zorla göç ettirilmesi 1944 yılında yapılacak zorunlu göçte Ahıska Türkleri'nin karşı koyma gücünün engellenmesi ve dirençlerinin kırılması için bir başka neden olarak düşünülebilir.

1938 yılından II. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar olan yıllarda SSCB, Türkiye sınırına on binlerce askerini yerleştirmiştir. Savaşın ilerleyen yıllarında SSCB, Türkiye'nin savaşa karşı tutumundan rahatsız olmuştur. Stalin Çarlık Rusya'nın izinden gidip Türkiye sınırına yakın bulunan Ahıska Türkleri'ni SSCB'nin çeşitli yerlerine zorla göç ettirecekti. Bu şekilde 10.000 kişi Altay Bölgesi'ne zorla göç ettirilmiştir. Bu sürgünde insanlar arasında Türkçe konuşmak, birbirlerine milliyetini ve nereden geldiğini sormak yasak olup, isim soy isim yerine kendilerine verilen özel numara ile isimlendiriliyorlardı.[145]

1940 yılına kadar en basit görevler için bile askere alınmayan Ahıska Türkleri'nden bu tarihte 40 binden fazla kişi askere alınarak Alman cephesinde en ön safta savaştırılmış[146] ve bunlardan yalnızca 16 bin kişi geri dönebilmiştir.[147] SSCB için savaşan Ahıska Türkleri'nden 25 bin kadarı bu savaşta hayatını kaybetmiştir.[148] Geride kalanlar ise her türlü zorluklarla baş ederek ziraat işlerinde çalışıyor, özel mülkleri olan hayvanların bile ellerinden alınmasına rağmen cepheye ellerinden geldiği kadar yardım ediyorlardı. Bölgede açlık meydana gelmiş ve bundan dolayı yüzlerce Ahıska Türkü hayatını kaybetmiştir.[149] Geri kalan kadın ve ihtiyarların demir yollarının yapımında çalıştırılması sürgün olayının daha önceden planlandığını göstermektedir.[150]

[143] Arslan, a.g.m. , s.649-650.
[144] Arslan, a.g.m. , s.651.
[145] Buntürk, a.g.e. , s.196.
[146] Avşar ve Tunçalp, a.g.e. , s.21.
[147] Sezgin ve Ağacan, a.g.e. , s.14.
[148] Avşar ve Tunçalp, a.g.e. , s.21.
[149] Buntürk, a.g.e. , s.198.
[150] Arslan, a.g.m. , s.651.

SSCB zorunlu göçe tabi tuttuğu Sovyet Almanları, Kırım Türkleri, Çeçenler, İnguşlar, Balkarlar, Karaçaylar ve Kalmuklar'dan sonra son olarak Ahıska Türkleri'ni zorla göçe tabi tutmuştur. Bu son zorunlu göç öncekilere göre farklılık göstermektedir. Öncekiler Almanlarla işbirliği yaptığı gerekçesiyle zorla göçe tabi tutulurken Ahıska Türkleri ise hiç bir zaman Almanlarla iş birliği yapmakla suçlanmamıştır. Buna rağmen zorla göçe tabi tutuldukları gün Azerbaycanlı tanımından çıkarılıp Türk olarak adlandırılmışlardır.[151]

Ahıska Türkleri'nin erkekleri II. Dünya Savaşı'nda Almanlara karşı savaşmak için askere alınmıştı ve zorunlu göç savaş esnasında olduğu için en fazla Ahıska Bölgesi'nde bulunan yaşlıları; kadınları ve çocukları etkilemiştir.[152]

SSCB Halk Komiseri Beriya, Stalin'e gönderdiği tavsiye niteliğindeki gizli mektubunda zorla göçün gerekçesini belirtmektedir. 24 Temmuz 1944 tarihli gizli tavsiye niteliğindeki mektupta "*Gürcistan SSC'nin Türkiye ile sınır bölgelerinde oturan Türk nüfusunun önemli bir kısmı yıllardır Türkiye tarafındaki akrabalarıyla temas kurmak suretiyle muhaceret eğilimi içinde olup kaçakçılık yapmakta, Türk istihbarat organları için casus angaje etme kaynağı oluşturmakta ve eşkıyaya insan gücü temin etmektedir.*" denilmektedir. Beriya bundan dolayı 16.700 hanenin 86.000 kişilik Türk nüfusunu Ahıska Bölgesi'nden Batı Türkistan'a zorla göç ettirilmelerini ve bunlardan boşalacak yerlere ise Gürcistan'da toprak sıkıntısı çeken diğer bölgelerden 7.000 Gürcü ailesinin yerleştirilmesini teklif etmiştir.[153]

Bu belgede dikkat çeken önemli hususlar şunlardır:

1) Türk nüfusun sınır güvenliği için tehlike oluşturmasını hissettirecek (eşkıyalık, kaçakçılık, casusluk vb.) zorla göç için yeterli bir sebep değildir. Çünkü erkeklerin çoğu Alman cephesinden savaşmak için askere alınmıştı. Geride ise sadece ihtiyarlar, çocuklar ve kadınlar vardı ve bunların tehlike oluşturacağı düşünülemez.

2) Yine bu belge Ahıska Türkleri, Türkiye Türkleri ile aynı millet olarak ve güvenilmez oldukları belirtildiği halde 40.000 Ahıska Alman cephesinde savaşmak için askere alınmıştır.

3) Zorla göç ettirilen Ahıska Türkleri'nin geri dönüşünün engellenmesi için Ahıska Türklerinden boşalan yerlere Gürcüler yerleştirilmiştir.

---

[151] S. Enders Wimburs, Ronald Wixman, "Sovyet Orta Asya'sında Yeni Bir Seda:Mesketya Türkleri", (Çev: Eşref Özbilen), Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı 49(1987), s.151.
[152] Avşar ve Tunçalp, a.g.e. , s.10.
[153] Orhan Uravelli, "Ahıska'daki Türk Nüfusunun Sürülmesine Dair Gizli Sovyet Belgeleri" XII. Türk Tarih Kongresi Bildiri Özetleri, TTK Basım Evi, Ankara 1994, s.47.

4) Zorla göç işlemi normal bir tahliye olmaktan çıkmış cezai niteliğe sahip bir duruma dönüşmüş, devlet kendi vatandaşına karşı bir suç işlemiştir. Hukuki ayrıntılara girmeden yazılan raporlar 3 güç içinde zorunlu göçün tamamlandığı dikkate alınırsa toplu cezalandırma söz konusudur.

5) Karar tarihlerine bakılırsa o dönemin uluslararası şartlarındaki bağlantılar da bir hayli ilginçtir:

a) Batı Avrupa'da Almanya'ya karşı açılan ikinci cephede savaşın kaderi değişmiş ve kazanan SSCB Türkiye ile ilişkilerini tekrar gözden geçirmeyi planlamaktadır.

b) İran (Güney Azerbaycan) tarafındaki "tarihi Gürcü ve Ermeni topraklarının" iadesi talebi Sovyetlerin burada ki yayılmacı planlarını ortaya çıkartmaktadır. Bu durumda Ahıska Türkleri burada bu plan için tehlikeli olarak görülmüştür.[154]

II. Dünya Savaşı'nın sonlarına gelindiği sıralarda artık SSCB'nin savaşı kazanacağı kesindi. Bu savaşta tüm Sovyet halkları gibi Ahıska Türkleri de Almanlara karşı savaşmıştı. Geride bıraktıkları kadınlar ve ihtiyarlar ise savaşın kazanılması için elinden gelenleri yapmaktaydılar. Yaşadıkları bölgenin merkezle olan ulaşımını iyileştirmek için demiryollarının yapımında çalışıyorlardı. Ama bu demiryollarının kendilerini zorla göçe tabi tutmak için kullanılacaklarından habersizdiler. İnşaatın sonlarına doğru Stalin imzasıyla, Ahıska Türkleri'ni ilgilendiren ama onlardan gizli bir karar alınmıştır. Gürcistan SSC devlet sınırını korumak üzere gereken şartların sağlanması için Devlet Savunma Komitesi, 31 Temmuz 1944'da 6279 sayılı kararda (Ek 2) aşağıdaki kararları almıştır:

Gürcistan SSC'nin sınır şeridi olan Ahıska, Adıge, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka rayonlarıyla Acaristan ÖSC'den Türk, Kürt, Hemşin olmak üzere toplam 86.000 kişiden meydana gelen 16.700 hanelik nüfustan 40.000'i Kazakistan SSC'ye, 30.000'i Özbekistan SSC'ye ve 16.000'i de Kırgızistan'a tahliye edilsin. Tahliye SSCB Halk komiserliği tarafından gerçekleştirilsin. SSCB Halk İçişleri Komiserliği (Yoldaş Beriya), tahliye işini 1944 Kasım ayında gerçekleştirsin.

Yine kararın ikinci maddesinde

[154] Uravelli, a.g.m. , s.47-48.

Gürcistan SSC'nin sınır bölgesinde zorla göçe tabi tutulanların bütün değerli eşyalarını ve aile başına maksimum 1000 kg. olmak şartıyla yiyecek almalarına izin verilsin.

denilmektedir.[155]

Stratejik bir bölge olan Ahıska'da, Türkiye ile SSCB arasında sadece bu bölgede aynı dili konuşup aynı dine mensup iki Türk topluluğunun karşılıklı olarak yaşamalarına rağmen farklı ülkelerde bulunmaları bu bölgeyi stratejik bir konuma getirmektedir.

SSCB savaş esnasında Türkiye'ye buradan saldırmaya kalkarsa burada yaşayan Türk ve Müslüman unsurların buna karşı çıkmalarının engellenmesi gerekirdi. Ahıska'da yaşayanların hepsinin aynı ortak özelliklere sahip olmaları, yani hepsinin ana dilleri veya ikinci dillerinin Türkçe olması, belirli bir alanda yaşamlarını sürdürmeleri, hepsinin Müslüman olması ve hepsinin güçlü bir Türklük duygusu beslemesi Stalin için aynı millet olduğunun bir kabulüydü.[156]

Türk ve Müslüman unsurları millet olarak kabul eden Stalin'e göre, Türkiye'ye yapılacak bir saldırı durumunda bu unsurların SSCB'nin saldırı girişimine engel olabilirdi.

Zorunlu göçten bir ay önceye kadar Ahıska'ya asker sevk edilmiş, Ahıska'daki Türk köylerinde sıkıyönetim uygulanarak köylere giriş ve çıkış yasaklanıp, halk güvenlik gerekçesi ile evlerine kapanmak zorunda kalmıştır.[157]

15 Kasım 1944 tarihinde SSCB yetkileri Güney Gürcistan'da Türk kültürünü ve İslam'ı yaşatan Ahıska Türkleri'ni Batı Türkistan'ın ücra köşelerine zorla göçe tabi tutmuşlardır.[158]

1944 yılında zorunlu göçte yurtlarından edilen Ahıska Türkleri'nin 208 köyden müteşekkil 115.000 kişi oldukları tahmin edilmektedir. Rayonlara göre tahmini rakamlar Tablo 4'te yer almaktadır.[159]

[155] Sezgin ve Ağacan, a.g.e. , s.14-15.
[156] Wimburs ve Wixman, a.g.m. , s.156-157.
[157] Buntürk, a.g.e. , s.197.
[158] Wimburs ve Wixman, a.g.m. , s.151.
[159] Yunus Zeyrek, Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri, Ankara 2001, s.197.

Özellik Ahıska, Adıgün, Aspinza ve Ahılkelek Rayonları'nın tamamının Türkiye ile Gürcistan arasında olması, burada yaşayanların zorunlu göçe tabi tutulması en büyük nedenleri arasında yer almaktadır.

Tablo 4: Ahıska Rayonları'ndan Sürgün Edilen Kişi Sayısı

Rayon Adı	Boşaltılan Köy Sayısı	Sürülen Kişi Sayısı
Ahıska	64	30.000
Adigün	72	40,000
Aspinza	59	35.000
Ahılkelek	11	5.000
Bogdanovka	2	5.000

Kaynak: Yunus Zeyrek, Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri, s.223.

31 Temmuz 1941 tarihinde 6279 sayılı kararda (Ek 2) ise Ahıska, Adigen, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka ilçelerindeki 16.700 Türk haneden toplam 86.000 kişinin, (40.000'i Kazakistan SSC'ye, 30.000'i Özbekistan SSC'ye ve 16.000'i de Kırgızistan'a) "tahliye edilmesi" emredilmiştir. 28 Kasım 1944 tarihinde Beriya'nın Stalin'e yazmış olduğu 1281/b (Ek 3) numaralı tamamen gizli belgede "Sınır güvenliğinin sağlamak" amacıyla zorla göç ettirilmesine karar verilen Ahıska Türkleri 15-18 Kasım 1944 tarihinde "tahliye edilmişlerdir." Yine geride kalan topraklara ise 7.000 Gürcü ailesinin yerleştirileceği belirtilmektedir.[160]

[160] Uravelli, a.g.m. , s.47.

Bu zorunlu göç Ahıska Türkleri'nin, bulundukları yerlerin düşman işgaline uğrayacağı tehlikesi ileri sürülerek gerçekleştirilmiştir. Fakat Almanların II. Dünya Savaşı sonlarına doğru yenileceğinin anlaşılması buraları işgal edeceği düşüncesini çürütmektedir. Ahıska Türkleri'nin zorunlu göçünün asıl sebebi ise stratejik ve siyasiydi.[161]

Foto 2: Sürgüne Gönderilmeyi Bekleyen Ahıska Türk Kadınları
Kaynak:http://www.aljazeera.com.tr/sites/default/files/2014/11/12/ahiska-s%C3%BCrg%C3%BCn1.jpg

Bu zorunlu göç sırasında insanlara 2-3 saat süre verilmiş, yolculuk boyunca insanlık onurunu yakışmayacak muameleler yapılmıştır[162] (Foto 2).

[161] Tekin Taşdemir, "Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskalılar", IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005, s.112.

Foto 3: Ahıska Türkleri'nin Zorunlu Göçü

28 Kasım 1944 tarihinde zorunlu göçten sorumlu Beriya'nın Stalin'e gönderdiği gizli belgede zorunlu göçün Adigen, Aspinza, Ahıska, Ahılkelek ve Bogdanovka rayonlarında 15-18 Kasım 1944 tarihleri arasında, Acaristan ÖC'de ise 25-26 Kasım tarihlerinde tamamlandığını belirtmektedir. Bu belgede toplam 91.095 Ahıska Türkü'nün kişinin katarlarla Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'daki yeni iskân yerlerine düzenli ve olaysız bir şekilde sevk edildiği belirtilmiştir[163] (Foto 3 ve Foto 4). Gürcü basınına göre ise 125.000 Ahıska Türkü'nün zorla göç ettirildiği belirtilmektedir.[164]

[162] Sezgin ve Ağacan, a.g.e. , s.15.
[163] Zeyrek, a.g.e., s.50.
[164] Sezgin ve Ağacan, a.g.e. , s.16.

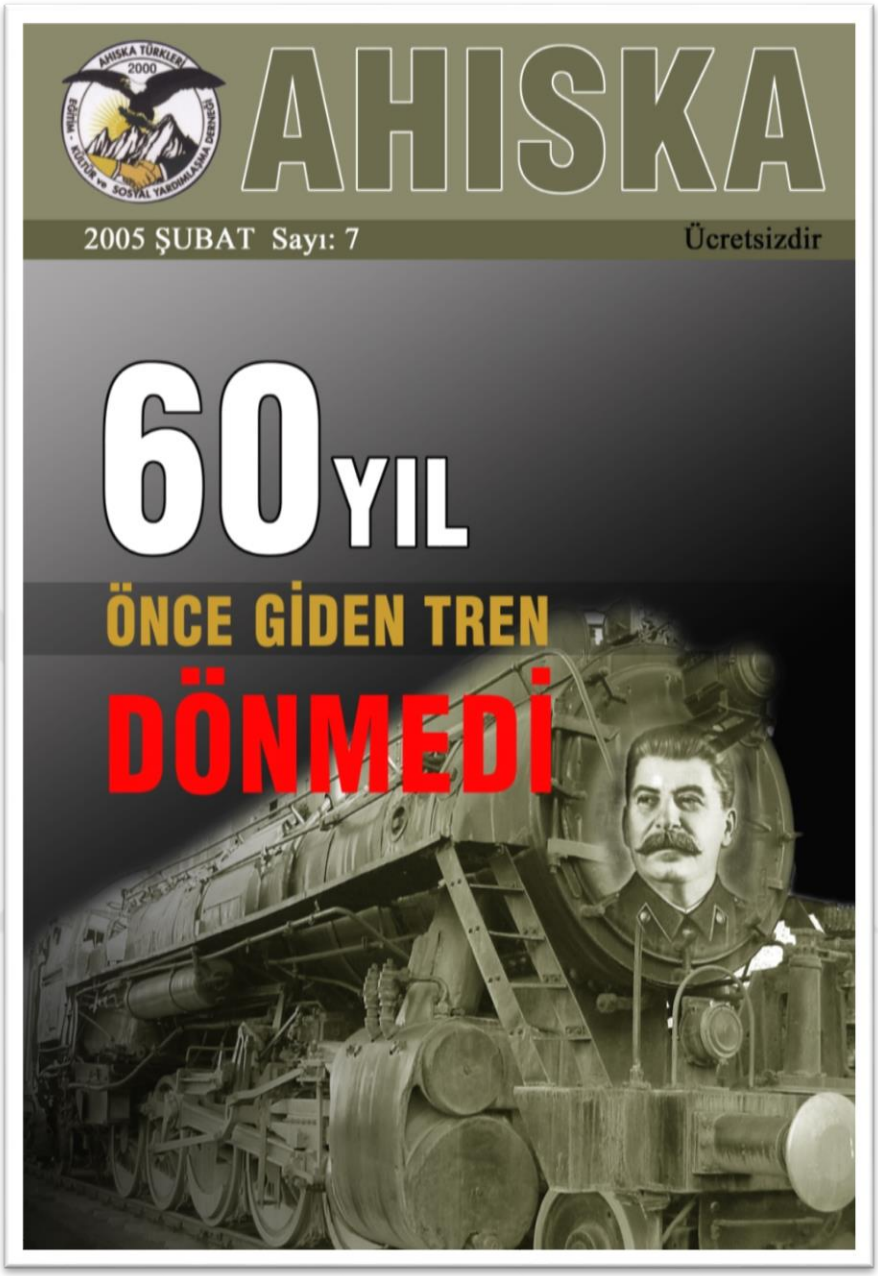

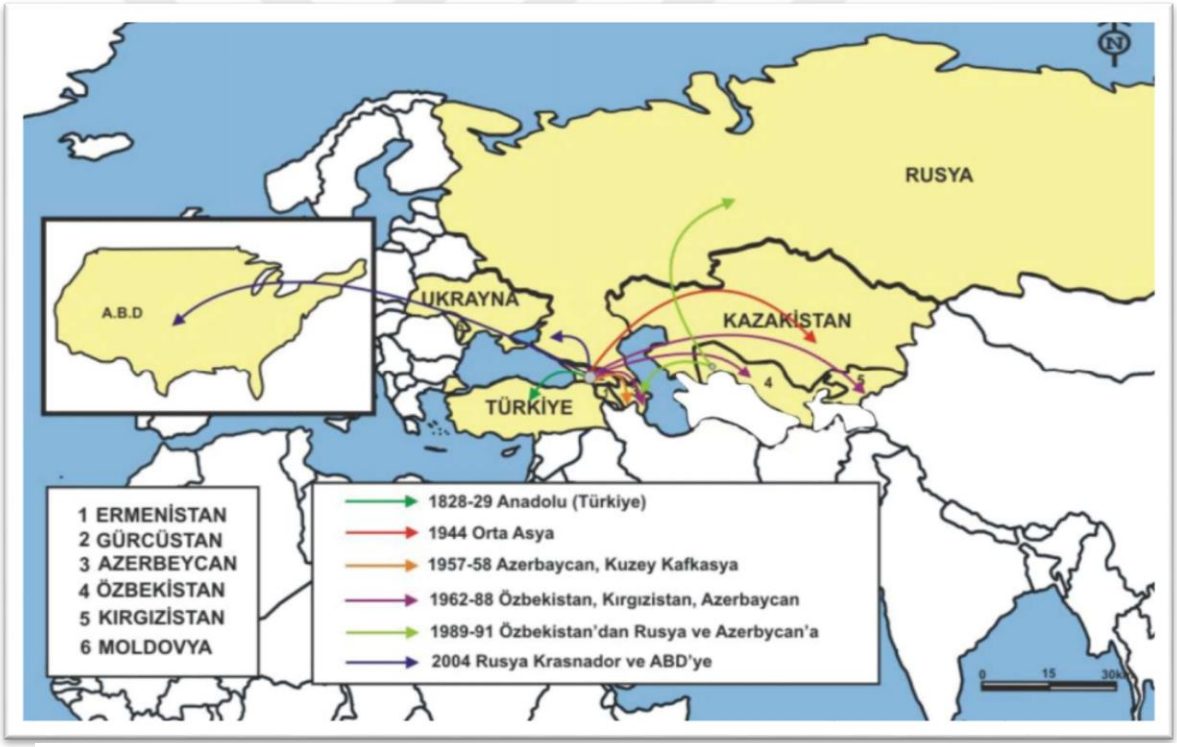
Foto 4: Ahıska Dergisinin 2005 Şubat Yılına Ait Sayısının Kapağı

Conquest ise, zorunlu göçte 200.000 kişinin zorla göçe tabi tutulduğunu belirtmektedir. Yine kaba bir benzetme ile, Conquest, sanki İzlanda'nın veya Swaziland'ın veya Kuveyt'in veya Alaska'nın nüfusu hiç bir iz bırakmadan sırra kadem basmış gibi örneklemektedir.[165] 1944 zorunlu göçü sırasında belgelerde halkın "Türk" olarak nitelendirilmesinin Türkiye'yi savaşa dahil etmek için yapıldığı düşünülmektedir.[166]

[165] Robert Conquest, "Kayıp Bir Halk-RF Mesketyalıları", (Çev: Eşref Özbilen), Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı 50(1987), s.183.
[166] Buntürk, a.g.e. , s.198.

Zorunlu göçün yolculuğu sırasında sadece yollarda açlıktan, soğuktan ve çeşitli hastalıklardan 17.000 kişi hayatını kaybetmiştir. Zorla göçe tutulan 125.000 kişiden ihtiyar, kadın ve çocuktan yaklaşık her yedisinden biri hayatını kaybetmiştir.[167]

Ahıska Türkleri'nin bir gecede başlayan zorunlu göçü bir ay gibi bir sürede Azerbaycan üzerinden Hazar Denizi sahillerini kat ederek Ural Dağları'na ulaşmış ve oradan da Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a dağılarak tamamlanmıştır. Bu yolculuk esnasında 30 bine yakın kişi hayatını kaybetmiştir. Sovyet yönetimi zorunlu göçe tabi tuttuğu Ahıska Türkleri'ni, Kırım Türkleri'nde olduğu gibi özel kamplara yerleştirmiş, aileler parçalanarak farklı köylere dağıtılmış ve katı bir rejim uygulamıştır. Ahıska Türkleri'nin 1956 yılına kadar bulundukları köyden ayrılmalarına izin verilmemiş, komşu köye dahi gitmelerine müsaade edilmemiştir. Zorla göç ettirildikleri yerlerde insanlık dışı şartlar ve yerleştirildikleri köylerdeki kötü hayat şartları neticesinde açlık ve susuzluğa binlerce kurban verilmiştir.[168]

Harita 5: Ahıska Türkleri'nin Göç Dönemleri ve Hareketlerinin Dağılımı

(Kaynak: http://cografya.ege.edu.tr/22_2_kahraman.pdf (Erişim Tarihi 22.05.2016))

Harita 5'te Ahıska Türkleri'nin yaklaşık 200 yıllık zorunlu göç yerleri görülmektedir. Bu süre içerisinde Ahıska Türkleri hep anavatanlarına dönmek için çaba göstermişlerdir. Göç

[167] Sezgin ve Ağacan, a.g.e. , s.15.
[168] Ayfer Aksu, "Geri Dönülmeyen Vatan: Ahıska-II", Bizim Ahıska, Sayı 10, s.23.

ettikleri yerlerde zor şartlar altında yaşamlarını sürdürmüşler, vatansız konumuna düştükleri de olmuştur.

Ahıska Türkleri de diğer zorla göçe tabi tutulan halklar gibi uzun bir yolculuktan sonra yerleşim bölgelerine aç, susuz ve oranın hava şartlarına uygun olmayan elbiselerle varmışlardır. Yerleşim yerlerine vardıktan sonra kadınlar erkeklerden, sonra gençler ihtiyarlardan ayrılmıştır. Ahıska Türkleri'nin tamamı aynı ülkeye gönderilmediği gibi bir ülkeye gönderilenler de en fazla beşer onar aileye ayrılarak farklı köylere ve kasabalara ayrılmışlardır (Foto 5). Çoğunlukla Özbekistan'da zorunlu iskâna tabi tutulmuşlardır.[169]

Foto 5: Vagonlardan İndirilen Ahıska Türkleri Kamyonlarla Köylere Dağıtılırken

Kaynak: http://www.aljazeera.com.tr/sites/default/files/2014/11/12/ahiska-s%C3%BCrg%C3%BCn2.jpg (Erişim Tarihi 23.04.2014)

Bir yazar, bu sürgün gecesini:

> *Rus askerleri, yaşlı hasta, çocuk ayrımı yapmadan silâh çekerek bütün insanları hayvan vagonlarına tıka basa dolduruyorlardı. Yer gök Allah Allah haykırışlarıyla inliyor; ağlama, sızlama, hıçkırık sesleri kulakları sağır ediyordu! Silah sesleri ve köpek ulumaları bütün geceyi cehenneme çevirmişti. Böylelikle gece vakti vagonlar uzun bir yolculuğa çıktı. Kırk gün süren bu yolculukta, soğuktan, açlıktan ve hastalıktan 17.000'i çocuk olmak üzere 30.000'den fazla kişi vefat etmiştir. Askerler, ölenleri trenlerden aşağıya atıyorlardı. Kefensiz ve mezarsız cesetler Sibirya'nın beyaz karları üzerinde yırtıcı hayvanlara yem olmuştu.*

[169] Tuğul, a.g.e. , s. 147-148.

diye anlatmaktadır.[170]

Yine başka bir anıda ise:

> *İkinci Dünya Savaşı'nın Rusların lehine dönmesiyle Moskova, Kremlin kararıyla, 1944 yılı kasım ayının 14'ünü 15'ine bağlayan gece ordu birlikleri, 220 civarında Ahıska köylerini basarak herkesi evlerinden dışarı çıkardılar. "Almanlar gelip burayı bombalayacak! Sizleri daha güvenli yerlere götüreceğiz, savaş bittikten sonra hemen yuvalarınıza döneceksiniz!" diye milleti kandırdılar ve köyleri iki üç saat içinde boşalttılar. Tabii herkes panik içerisinde, milleti apar topar evlerinden çıkararak köyümüzün Ağalık Bahçesi denilen meydanına yığdılar. Bizleri sabahtan akşama kadar beklettiler. Daha sonra bizleri Amerikan Studabekir (Rus askeri kamyonu, Resim 5) arabalarıyla tren istasyonuna götürdüler. Orada hayvan vagonlarından meydana gelmiş katarlar bizi bekliyordu. Bizi bu vagonlara doldurdular. Bütün Ahıskalılar, bir gecenin içinde tamamlanan bu operasyonla meçhul yolculuğa çıkarıldılar. Yolculuk başlamadan önce bizlere her istasyonda yemek ve ekmek vereceklerini söylediler. Ancak mevsimin kış olması sebebiyle istasyonlarda alınan yemek ve ekmekler donuyordu. Öyle ki, ekmekler ancak baltayla kesilerek dağıtılıyordu. Bu zulmü ben on bir yaşında yaşadım ve gözlerimle gördüm. Bu yolculuk sırasında Ahıskalılar büyük kayıplarla yolculuğu tamamladı. Çünkü yola çıkanların çoğu, yaşlı, çocuk, hasta ve savaştan dönen yaralı ve sakatlardan meydana geliyordu. Hatta tren her istasyonda durduğunda vagonlara görevliler gelip hasta ve ölü olup olmadığını soruyor, ölenleri alıp götürüyorlardı. Ama biz bu ölüleri nereye götürdüklerini bilmiyorduk. Bu durum karşısında dehşete kapılan büyüklerimiz, hasta ve ölüler sorulduğunda bunları çarşaflara gizleyerek 'Yok!' cevabını veriyorlardı. Sonra trenin durduğu ilk istasyonda gizlice ve kazma kürek olmadan ölenleri vagonların altından geçirerek öteye götürüp çöllerde elleriyle kumlara gömüyorlardı. Hatta bu şekilde cenazeleri gömerlerken uzun zaman geçmesi sebebiyle trenin kalkmasına yetişemeyenler oldu. Bu yetişemeyenlerin bazıları kendi çileli imkânlarıyla ailelerine ulaşmayı başardılar. Fakat ölülerle kalanlar da çok oldu. Tren yolculuğu açlık, hastalık, sefalet içerisinde kayıplar vererek 25-30 gün sürdü. Bu tren yolculuğunu yaşamış birisi olarak olanların hepsini anlatmaya benim lügatım yetmez. Ne zaman bu yolculuğumu anlatmaya başlasam o günkü yaşadıklarımı aynen yaşıyor ve heyecanlanıyorum.*[171]

denilmekte o sürgün gecesinden zorunlu iskân bölgesine ulaştıkları ana kadar yaşananlar ve karşılaşılan olaylar anlatmaktadır. 45 günlük yolculuktan sonra yeni iskân yerlerinde yaşanan -

[170] İbrahim Agara, "Ahıska Türkleri SoyKırımının 65. Yıldönümü", Bizim Ahıska, Sayı 16 s.46.
[171] Bahadır Metan Enveroğlu, "65 Yıl Geldi Geçti",Bizim Ahıska, Sayı 16 s.43.

30/-40 derecelere varan soğuk havalar, çadır yaşamı, açlık, susuzluk ve salgın hastalıklarla mücadele süreci yolculuktan daha kötü olmuştur. Verem, tifo gibi salgın hastalıklar yüzünden sadece Kazakistan'da özel yerleşim birimlerine gönderilen Ahıska Türkleri'nin %15'i yaşamını yitirmiştir.[172]

Zorla göç ettirilen diğer milletler gibi Ahıska Türkleri de Özbekistan'a, Kazakistan'a ve sair yerlere ulaştıklarında NKDV'nin özel iskân politikalarına tabi tutulmadılar. Buna rağmen şartlar özellikle esas zorunlu göç bölgesi olan Özbek "Açlık Bozkırı"nda kötüydü. Fakat altı ay sonra Ahıska Türkleri'nin bulundukları yerlerden ayrılmalarına izin vermemek için iskân kontrolü başladı ve bu tarihten sonra 50.000 kişi hayatını kaybetti.[173]

Bu süre zarfında Ahıska Türkleri yaşadıklarını şöyle anlatmıştır:

> *Sürgünde, çöl iklimlerinde yaşadığımız ilk 1945-1947 yıllarında açlık ve çeşitli hastalıktan, Kafkas halkı olarak susuz ve içme suyu kıtlığı yüzünden, tabiat şartlarına alışıncaya kadar on binlerce insanımızı kaybettik. "Ola baba atın ölümi arpadan olsun, ver suyi doyana qadar içem; çay benim susuzluğumi kesmez!" diyerek içilmeyen suları içip salgın hastalıklara yakalanan ve aramızdan ayrılan nice insanımız vardı…*[174]

Bu, onların zorunlu iskân bölgesine ulaştıktan sonra neler ile karşılaştıklarını açıkça anlatmaktadır.

Ahıska Türkleri zorunlu göçe tabi tutuldukları Batı Türkistan'da ve özellikle Özbekistan'da ilk yıllarında hayvan temin edememiş, bu durumda kitlesel bir açlığa neden olmuştur. Ahıska Türkleri Özbekistan'da ilk on sekiz ay içinde 17.000 kişi kayıp vermiştir. Genç Ahıska Türkü kadınlar daha fazla yiyecek bulmak amacıyla yerli halktan erkeklerle evlenerek, başka bir asimilasyon türü ile de karşı karşıya kalmışlardır.[175]

Ahıska Türkleri'yle beraber küçük etnik grup olan Karapapaklar'da zorunlu göçe tabi tutulmuştur.[176] Bu etnik grubun Türkiye sınırından uzakta bulunan Kuzey Ermenistan'da bulunması ayrı bir çelişkiyi beraberinde getirmektedir. Ayrıca Hemşinler, Acara ÖSC'den seçilerek toplanırken Müslüman Acara halkına dokunulmaması diğer bir çelişkiyi oluşturmaktadır. Tüm bunlara rağmen Ahıska Türkleri'nin zorla göçünde SSCB'nin Türkiye

[172] Tuğul, a.g.e., s. 148.
[173] Conquest, a.g.m. , s.184.
[174] Enveroğlu, a.g.m. , s.43.
[175] Walter Comins -Richmond, "Sovyetlerin Türk Halklarını Sürgün Etmesi" Türkler Ansiklopedisi, Cilt 18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.s.873.
[176] Wimburs ve Wixman, a.g.m. , s.153.

sınırlarını Türk nüfusundan arındırması kapsamında Türkiye ile Türk dünyası arasında etnik bir bağın kaldırılması gibi bir taktik olduğu da düşünülebilir. Ayrıca Ahıska Türkleri'nin zorla göçünden dört yıl sonra 1948 yılında Stalin'in emri ile Ermenistan'da bulunan Türklerin çoğunluğu Azerbaycan'a zorla göç ettirilmiştir. Sürgün sonrası bölgedeki Ermeniler, kuzey bölgede bulunan Türk Karapapak topluluklarını zorla göç ettirmiş, İslamiyet'i seçen ve Gregoryen Ermenilerce sevilmeyen Hemşinleri Acaristan'dan arındırmış, Büyük Ermenistan'ın bir parçası olduğunu düşündükleri Cevahatya bölgesinde demografik olarak üstünlüğü ele geçirmişlerdir.[177]

Conquest ise, bu zorunlu göçü Stalin'in II. Dünya Savaşı sonlarına doğru Türkiye'nin Gürcistan sınırında Sovyet operasyonları planladığı ve stratejik hudut alanlarını Türk sempatizanlarından temizlemek istemesinden kaynaklandığını dile getirmektedir. Ve bu zorunlu göçün 1968 yılına kadar batıda kesinlikle duyulmadığını belirtmektedir. Yine Conquest bu zorunlu göçü cezai şeklinde değil aksine düşmanın (Almanların) ulaşabileceği bölgenin tahliyesi olarak belirtmektedir.[178]

Ahıska Türkleri'nin zorla göç ettirilmesinin nedenlerinden biri de Türkiye'nin kuzey doğu toprakları üzerinde Ermenilerin tarihten gelen hak iddiaları ve yine Ermenilerin buraların gelecekte Büyük (Sovyet) Ermenistan'ın bir parçası olmasını sağlamak istemesidir.[179]

SSCB'nin Kafkasya politikası yine Çarlık Rusya'nın Kafkasya politikasının devamı niteliğinde olup, Türk ve Müslüman halka karşı olan politikalarında milliyetçilik esası her zaman ön planda tutulmuştur. Ahıska Türkleri'nin zorla göçe tabi tutulmasında Stalin'in Gürcü oluşu büyük etkiye sahiptir.[180]

Stratejik bir konumda bulunan Gürcistan, dönemin şartlarına göre II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'ye karşı yapılacak bir saldırıda önemli bir kazanım elde etmede avantaj sağlamaktaydı. Saldırı yapılacak ülkenin nüfusunun homojen olması savaş esnasında herhangi bir güçlükle karşılaşılması söz konusu olmayacaktı. Bunun için Ahıska Türkleri'nin Türkiye'ye yakın konumda bulunması bunu engelleyecekti.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra SSCB Türkiye'nin kuzey doğu topraklarını istemiştir. Devlet Savunma Komitesinin kararının 11. maddesinde halkı zorla göç ettirilen yerlere 32.000

[177] Sezgin ve Ağacan, a.g.e. , s.17.
[178] Conquest, a.g.m. , s.184.
[179] Wimburs ve Wixman, a.g.m. , s.155.
[180] Buntürk, a.g.e. , s.200.

Gürcü'nün yerleştirilmesi ve yine 12. maddede zorla göç ettirilen halkın bütün taşınmazlarının buraya yerleştirilecek olan halka verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kişilerin vergi kapsamından çıkarılması ve yine buraya yerleştirilenlerin taşınma giderlerinin devlet tarafından karşılanması ve yerleştirme işlemlerinin hemen sürgünün akabinde hızlıca gerçekleştirilmesinin emredilmesi Alman tehlikesi olduğunun sadece Ahıska Türkleri için söylenmiş bir iddia olmaktan öte bir şey olmadığı açıktır.[181]

[181] Taşdemir, a.g.e. , s.112.

İKİNCİ BÖLÜM

1956-1991 YILLARI ARASINDAKİ KIRIM VE AHISKA TÜRKLERİ'NİN GERİ DÖNÜŞ MÜCADELELERİ

I. Kırım Türkleri'nin 1956-1991 Arasındaki Durumları

1944 yılında Batı Türkistan'a zorla göç ettirilen Kırım Türkleri buralara önemli ölçüde entegre olmuş, fakat bu toprakları ana vatanları olarak benimsememiş olmalarına rağmen sosyo-ekonomik olarak ve kültürel düzeyde beraber yaşadıkları toplumun bir parçası olmuşlardır. Kırım Türkleri için önemli sayılan bu bütünleşme Kırım Türkleri'nin ana vatana dönüş isteklerini hiç bir zaman yok edememiş[182] ve sürekli bir geri dönüş içine girmişlerdir.

Kruşcev'in 1956 yılında 20. Parti Kongresi'nde yapmış olduğu gizli konuşmada zorla göç ettirilen milletler meselesini dile getirmiş olmasına rağmen; Volga Almanları, Ahıska Türkleri ve Kırım Türkleri'nden bahsetmemiştir.[183] Kruşçev'in başlattığı yumuşama politikası birlikte özel yerleşim birimlerine 1956 yılında son verilmiş, zorla göç ettirilen birçok halka topraklarına geri dönme hakkı verilmiş[184] ve zorla göç ettirilen bütün milletler ihanet suçlamasından muaf tutulmuştur. Kırım Türkleri'ne de 1944 yılından beri Kırım Tatar dilinde ilk gazete olan Lenin Bayrağı'nın Taşkent'te yayınlanması hakkı[185] verilmiştir. Ayrıca SSCB sınırları içinde fakat Kırım dışında istedikleri yerlere serbestçe yerleşebilmelerine ve Kırım'ı serbestçe ziyaret edebilmenin yanında, "Kaytarma" isminde bir Kırım Türk folklor ekibinin kurulmasına ve 1956 yılından itibaren bazı kitapların Türkçe basılmasına izin verilmiştir.[186] Özel yerleşim birimleri kaldırılınca Kırım Türkleri rahat bir şekilde hareket etmeye başlamış ve Kırım Tatar Hareketi güçlenmiş[187], fakat çıkardıkları gazeteler Özbek kontrolünde yayınlamıştır.[188]

1956 yılında özel yerleşim birimlerinin kaldırılmasının ardından aynı yılın ekim ayının sonuna kadar toplamda 778 Kırım Türkü Kırım'a komşu olan Zaporojye Bölgesi'ne yerleşmiştir. Bu durumdan hoşlanmayan SSCB, 15 Aralık 1956 tarihinde çıkarılan bir kanunla

---

[182] Ayşegül Aydıngün, İsmail Aydıngün, "Kırım Tatarlarının Vatana Dönüşü: Kimlik ve Kültürel Canlanma, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay, Ankara 2004, s.21.
[183] Fisher, a.g.e. , s.250.
[184] İsmail Aydıngün, "Ne Doğu Ne Batı, Hem Doğu Hem Batı:Avrasyanın "Geçiş" Ülkesi Ukrayna", İsmail Aydıngün, Çiğdem Balım (Ed.), Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna: Türk Dilli Halklar- Türkiye ile İlişkiler içinde (209-307), Atatürk Kültür Merkezi Yay, Ankara 2012, s.258.
[185] Fisher, a.g.e. , s.250.
[186] Abdülhamitoğlu, a.g.e. , s.107.
[187] Aydıngün ve Aydıngün, a.g.m. ,s.22.
[188] Fisher, a.g.e. , s.251.

daha önceden Kırım'da yaşamış olan ve zorla göç ettirilen Kırım Türkleri'yle birlikte Bulgarların, Ermenilerin, Almanların, Rumların Ukrayna sınırları içerisinde yer alan Herson, Nikolayev, Zaporojye, Odesa, Kırım ve Zakarpat bölgelerine yerleşmeleri yasaklanmıştır.[189]

Kırım Türkleri'nin Kırım'a geri dönüşü, eş zamanlı olarak Kırım'da *"gelecekte de düzenli ve engelsiz"* bir dönüşün devamı için olumsuz şartlar oluşturulmuştur. Bu şartlar Ukrayna'daki ekonomik krizden kaynaklanan ve geri dönenler için zor yaşam koşulları, Kırım'daki siyasi ve etnik faktörler ve zorunlu göçle gönderildikleri Batı Türkistan'daki cumhuriyetlerdeki hukuki zorunluluklardan ibarettir.[190]

I.I. Kırım Türkleri'nin Anavatan'a Dönüş Çabaları ve Yaşananlar

1957 yılından sonra Kırım Türkleri anavatanlarına dönebilmek, Kırım MSSC'yi tekrar kurabilmek ve haklarını tekrar elde ekmek amacıyla yoğun ve aktif bir şekilde çalışmaya başlamışlardır. Fakat bundan sonra tutuklamalar, işten çıkarılmalar, sorguya çekilmeler, partiden ihraç edilme gibi farklı şekillerde cezalandırılmalarına karşın Kırım Türkleri, Sovyet Anayasası ve kanunlardan ayrılmamış, şiddet eylemlerine başvurmamışlardır.[191]

II. Dünya Savaşı sonrasında Kızıl Ordu ve partizan hareketleri içinde bulunan askerler ile çeşitli alanlarda çalışan kişilerin yer aldığı "aksakal" olarak da bilinen Kırım Türk toplumunun önde gelenleri tarafından Taşkent'te "Teşebbüs Grubu" kurulmuştur.[192]

Bu grubun esas amacı zorla göç ettirilen Kırım Türkleri'nin toplu ve organize bir şekilde anavatanlarına dönmesini ve milli özerkliklerinin yeniden tesisini sağlamaktı. Yapmış oldukları ilk girişim büyük ölçüde demokratikleştiğine inandıkları ülke yönetimine, vatanlarına dönebilmeleri için ricaci[193], hatta hayli "sakin" ve "komünist"[194] tarzı mektuplar yazarak anavatanlarına geri dönüş yolunun açılması için başvuruda bulunmuşlardır.

Teşebbüs Grubu, yazılan ilk mektubu 6000 kişinin imzasıyla birlikte 1957 Haziran ayında Yüksek Sovyet'e gönderilmiştir. Bu mektupta Kırım Türkleri'nin içinde bulundukları durum "*Leninist milliyetler politikası ışığı altında*" Kırım Türkleri'nin durumlarının düzeltilmesi ve Kırım'a dönüşlerinin yolunun açılması istenmiştir.[195] Bu mektup Yüksek Sovyet

[189] Özcan, a.g.m. , s.212.
[190] Suat Kınıklıoğlu, "Kırım Tatarları ve Anavatan Avdetleri", Türkler Ansiklopedisi, Cilt 20, Ankara 2002, s.223.
[191] Abdülhamitoğlu, a.g.e. , s.109.
[192] Özcan, a.g.e. , s.114.
[193] Özcan, a.g.m. , s.212.
[194] Özcan, a.g.e. , s.146.
[195] Özcan, a.g.e. , s.146.

Prezidyumu Sekreteri A. F. Gorky'nin 12 Şubat 1957 tarihinde İzvestiya'da yayınlanan ve Leninist milliyetler politikasına geri dönüş isteyen konuşmasına cevap olarak verilmiştir.[196]

Teşebbüs Grubu'nun ilk mektubunun ardından diğerleri de 1958 Mart ayında 16.000, 1958 Ağustos ayında 12.000 kişinin imzasıyla Sovyetler Birliğinin ilgili makamlarına gönderilmiştir. 1966 yılında ise mektuplara imza atanların sayısında büyük bir artış olmuş, aynı yıl içinde Sovyetler Birliği KP XXIII. Kongresi'ne 120.000 kişinin imzaladığı bir mektup gönderilmiştir.[197]

Topladığı imzalarla halkın büyük bir desteğini alan "*Teşebbüs Grubu*", 1960'lı yılların başından itibaren yapısında değişiklikler yapıp örgütlü faaliyete geçerek öncelikle Kırım Türkleri'nin büyük bir kısmının zorla göç ettirildiği Özbekistan'da şekillenmeye başlamıştır.[198] Burada "Kırım Türk Milli Hareketi"(KTMH) adını alarak, Kırım Türkleri'nin yoğun olarak yaşadığı sokak, köy, rayon ve bölgelerde teşkilatlanarak, Kırım Türkleri'nin önde gelenlerini bünyesine katmıştır. Grubun başlıca görevleri arasında teşkilatların bulunduğu bölgelerde toplantılar yaparak SSCB'nin ilgili makamlarına sunulacak dilekçelerin içeriklerini belirlemek, bu dilekçelere halkın imzalarıyla destek olmalarını sağlamak, yapılan masrafları karşılamak için halktan yardım talebinde bulunmak gibi görevleri vardı. KTMH'nin tüm çalışmaları kanunlara uygun olup, üye listeleri ilgili makamlara bildirilmekteydi.[199]

SSCB'de böyle bir toplu hareketle ilk defa karşılaşıldığı için Sovyet yetkilileri ilk zamanlar bu duruma ses çıkarmamış, Teşebbüs Grubu herhangi bir baskı ile karşılaşmamıştır.[200] Bu durum Teşebbüs Grubu'nun fikirleri Kırım Türkleri'nin büyük bir kısma tarafından destek görmüştür.[201]

Vatana dönüş için büyük bir çaba sarf eden Teşebbüs Grubu'nun çalışmalarından Sovyet yetkililerinin rahatsızlık duydukları merkeze sundukları raporlardan anlaşılmaktadır.[202] Tamamen kanunlar çerçevesinde hareket eden Teşebbüs Grubu, Vatan'a dönüş için olumlu bir neticeye ulaşamamış, bir süre sonra da Kırım Türkleri Sovyet rejiminin baskısı ile karşılaşmıştır. Yapılan baskılar sonrasında "Kırım Türk Milli Hareketi (KTMH)" başlamış, Sovyet rejimine bağlılığı gösteren eylemlerin boşa çıkması üzerine KTMH faaliyetlerini 1960'lı

[196] Fisher, a.g.e. , s.251.
[197] Özcan, a.g.e., s.147.
[198] Aydıngün ve Aydıngün, a.g.m. , s.22.
[199] Özcan, a.g.e. , s.146.
[200] Özcan, a.g.m. , s.212.
[201] Özcan, a.g.e. , s.148.
[202] Özcan, a.g.m. , s.213.

yıllardan başından itibaren yer altına indirmeye başlamıştır. Yer altına inmesinin ardından yine yasal olmayan hiçbir eylem gerçekleştirilmemiş[203] Vatan'a dönüş mücadelesi büyük bir kararlılıkla sürdürülmüştür.

I.II. SSCB'nin Kırım Türklerine Karşı Baskı ve Tutuklamaları

Sovyet Hükümeti'nin Teşebbüs Grubu'na yönelik ilk tutuklama olayı 1959 yılında gerçekleşmiş[204], ilk yargılama ise 11 Ekim 1961 tarihinde Taşkent'te bölge mahkemesinde görülmüştür. Enver Seferov ile Şevket Abdurrahmanov yargılanarak "Sovyet karşıtı milliyetçi hisler taşıyan bildiriler hazırlamak[205] ve bu bildirileri Nalçik, Namangan Fergana, Leninabad ve Sukhumi'deki vatandaşlara dağıtmak" suçundan "katı rejimli" çalışma kamplarında Seferov 7, Abdurrahmanov ise 5 yıl hapse mahkûm edilmişlerdir.[206]

Sovyet rejiminin Kırım Türkleri'ni yıldırma girişimleri Kırım Türk gençleri arasında milliyetçi duyguların kabarmasına neden olmuş[207], 1962 yılında bir grup Kırım Türk genci Taşkent'te Kırım Tatar Gençlik Birliği adında bir cemiyet kurarak Kırım Türkleri'nin vatanlarına dönüşünü gerçekleştirme ve Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin yeniden kurulması mücadelesini hızlandırmışlardır. Bu mücadelenin amacı Kırım Türkleri'nin anavatana dönebilmek ve Lenin'in 1921 yılında Kırım Cumhuriyeti'nin kurulmasına izin vermiş olmasından dolayı SSCB'nin Leninist politikalara dönmesi temel nedeni olarak açıklanabilir.[208] Bazı gösterilerin Lenin'in doğum gününe denk getirilmesi de yine aynı nedenle açıklanabilir. Fakat Özbek yönetimi bu gruba karşı hemen harekete geçerek grubu dağıtmış ve önde gelen liderleri tutuklamıştır.[209]

1962-66 yılları arasında Kırım Türkleri amaçlarını iki istikamette sürdürdüler. Kırım Türkleri, ilk olarak Kırım Türkleri'nin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde kendi geçmişlerindeki hakikatleri, Alman işgali sırasında yaşadıkları hayatla ilgili gerçekleri, zorla göçün adaletsizliğini ve ardından yaşadıkları hayatları anlatmak amacıyla komiteler kurmuşlardır. İkinci olarak ise, Kırım Türkleri'nin imzalamış oldukları dilekçeleri vermek ve

[203] Kırımlı, a.g.m. , s.1942.
[204] Abdülhamitoğlu, a.g.e. , s.110.
[205] Özcan, a.g.m. , s.213.
[206] Abdülhamitoğlu, a.g.e. , s.110-111.
[207] Özcan, a.g.e. , s.151.
[208] İsmail Aydıngün, "Kırım Tatarları", s.1952.
[209] Aydıngün ve Aydıngün, a.g.m. , s.22.

durumlarını Sovyet yöneticilerine iletmek için Kırım Türk heyetlerini Moskova'ya göndermişlerdir.[210]

1964 yılında Kruşçev'in yerine Brejnev'in gelmesiyle (1964) birlikte Kırım Türkleri'nin faaliyetlerinde yeniden canlanma görülmesine karşın Brejnev dönemi Kırım Türkleri'ne karşı daha baskın bir politikanın izlendiği dönem olmuştur. Buna karşın Kırım Türkleri dilekçelerdeki üslubu değiştirerek, talep eden bir toplum olmaktan ziyade, 1964 yılından itibaren kendilerine uygulanan politikaları eleştirel bir yaklaşım sergilemişlerdir. Üstelik dilekçelerinde daha sert ifadeler kullanarak Sovyet yönetiminin 1944 yılında Kırım Türkleri'nin tamamının zorla göç ettirmesini "*jenosit (toplu katliam)*" olarak ifade etmişlerdir. Daha geniş kitlelere ulaşmak amacıyla Kırım Türkleri'nin önde gelenlerinin yazmış oldukları bildiriler daktilo ile çoğaltılarak Kırım Türkleri'nin dışında gerek SSCB gerek yurt dışındaki insan hakları savunucularına gönderilmiştir.[211]

Diğer taraftan da Kırım Türkleri yasak olmasına rağmen Anavatan Kırım'da çeşitli faaliyetler göstermişlerdir. Nitekim 1965 yılında Kırım'a ziyaretlerin arttığı, burada siyasi faaliyet gösterdikleri ve geri dönüş için gerekli ortamı hazırladıkları Ukrayna KP'nin Sovyet Hükümeti'ne sunduğu raporlardan anlaşılmaktadır. Yine Kırım'daki Sovyet yöneticileri Kırım Türkleri'nin Kırım'a geliş amaçlarının seyahat etmek için değil, ileride oluşabilecek geri dönüşler için ortam oluşturmak olduklarını ileri sürmüşlerdir. Kırım'da bulundukları süre içinde, zorunlu göç öncesinde yaşadıkları evleri buldukları ve bu evlerde yaşayanlarla çeşitli görüşmeler yaptıkları yine raporlara yansımıştır.[212]

Sovyet Hükümeti 1966 Eylül ayında Kırım Türkleri'nin bu faaliyetlerini durdurmak amacıyla, Kırım Türkleri'nin yaşadıkları cumhuriyetlerde ceza kanunlarına Kırım Türkleri'nin yasal olan faaliyetlerini gayri meşru göstermek amacıyla ilave maddeler eklemiştir.[213] SSCB Ceza yasasında yer alan 190-1 "Sovyet düzenin karalama", 190-2 "Arma ve bayrağa hakaret", 190-3 "Kamu düzenini bozma" maddeleri, Kırım Türkleri'nin yoğun olarak yaşadıkları Özbekistan ve diğer cumhuriyetlerin anayasalarına eklenmiştir. Bu yasalar Kırım Türkleri arasında "Nasrettinova Kanunu" olarak ün salmıştır.[214] Bu kanunlara istinaden Kırım Türkleri'nin Kırım MSSC'nin kuruluşunun kırk birinci yılını kutlamak için Özbekistan'da

[210] Fisher, a.g.e. , s.253.
[211] Özcan, a.g.m. , s.213.
[212] Özcan, a.g.m. , s.213-214.
[213] Fisher, a.g.e. , s.251.
[214] Özcan, a.g.e. , s.159.

düzenledikleri birçok kutlama yasaklanmış, üçü parti üyesi olan 18 Kırım Türkü tutuklanıp 2 yıl hapis cezası almıştır.[215]

Kırım Türkleri'nin geri dönüş çabalarına girdiği 1960'lı yıllarda Tablo 5'de yer aldığı gibi Kırım'ın 1967 yılındaki nüfusunu, Slav ağırlıklı olmak üzere iki büyük etnik grup olan Ruslar ve Ukraynalılar oluşturmaktaydı. Diğer etnik gruplar ise sayıca azdı.

Tablo 5: Kırım'ın 1 Ocak 1967 Tarihli Nüfusu

Milletler	1967	%
Ruslar	957.273	65
Ukraynalılar	453.651	31
Beyaz Ruslar	23.632	2
Yahudiler	28.411	2
Toplam	1.462.967	100

Kaynak: Kemal Özcan, Kırım Türkleri'nin Sürgünü, s.163.

1967 Eylül ayında SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu bir karar almıştır. Bu karar Taşkent'te Kırım Türkleri'ne ait olarak yayın yapan "Lenin Bayrağı" Gazetesi'nin 9 Eylül 1967 Cumartesi tarihli ve 107/1197 No.lu sayısında yayımlanmıştır. 5 Eylül 1967 tarihli ve Yüksek Sovyet Prezidyumu Başkanı N. Podgorni ile Sekreter M. Georgadze'nin imzasını taşıyan kararname ile Kırım Türkleri'nin siyasi, medeni, sosyal ve kültürel hakları iade edilmiştir. Bu kararnameye göre;

"Kırım Türkleri'nin bir kısmının Alman Nazi yağmacıları ile işbirliği yapması, 1944 yılında haksız yere bütün Kırım Türkleri'ne teşmil edilmiştir. Kırım Türk halkına mensup vatandaşların tümüne birden yüklenmiş olan bu suçun, topluluk ve bilhassa sosyal ve siyasi hayata yeniden katılan gençlik üzerinden kaldırılması gerekmektedir."

Kararname ile Kırım Türkleri'nin haklarının geri verilmesi için şu iki karar alınmıştır.

1- Kırım'da yaşamış Türk halkına mensup vatandaşları toptan suçlama hakkında devlet makamları tarafından verilen karar hükümsüz ilan edilmiştir.
2- Özbekistan ve diğer Sovyet cumhuriyetlerinde yerleşen Kırım Türkleri, Sovyet vatandaşlarının mazhar oldukları her türlü soysal ve siyasi haktan faydalanabilirler. Mahalli idarelerin sorumlu organlarında vazife alabilirler. Mahalli bölge ve daha yukarı Sovyet meclislerine milletvekili seçilebilirler.

[215] Fisher, a.g.e. , s.254.

> Radyoda yayın yapabilirler. Anadillerinde gazete çıkarabilirler. Bütün medeni ve kültür işlerinde görev alabilirler.[216]

Yüksek Sovyet Prezidyumu hemen ardından yine aynı gün içinde ikinci bir karar alarak 28 Nisan 1956 tarihli kararnamenin ikinci maddesinin yürürlükten kaldırılması için bir yasa daha çıkarmıştır. Böylece yasada "Tatar milletine mensup olup daha önce Kırım'da yaşamış olan vatandaşlar ve aile üyeleri de diğer Sovyetler Birliği vatandaşları gibi iş ve pasaport kanunları hususlarında yürürlükte olan yasalar gereğince Sovyetler Birliğinin bütün bölgelerinde çalışma ve yerleşme hakkına" sahip oldular.[217]

Bu kararnamelerde dikkat çeken ise "Kırım Tatarları" ibaresinin kullanılmasından özenle kaçınılıp Kırım Türkleri'nin Volga Tatar nüfusunun bir alt grubu sayılması[218], Kırım Türkleri'nden "eskiden Kırım'da yaşamış Tatar milletinden yurttaşlar" olarak söz edilmiş olmasıdır.[219] Bu da üstü kapalı yollardan Kırım Türkleri'nin varlığının yok sayıldığı anlamına geliyordu. Milleti olmayan bir halkın böylece Kırım'a dönmelerine yani vatanları olmayan yere dönmelerine gerek kalmayacak,[220] böyle bir durumda da bir bütün olarak milli haklar değil olsa olsa sadece kişilerin haklarının iadesi söz konusu olabilecekti. Yine zorla göçün haksız olduğu vurgulanmasına rağmen, birçok Kırım Türkü'nün düşmanla iş birliği yaptığı özenle vurgulanmaktadır.[221]

Yine 28 Nisan 1956 tarihli kararname ile Kırım Türkleri'ne yöneltilen "iş birlikçi" suçlamasının ortadan kaldırılması açısından ve o tarihe kadar Kırım Türkleri'nin her Sovyet vatandaşının sahip olduğu haklardan mahrum bırakıldığının teyidi önemlidir. Bu kararname ile Kırım Türkleri'nin SSCB'nin her yerinde çalışabileceği ve yerleşebileceği vurgulanmış, Kırım Türkleri'nin vatana dönmelerinin teşviki sağlanmıştır.[222] Ancak zorunlu göçten sonra yaşamak zorunda kaldıkları Özbekistan ve diğer bölgelerde "kök saldıkları" gerekçesiyle Sovyet yönetimince Kırım Türkleri'ne bulundukları yerlerden ayrılıp vatanlarına dönüşlerine izin verilmeyeceği[223], ayrıca Sovyet sınırları dahilinde istedikleri "her yerde" yaşayabilmelerinin söz

---

[216] Abdülhamitoğlu, a.g.e. , s.115-116.
[217] Özcan, a.g.e. , s.165.
[218] Aydıngün ve Aydıngün, a.g.m. , s.23.
[219] Hakan Kırımlı, "Kırım Tatar Milli Harekatı", TDV İslam Ansiklopedisi, C.25, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2002, s.463.
[220] Fisher, a.g.e. , s.257.
[221] Hakan Kırımlı, "Kırım Tatarları Kimdir?", s.1942.
[222] İsmail Aydıngün, "Kırım Tatarları", s.1953.
[223] Özcan, a.g.m. , s.214.

konusu olmadığı ve ilan edilmeyen bir maddede Kırım Türkleri'nin Kırım'da yaşamalarına izin verilmeyeceği kesin bir şekilde ifade edilmiştir.[224]

Kararnameyi Kırım Türkleri'ne verilen bir taviz olarak nitelendiren Necip Hablemitoğlu "*bu kararname ile Kırım Türkleri'nin, yaydan fırlatılmış bir ok misali, mücadelelerine daha büyük bir hız verdiklerini*" dile getirmektedir. Hablemitoğlu ayrıca "*bu kararname Kırım Türkleri'ni yatıştırmak ve tatmin etmek şöyle dursun, aksine onların Kırım'a dönüş ve muhtariyetlerini yeniden kurma uğrunda yaptıkları uzun yıllar çetin mücadelelerini daha da kamçılamıştır*." demektedir.[225]

Ayrıca bu kararnameler Pravda ve İzvestia gibi tüm SSCB'de yayınlanan gazetelerde değil sadece Batı Türkistan'da yayınlanan gazetelerde yer almıştır.[226]

Kararnamelerin ardından Kırım'a dönüşlerin serbest olduğunu düşünen binlerce Kırım Türkü Kırım'a göç etmeye başladı. Fakat geri dönenler sert bir tutumla karşılaşmış, Kırım'a yerleşenler zorla Kırım sınırları dışına çıkarılıp bunların yerleşmelerine kesinlikle izin verilmemiş, direnenler şiddete maruz kalmış, malları tahrip edilmiştir.[227] SSCB tarafından jeostratejik bir öneme sahip olan Kırım'ın Karadeniz ve boğazların çıkış kapısı konumunda olması nedeniyle Kırım Türkleri'nin tekrar buraya yerleşmesine izin verilmesi SSCB'nin askeri politikası açısından uygun değildi.[228]

Kararnamenin ardından Kırım Türkleri faaliyetlerini üç koldan yürütmeye başlamışlardır.

1- Kırım'a yerleşebilmek için başarısız bile olsa yılmadan ve inatla göç etme teşebbüsünde bulunmak,
2- Sovyetler Birliği'nde sürdürülen genel demokratik hareket ile ilişki kurmak,
3- Vatan'a dönüp Kırım MSSC'yi kurabilmek amacıyla Moskova ve Özbekistan'da başlattıkları kampanyaları sürdürmek.

Bu faaliyetlerin geneli hakkında bilgi veren "Samizdat"(SSCB'de izin verilmeyen ve el altından dağıtılan yayınlar) yayınlarda Kırım Türkleri her türlü baskı hareketina karşı bu üç

[224] Hakan Kırımlı, "Kırım Tatarları Kimdir?", s.1942.
[225] Abdülhamitoğlu, a.g.e. , s.118.
[226] Aydıngün ve İsmail Aydıngün, a.g.m. , s.23.
[227] Hakan Kırımlı, "Kırım Tatar Milli Harekatı", s.463.
[228] Giray Saynur Bozkurt, "Kırım Tatarları ve Sürgünü", Emine Gürsoy Naskali, Liaisan Şahin (Ed.), Stalin ve Türk Dünyası içinde (221-232), Kaknüs Yay, İstanbul 2007, s.230.

koldan faaliyetlerini başarılı bir şekilde devam ettirip[229], vatanlarına geri dönmekten başka amaçlarının olmadığını ortaya koymuşlardır.

I.III Kırım Türkleri'nin Anavatan'a Dönüşü

1967 Kararnamesi'nin ardından Kırım Türkleri'nin gruplar halinde Vatan'a dönmeye başlamaları üzerine SSCB Vatan'a dönüşü önlemek amacıyla tedbirler almasına rağmen istediği sonucu alamamıştır. Hemen ardından 1968 baharında Vatan'a dönüşün devlet eliyle yürütüleceğini açıklamıştır. Öncelikle Vatan'a dönmek isteyenlerin kayıtları KGB tarafından alınacak, KTHM'na hiç katılmamak, mektup/dilekçelerin altına imza atmamak, toplantılarda yer almamak, Moskova'ya giden heyetler için para vermemek şartları arandı. Yine Vatan'a dönmek isteyenler arasında seçim yapılırken vasıfsız, her türlü işi yapabilecek eğitim düzeyi düşük kişiler seçildi. Bunda da Kırım'da beden gücüyle yapılacak işlerde özellikle tarımda çalışacak kişiler seçildi. Bu durumda eğitim düzeyi düşük insanların seçilip aydın kesimden ayrıştırıldığı, Kırım Türk toplumunun kültürel gelişiminin sekteye uğrayacağı düşüncesiyle halk arasında büyük tepki ile karşılaştı.[230]

Kırım'a 1968-1969 yıllarında sürekli iş gücü ve insan eksikliğini gidermek amacıyla resmi işlem sonrasında 250 aile toplamda ise 900 kadar Kırım Türkü yerleştirildi.[231] Bu ailelerin her birine göçmen kartları dağıtılmış olup para yardımı yapılmıştır. Yine aynı şekilde 16 yaşın üzerindeki herkese sürekli yerleşme hakkına sadece "göçmen kaydı" yapılanların sahip olduğu bildirilmiştir.[232]

1967 yılından 1978 yılına kadar sadece 15.000 Kırım Türkü Kırım'a resmi olarak yerleşebilmiştir. Bu da 1968 Nisan ayında Taşkent yakınlarında Çirçik ve ardından mayıs ayında Moskova'da yapılan gösteriler sayesinde gerçekleşmiş ve insan hakları örgütleriyle sıkı bir işbirliğine gidilerek konu uluslararası boyut alınca gerçekleşmiştir. Burada dikkat çeken bir nokta ise Kırım Türkleri'nin mektup ve dilekçeler ile seslerini duyuramamaları sonucu Milli Hareketin temsilcilerinin miting düzenleme yoluna gitmeleridir.[233]

Kırım Türkleri'nin 21 Nisan 1968 tarihinde gerçekleştirdikleri miting, geleneksel bahar bayramı ve aynı zamanda Lenin'in 98. Yaş günü olan güne tesadüf ediyordu. Yapılan bu mitingin esas amacı Lenin tarafından kurulan milli özerkliğin yeniden kurulmasını istemek ve

[229] Abdülhamitoğlu, a.g.e. , s.118-119.
[230] Özcan, a.g.e. , s.174.
[231] Fisher, a.g.e. , s.261.
[232] Özcan, a.g.e. , s.175.
[233] Aydıngün ve Aydıngü, a.g.m. , s.24.

Kırım'a geri dönmek idi.[234] Kutlamaların Sovyet askerleri tarafından basılması sonucu çıkan arbedede pek çok Kırım Türkü yaralanmış ve 300 kadar da Kırım Türkü tutuklanmıştır. Moskova'da yapılan gösterilerin de sonu farklı olmamıştır.[235] Bu gösteriler Kırım Türkleri'nin Vatan'a dönüşünde büyük bir engel oluşturmuş ve süreç sekteye uğramıştır.

Bu olayların ardından Kırım Türkleri'nin Kırım'a yerleşmelerine müsaade edilmemiş ve Sovyet yetkilileri dönüşü tamamen engellemek amacıyla Kırım'a Slav iskânını 1967 tarihinden itibaren arttırmaya başlamıştır. Nitekim halen Kırım'da yaşayan Rusların büyük bir kısmı bu tarihten sonra yerleştirilmiştir.[236] Miting ve gösterilerin ardından Kırım Türkleri'nin önde gelen liderlerinden Reşat Cemilev, Mustafa Cemilev (Kırımoğlu), İzzet Hayırov gibi pek çok lideri hakkında davalar açılmış olup, hapis ve çalışma kampı cezalarına çarptırılmışlardır. Yine Kırım Türkleri'ne sahip çıkan ünlü şahıslardan Rus Aleksey Kosterin ve Andrey Saharov, Ukraynalı General Pyotr Grigorenko, Yahudi İlya Gabay, Ermeni Henrih Altunyan gibi isimler de mahkûm olmuş veya akıl hastanelerine kapatılmışlardır.[237]

KTMH'nin önde gelenlerinin yargılanması hareket için oldukça kritik bir durumun başlangıcı olmuştur. 1970 yılından sonra hareketta bir yavaşlama durumu söz konusudur. Bu sebeplerin arasında sadece bu tutuklama ve baskılar gelmemektedir.[238] Bu durum Kırım Türkleri'nin yaşam kalitelerinin düzelmesi, yeni kuşakların eğitim imkânlarından faydalanarak çeşitli mesleklere sahip olmaları, nüfusun kentleşme oranının yükselmesi ve yaşadıkları yerlere alışmaları ile açıklanabilir. Fakat örgütlü hareketin zayıflamasına rağmen Kırım Türkleri'nin büyük bir kısmının Vatan'a dönme isteklerinde bir azalma olmamıştır.[239] Yine bu yıllarda Özbekistan'da bazı okullarda Kırım Tatar anadili derslerinin okutulmasına izin verilmiş, yine öğretmen yetiştirmek amacıyla Taşkent'te Nizami Devlet Pedagoji Enstitüsü'nde bir Tatar Dili ve Edebiyatı bölümü açılmış, 1983 yılında ise Kırım Türkleri için Özbekistan'ın Kaşkaderya ilinin çöl kısmında iki kasaba oluşturulmuş ve ilerisi için muhtariyet sözü verilmiştir.[240]

Bu arada 1975 Haziran ayı itibariyle Kırım'da oturma izni alanların sayısında artış olmuş ve 713 Kırım Türk ailesi (4183 kişi) daha oturma izni almıştır. Bu yıllarda KTMH'de bir canlanma görülmeye başlanmış, birçok mensubun Kırım'a gitmesiyle birlikte hareketin düşüşe geçmesi liderleri tedbirler almaya sevk etmiş ve hareketin merkezi Özbekistan'dan Kırım'a

[234] Özcan, a.g.m. , s.215.
[235] Hakan Kırımlı, "Kırım Tatar Milli Harekatı", s.463.
[236] Hakan Kırımlı, "Kırım Tatarları Kimdir?", s.1943.
[237] Hakan Kırımlı, "Kırım Tatar Milli Harekatı", s.463.
[238] Özcan, a.g.m. , s.215.
[239] Aydıngün ve Aydıngün, a.g.m. , s.24.
[240] Kırımlı, a.g.m. , s.463.

kaydırılarak gruplar şeklinde Kırım'a dönüşü teşvik etmişlerdir. 27 Kasım 1975 tarihli bir belgeye göre Kırım'a 912 kişi gelmiş ve Kırım'da farklı bölgelere yerleşmişlerdir.[241]

1979 ile 1989 yılı nüfus verileri karşılaştırıldığında yüzde yüzün üzerinde bir artışın olduğu görülmektedir ki bu gerçekçi bir durum değildir. Bu da Kırım Türkleri'nin önde gelenlerinin nüfus sayısı konusunda haklı olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun önceki nüfus verilerinde başka bir millete mensup gösterilen ya da yazılan Kırım Türkleri'nin 1989 yılındaki nüfus sayımında esas milliyetlerini belirtmelerinin bir neticesi olduğunu söyleyebiliriz.[242]

Tablo 6'de Kırım Türkleri'nin 1989 yılına ait nüfusları ile ilgili sayısal veriler verilmiştir. Sovyet basınının 40 yıldan fazla bir süre böyle bir milletin var olduğunu dile getirmemesine rağmen, 1989 yılında SSCB' de 268.739 Kırım Türkü yaşamaktaydı. Fakat Kırım Türkleri'nin önde gelenleri bu sayının doğru olmadığını ve SSCB içerisinde en az 500 bin ve en çok 1 milyon civarında Kırım Türkü'nün olduğunu belirtmektedirler.[243]

Tablo 6: Kırım Türkleri'nin Nüfus Dağılımı

Bölge	1979	1989	Oran (%)
Toplam	132.040	268.739	100
Özbekistan	117.559	188.365	51,08
Kırım	6.636	44.025	16,38
RF	5.165	21.465	7,98
Tacikistan	1.350	7.214	2,68
Kazakistan	834	3.169	1,17
Kırgızistan	274	2.924	1,08
Gürcistan	76	615	0,22
Azerbaycan	146	545	0,20

(Kaynak: Nadir Devlet, "Kırım Tatarları", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi Çağdaş Türkiler, Ek Cilt, İstanbul,Çağ Yayınları, 1993, s.265-266.)

Tablo 6'da de görüldüğü gibi Kırım Türkleri'nin nüfusunun 1989 yılında 250 bini aştığı, Kırım'daki genel nüfus içindeki oranlarının %17'ye ulaştığı görülecektir. Fakat bu nüfus yüzdesi ile Kırım'ın geleceği konusunda siyasi bir etki yapmaları oldukça zordur. Aynı şekilde Kırım'ın farklı bölgelerinde, Akmescit, Bahçesaray, Gözleve, Yalta gibi şehirlerde ve köylerde de dağınık bir şekilde yaşamaktadırlar ve herhangi bir bölgede çoğunluğa sahip değillerdir.[244]

[241] Özcan, a.g.e. , s.212-213.
[242] Devlet, a.g.m. , s. 265.
[243] Devlet, a.g.m. , 265.
[244] Devlet, a.g.m. , s.266.

1980 yılına kadar KTMH ve mücadelesi değişmeden devam etmiş ve 1980'lerin ortalarına kadar 10.000 civarında Kırım Türkü'nün yerleşmesine izin verilmiştir. 1985 yılında Mihail Gorbaçov'un iktidara gelmesi ve değişim rüzgârlarının kendini hissettirmesiyle birlikte[245] Kırım Türkleri'nin vatana geri dönme çabaları hız kazanmıştır. "Açıklık (Rusça *glasnost*)" ve "Yeniden yapılanma (Rusça *perestroyka*)" siyaseti sonunda Kırım Türkleri'ne uygulanan baskı siyaseti önemini yitirmiş[246] ve bunun ilk tecrübesini edinen yine Kırım Türkleri olmuştur.[247] Hapishanedeki liderlerden Mustafa Cemiloğlu da 1986 Aralık ayında Magadan Hapishanesi'nden serbest bırakılmıştır.[248]

1989 Kasım ayında SSCB Yüksek Sovyet'inin II. Dünya Savaşı yıllarında haksızlığa uğrayan halkların her türlü insan haklarının garanti altına alınacağını beyan eden bir bildirge yayınlamasıyla, Kırım Türkleri'nin vatana dönüşünün önündeki en büyük engel kalkmış oldu.[249]

Bu bildirgenin ardından Kırım Türkleri'nin ve vatanlarından uzakta yaşayan diğer toplulukların özgürce, herhangi bir sınırlama olmaksızın geri dönüşünü engelleyecek tüm hukuki ve suni engeller kaldırılarak geri dönüş devlet eliyle organize edilmeye başlanmıştır. Geri dönüş için komisyon kurularak üç aşamalı bir plan yapılmıştır. Plana göre öncelikle Kırım Türkleri'nin geri dönüşü ve milli bütünlüklerinin tesisi için yasal haklar düzenlenecekti. İkinci plan ise, Kırım Türkleri'nin geri dönüşünü merkezi plan çerçevesinde ele almaktı. Bu ikinci planın ilk safhasında; alt yapı, konut, sosyo-kültürel ortam ve üretim alanındaki konuların aynı anda çözülmesi, kişilerin yakınlık derecelerine göre devlet tarafından dönüşünün sağlanması planlanmaktaydı. İkinci safhada ise bireylerin kendi başlarına dönüşleri tasarlanarak devlet bazı yükümlüklerden kurtulmuş olacaktı. Üçüncü safhada kitleler halinde dönüşler planlanarak yeni köyler veya kasabaların meydana getirilmesi düşünülmekteydi.[250]

SSCB dağılmadan önce 1987 yılında Kırım'a 2300, 1988 yılında 19.300, 1989 yılında 28.000 kişi geri dönmüştür. 1 Mayıs 1990 itibariyle ise Kırım'a toplam olarak 83.116 kişi geri dönerek yaşamaya başlamıştı.[251]

29 Nisan 1989 tarihinde Özbekistan'ın Yengiyul şehrinde toplanan KTMH genel kurulunda oluşumun merkezi bir teşkilat haline gelmesi kararlaştırıldı. Böylece "Kırım Tatar

[245] Hakan Kırımlı, "Kırım Tatar Milli Harekatı", s.463.
[246] İsmail Aydıngün, "Kırım Tatarları", s.1954.
[247] Kırımlı, a.g.m. ,s.463.
[248] Özcan, a.g.m. , s.217.
[249] Aydıngün ve Aydıngün, a.g.m. , s.25.
[250] Özcan, a.g.m. , s.217-218.
[251] Özcan, a.g.m. , s.218.

Milli Hareketi Teşkilatı“ (KTMHT) resmen kurularak başkanlığına da Milli Hareketin tanınmış isimlerinden ve Sovyet yönetimi tarafından yedi kere mahkûm edilip 14 yılını hapiste ve çalışma kamplarında geçirmiş olan Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu getirildi. Bundan sonra Kırım'a geri dönüş ve dönme gayretleri KTMHT tarafından yönlendirilecek ve idare edilecekti. KTMHT'nin idari merkezi de asli faaliyet sahası olan Kırıma' taşınmıştır.[252]

1989-91 yılları arasında Kırım Türkleri'nin anavatana dönmeleri önceki yıllara göre büyük bir artış göstermesine rağmen, dönenlerin teşkilatlı ve planlı bir biçimde 1944 yılında SSCB tarafından işgal edilen topraklara yerleşmesi, yerel idarenin yıkımı dahil olmak üzere pek çok engeline rağmen direnmişlerdir.[253] Yine Kırım'ın alt yapısının yetersiz oluşu yıllar içinde Kırım Türkleri için başta toprak ve barınma sorunlarına sebep olmuş, Kırım'da yaşayan Ruslar ve Ukraynalılar, Kırım Türkleri'nin geri dönmelerine olumlu yaklaşmamış, hatta Ruslar Kırım'ın Ukrayna'dan alınıp tekrar SSCB'ye bağlanmasını bile talep etmişlerdir.[254]

Kırım Türkleri'nin dönme süreçleri tamamlanmadan, çoğunlukta olan milliyetçi ve komünist Ruslar, Kırım Türkleri'nin talep ettikleri Kırım MSSC'nin yeniden kurulmasına taraftar olmalarına rağmen, gelişmeler[255] Ukrayna'nın Kırım üzerindeki kontrolünü artırmasına neden olmuştur. Ukrayna'nın bağımsızlık oylamasında Kırım Türkleri Ukraynalılarla beraber bağımsızlık lehine oy kullanarak[256] 20 Ocak 1991 tarihli yapılan referandumda Ukrayna SSC Yüksek Sovyeti'nin 12 Şubat 1991 tarihli kararıyla Kırım Ukrayna'ya bağlı Kırım MSSC'ye dönüştürüldü. Kırım Türkleri'nin hiçbir kademesinde yer almadığı bu muhtariyet, Kırım Türkleri'nin geri dönüşüne de daha önce olduğu gibi olumsuz tutumunu sürdürmüştür.[257]

II. Ahıska Türkleri'nin 1956-1991 Arasındaki Durumları

Ahıska Türkleri arasında anayurda geri dönme çabaları, ilk olarak 1950'li yılların başlarında zorla göç ettirildikleri yerlerde kendi aralarında örgütlenmeleriyle birlikte gelişen milli hareketler olarak başladı. Sovyet yönetimine sadık olduklarının belli eden tavırlar sergileyip, amaçlarını dilekçelerle ve Sovyet organlarının üst makamlarına ulaşabilecek yayınlarla ifade ediyorlardı.[258]

---

[252] Hakan Kırımlı, "Kırım Tatarları Kimdir?", s.1944.
[253] Kırımlı, a.g.m. , s.1944.
[254] İsmail Aydıngün, "Kırım Tatarları", s.1954.
[255] Hakan Kırımlı, "Kırım Tatar Milli Harekatı", s.464.
[256] İsmail Aydıngün, "Kırım Tatarları", s.1954.
[257] Hakan Kırımlı, "Kırım Tatar Milli Harekatı", s.464.
[258] Ufuk Tavkul, "Kafkasya ve Çevresindeki Türk Toplulukları", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 10, Ankara 2002, s.510.

Ahıska Türkleri, zorunlu göçe tabi tutuldukları 1944 yılından 1956 yılına kadar bulundukları yerlerde özel iskâna tabi tutulmuş[259] ve bu yıllarda zorla göç ettirildikleri yerden ayrılmaları, diğer yerleşim birimlerindeki akrabalarıyla görüşmeleri yasaktı.[260] Stalin'in ölümünün ardından 28 Nisan 1956 tarihinde 135/142 sayılı Yüksek Sovyet Kararnamesi ile zorunlu göçe tabi tutulan halkların geri dönmelerine izin verilmesine rağmen, Ahıska Türkleri zorla göç ettirildikleri yerlerde hayatlarını sürdürmüş[261] ve özel yerleşim statüsü kaldırılmıştır.[262]

Diğer zorunlu göçe tabi tutulandan halklardan Çeçenler, Karaçaylar, İnguşlar, Malkarlar, Kalmuklara anavatana geri dönüş hakkı verilmesine rağmen, Kırım Türkleri ile Volga Almanları ve Ahıska Türkleri'nin geri dönüş hakkı verilmemiştir.

Buna rağmen çok sayıda Ahıska Türkü Azerbaycan ve Kabarday-Balkarya'ya geçerek anavatana geri dönüş umudu içinde beklediler. Ahıska bölgesine giden birkaç Ahıska Türkü ailesi tutuklanıp tekrar geri gönderildi. Bunun üzerine Sovyet Hükümeti Ahıska Bölgesi çevresine güvenlik çemberi oluşturmuş, yollara kontrol noktaları kurulmuştu. Ahıska Bölgesine giriş için özel izin gerekiyordu.[263]

Yasak 1956 yılında kalkınca, Ahıska Türkleri'nin önde gelen liderleri Moskova nezdinde Ahıska Bölgesi'ne geri dönüş için barışçıl mücadeleye girişmişlerdir. Bu mücadeleyi Vatan Cemiyeti altında başlatmışlardır ve bu mücadeleleri günümüzde de devam etmektedir.[264] Haklarının iadesi gerçekleşmişse de hiçbir Ahıska Türkü geri dönememiştir. Bunun en önemli nedeni Ahıska'nın Türkiye sınırında bulunması ve zorunlu göçten sonra Gürcülerin Türk köylerinde iskan edilmesidir. Türkiye'nin NATO üyesi olmasından dolayı düşman ülke olarak tanımlanması, Gürcistan-Türkiye sınırının Gürcü tarafında Türklerin bulunması sakıncalı bulunmuştur. Zaten zorla göçün kararında da sınır güvenliği ve Ahıska Türkleri'nin güvenilmez, rejim düşmanı olduğu gösterilmekteydi.[265]

Ahıska Türkleri bu özel iskân yıllarında (1944-1956) belirli bir bölgenin dışına çıkma hakları olmaksızın bir tür toplama kampı hayatı yaşamışlar ve bulundukları yerlerden

[259] Ayşegül Aydıngün ve Ali Asker, "Gürcistan: De Jure Üniter, De Facto Parçalı", İsmail Aydıngün, Çiğdem Balım (Ed.), Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna: Türk Dilli Halklar- Türkiye ile İlişkiler içinde (117-207), Atatürk Kültür Merkezi Yay, Ankara 2012, s.180.
[260] Aliyeva, a.g.m. , s.2692.
[261] Aydıngün ve Asker, a.g.m. , s.180.
[262] Walter, a.g.m. , s.873.
[263] Walter, a.g.m. , s.875.
[264] Doğan, a.g.m. , , s.2677.
[265] Avşar ve Tunçalp, a.g.e. , s.24.

ayrılmadıklarını kanıtlamak için belli aralıklarla özel polis birimine (Rus. spetsposeleniye) gidip imza atmak zorunda kalmışlardır.[266]

Yine özel iskan yıllarında Ahıska Türkleri'nin ikametlerini değiştirmeleri yasaklanmış, yoklama yaptırmayanlara hapis cezası verilmiş, iki farklı yerleşim bölgesinde yaşayanların birbirleriyle evlenmesi bile yasaklanmıştır.[267] 1956 yılında zorla göç ettirilen halkların yurtlarına dönüşüne izin verilmesi üzerine Ahıska Türkleri de bu hakkı elde etmek için Moskova'ya yönelmişler, parti ve hükümet temsilcileri ile görüşmeler sağlanmış, toplu dilekçeler verilmesine rağmen etkili olamamışlardır.[268]

Özel iskan bölgelerinin sona ermesinden sonra Ahıska Türkleri Ahıska Bölgesi'ne dönmek istemiş fakat bu talep Sovyet Hükümeti tarafından kabul görmemiş, zorunlu göçe tabi tutulan diğer halkların aksine zorla göç ettikleri yerlerde yaşamaya mecbur bırakılmışlardır. Fakat 1930'lu yıllarda devlet tarafından Sovyetler Birliği'ndeki Türk varlığını reddeden ve buna bağlı olarak Ahıska Türkleri'ni "Azeri" olarak tanımlayan politikanın bir sonucu olarak onlara "Azeri" oldukları ve isterlerse Azerbaycan'a gidebilecekleri belirtilmiştir. Yine 1957 yılında Yüksek Sovyet'in yayınladığı bir başka kararnamede Ahıska Türkleri Azeri olarak belirtilmiş ve onlara yönelik tüm kısıtlamalar kaldırılmıştır. Ancak bu kararnamede Azeri olarak belirtilen Ahıska Türkleri'ne Ahıska Bölgesi'ne değil Azerbaycan'a dönebilecekleri bildirilmiştir.[269]

II. I. Ahıska Türkleri'nin Kendi Aralarında Gruplaşmaları

1950'li yılların sonlarına yaklaşıldığında "Gürcü" ve "Türk" olduklarını belirten iki farklı görüş ortaya çıkmıştı. 1959 yılında Azerbaycan'da yaşayan Ahıska Türkleri arasında görüş farklılığı oluşmuş ve iki gruba ayrılmışlardır. Latifşah Barataşvili "Mesh"lerin Gürcü Müslümanlar olduklarını ve tarihi anavatanları olan Gürcistan'a dönmelerini ve Gürcü kabul edilmelerini dile getirirken[270] aynı zamanda kendilerini Türk değil Türkçe konuşan Müslüman Gürcü olarak tanımlamaktaydılar. Yine aynı şekilde dil ve kültür açısından asimile olduklarını ileri sürerek Türkleşmiş Gürcü olduklarını belirtiyorlardı. Bu grup aynı zamanda Gürcistan'a geri dönüş yapabilmiş ve Gürcü vatandaşlığına geçmesine izin verilmiş ve kendileri de Gürcü

[266] Aydıngün ve Asker, a.g.m. , s.180.
[267] Sezgin ve Ağacan, a.g.e. , s.18.
[268] Sezgin ve Ağacan, a.g.e. , s.25.
[269] Ayşegül Aydıngün, İsmail Aydıngün, "Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk Ulusötes Aileler", Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yay, Ankara 2014, s.51-52.
[270] Arif Yunusov, Ahıska (Mesket) Türkleri: İki Kere Sürgün Edilen Halk, (Çev. Ekin Keskin), Türkler Ansiklopedisi, Cilt 18, Ankara 2002, s.1553.

isimleri almışlardır. Meshet Türkleri olarak tanımlanmayı reddedip Meshetler adını da almışlardır.[271]

Mevlüd Bayraktarov ise Türk olduklarını ve Azerbaycan'da kalmaları gerektiğini belirtiyordu.[272] Mevlüt Bayraktarov'un temsil ettiği grup Ahıskalıların etnik ve dini açıdan kendilerine yakın gördükleri ve aynı dili konuşmalarından dolayı Azerbaycan'a göç etmelerini ve burada kalmalarının iyi olacağını savunuyorlardı.[273]

Birbirleriyle rekabet içinde olan Ahıska Türkleri arasındaki gruplardan, Mevlüd Bayraktarov'un başında olduğu grup kısa bir süre içinde daha fazla taraftar toplamış ve yaygınlaşmıştır.[274] Mevlüd Bayraktarov 15 Şubat 1964 yılında Taşkent'te resmi olmayan ilk toplantısını yaptı ve buna "Büyük Toplantı" denildi. 600'den fazla olan katılımcılar "Kurtuluşun Geçici Organizasyon Komitesi (KGOK)"ni oluşturdu ve başkanlığına Enver Odabaşev getirildi.[275]

II. II. Ahıska Türkleri'nin Vatana Dönüş Çabaları

1960'lı yıllardan itibaren örgütlenme çabası içine giren Ahıska Türkleri'nin faaliyet alanları genişledikçe dernek sayıları da artmıştır. "Milli Hakları Korumak için Türk Birliği"(1961), "Kurtuluş İçin Geçici Organizasyon Komitesi (KGOK)" (1964-1988), Geçici Organizasyon Kurumu"(1988-1990), "Sovyetler Birliği Ahıska Türkleri'nin Vatan Cemiyeti"(1991-1992), "Uluslararası Ahıska Türkleri Vatan Cemiyeti"(1992-)[276] gibi değişik isimlerle dernekler kurmuşlardır. Fakat bu derneklerin bazıları uzun ömürlü olmayıp, kısa bir süre sonra ekonomik sebeplerden ya da görüş ayrılıklarından dolayı kapanmış veya diğerleri ile birleşmişlerdir.

[271] Tavkul, a.g.m. , s.511.
[272] Yunusov, a.g.m. , s.1553.
[273] Tavkul, a.g.m. , s.511.
[274] Ayşegül Aydıngün, İsmail Aydıngün, "Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk…", s.53.
[275] Yunusov, a.g.m. , s.882.
[276] Rasim Bayraktar, "Zorunlu Göç'ten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa", Hitit İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:24(2013), s.121.

Ahıska Türkleri tarafından oluşturulan Meshet Halk Teşkilatı ilk kongresini gizliliğini sağlamak amacıyla gayri resmi olarak Ahıska Türkleri'nin yaşadığı bütün bölgeleri temsil eden 600 delegenin katılımıyla 1962 yılında Özbekistan Taşkent Bölgesi'nde Buka'da düzenledi. "Özgürlüğün Geçici Teşkilat Komitesi" adında bir alt komisyon oluşturularak, komisyonun bölge ve daimi temsilcileri seçildi. Yine 1962-1989 yılları arasında Ahıska Türkleri 10 kongre daha düzenlediler. Bütün bu kongrelerin ana hedefi Ahıska'ya dönüş ve bu dönüşü gerçekleştirmek için stratejiler ve yöntemlerin belirlenmesiydi. Yıllar içinde bu yöntemler değişikliğe uğrasa da Ahıska Türkleri'nin Ahıska'ya dönme çabaları değişmedi ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerine şiddet hakim olmadı.[277] Foto 6'da yer alan Ahıska Türkü delegeleri ise geri dönüş konusunu SSCB Meclis Başkanlığı ile görüşmüşlerdir.

Foto 6: 1964 Yılında SSCB Meclis Başkanlığı'na Giden Ahıska Türkü Delegeler

[277] Tavkul, a.g.m. , s.510-511.

1968 Haziran ayında, Yüksek Sovyet Prezidyumu'nda 28 Nisan 1956 tarihli bir kanunun 2. Maddesiyle ilgili alınan bir kararda zorla göç resmen tanınmıştır. Alınan kararda başta Ahıska Türkleri olmak üzere zorla göç ettirilen tüm halklar üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmış, her Sovyet vatandaşının sahip olduğu haklar bu halklara da tanınmıştır. Fakat bu kararlar içinde çelişkiler barındırmaktadır. Ahıska Türkleri'ne diğer tüm Sovyet halkları ile aynı haklara sahip oldukları söylenirken Gürcistan'daki köylere geri dönüş izni verilmemekte ve Batı Türkistan'da yaşamaya devam etmeleri belirtilmektedir[278] (Foto 7, Foto 8, Foto 9 ve Foto 10).

Foto 7: Özbekistan'a Zorunlu Göç Ettirilen Bir Ahıska Türkü Ailesi

[278] Ayşegül Aydıngün, İsmail Aydıngün, "Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk…", s.54.

Foto 8: Kazakistan'a Zorunlu Göç Ettirilen Azimli ve Çalışkan Ahıska Türkleri

1968 Haziran'ında alınan bu karar olumsuz olsa da aslında Ahıska Türkleri için ilk resmi tanınma olarak kabul edilebilir. Bu kararın yayınlanmasından sonra dış dünya Ahıska Türkleri'nin zorla göçünden haberdar olmuştur. Bu ve buna benzer politikalar sonucunda Ahıska Türkleri, başta Kırım Türkleri olmak üzere diğer zorla göçe tabi tutulan halklarla yakın ilişki içine girmiş, onlardan öğrendikleri yöntemlerle taleplerini daha iyi ifade etmişlerdir. Kırım Türkleri gibi toplu dilekçeler vererek; Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne, SSCB Komünist Partisi Birinci Sekreteri Leonid Brejnev'e, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Ferit Melen'e dilekçe göndermişlerdir.[279]

1970 Nisan ve Mayıs aylarında "Özgürlüğün Geçici Teşkilat Komitesi" Moskova'daki T.C. Büyükelçiliği ile Türkiye'ye göç etmeleri konusunda görüşme yapmış, fakat Ahıska Türkleri'nin çoğunluğu SSCB tarafından "Türkiye ajanlığı ve casusluğu" ile suçlanacağı gerekçesiyle Türkiye'ye göç etmeyi istememişlerdir. Bu sınırlı başarıdan sonra, Ahıska Türkleri, Brejnev tarafından tekrar baskı altına alınmaya başlanmıştır. Özgürlüğün Geçici Teşkilat

[279] Aydıngün ve Aydıngün, a.g.e. , s.55.

Komitesi'nin önde gelen liderlerinden Enver Odabaşev 1971 Ağustos ayında kollektif bir araziyi özel mülkiyete geçirdiği gerekçesiyle Bakü'de tutuklanmış ve iki yıl çalışma kampında tutulmuştur. Kampta SSCB hakkında yalanlar söylediği gerekçesiyle tekrar mahkûm edilmiş ve 1974 yılında serbest bırakılmıştır. Özgürlüğün Geçici Teşkilat Komitesi Azerbaycan Bölge Komitesi üyesi iki kişi daha pasaport kanununa muhalefet ettikleri gerekçesiyle mahkûm edilmiştir. Yine SSCB, Özgürlüğün Geçici Teşkilat Komitesinin 1960-1980 yılları arasında yaptığı çalışmaları ve kongreleri takip etmiş fakat konuya çözüm üretmek adına herhangi bir gayret sarf etmemiştir.[280]

Foto 9: Ahıska Türkü Kadınlar Hınkav Yaparken

[280] Tavkul, a.g.m. , s.511.

Foto 10: Fergana'da Bir Ahıska Türkü Kadını

II. III. Ahıska Türkleri'nin Dönüşü ve Yaşananlar

26 Ekim 1972 tarihinde SSCB KP liderleri gizli olarak Almanlar ve Kırım Türkleri'nin tüm kısıtlamalarını kaldırarak, SSCB dahilinde zorla göç ettirildikleri ana vatanları hariç istedikleri herhangi bir bölgeye yerleşmelerine izin vermiştir. SSCB yönetimi, Ahıska Türkleri için bulundukları cumhuriyetlerin yöneticilerine Ahıska Türkleri'nin yaşadıkları yerlerden ayrılmalarına engel olmak için yetki vermiştir. Fakat Sovyet Hükümeti tarafından 9 Ocak 1974 tarihinde Ahıska Türkleri'nin resmi olarak SSCB içerisinde herhangi bir yerde yaşama haklarının bulunduğuna ilişkin özel bir karar alınmış ve böylece Ahıska Türkleri'nin ana yurtlarına dönüşlerinin gerçeklemesi için resmi bir onay verilmiştir. [281]

Yine aynı Sovyet Hükümeti bu karara sosyo-ekonomik sorunlar gerekçesiyle büyük grupların ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli kaynaklarının olmadığını ileri sürmüş ve yine başka bir sorun olarak da bölgede meydana gelecek demografik bir sorunun olacağını ve bunun da toplumsal bir çatışmaya dönüşeceğini ileri sürerek engellemeye çalışmıştır. Bir başka engel ise Gürcistan Hükümeti tarafından çıkarılmıştır. Gürcü tarafı bu dönüş meselesinde Ahıska Türkleri'nin kendilerini Gürcü olarak kabul etmeleri ve soyadlarını değiştirmeleri konusunda gayri resmi olarak ısrarcı olmuştur.[282]

Ahıska Türkleri'nin Kabardin-Balkar ÖSSC'nde 18 Haziran 1976 yılında yaptıkları sekizinci kongrede iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bir grup vatana geri dönmek için "*taktiksel*" olarak kendilerinin Gürcü olduklarını ve soyadlarını değiştirmeyi kabul ederken diğer grup ise taktiksel de olsa böyle bir durumun söz konusu olamayacağını dile getirmişlerdir. Kongrede alınan kararda ise Türk kökenden asla taviz verilmemesi anavatana dönmek için[283] şiddet içermeyen her türlü mücadelenin devam ettirilmesi yönünde olmuştur.

Tablo 7'de de görüldüğü gibi Ahıska Türkleri'nin 1979 yılından 1989 yılına kadar geçen on yıl içinde nüfuslarının artışında büyük bir ivme yakaladığı görülmektedir. Bu artış Ahıska Türkleri'nin etnik kimliklerini daha rahat ifade etmesi, doğum oranlarında artışların etkili olması, çocuk ölüm oranlarının azalması gibi durumlar dile getirilirilmektedir.

[281] Ayşegül Aydıngün, İsmail Aydıngün, "Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk…", s.55.
[282] Aydıngün ve Aydıngün, a.g.e. , s.55-56.
[283] Aydıngün ve Aydıngün, a.g.m. , s.56.

Tablo 7: Ahıska Türkleri'nin Ülkelere Göre Nüfus Dağılımı

Ülke	1979	1989
Genel	94.110	207.369
Özbekistan	48.726	106.240
Kazakistan	25.820	49.266
Kırgızistan	5.160	21.294
Azerbaycan	7.926	17.705
Rusya Fed.	5.561	9926
Gürcistan	917	1372
Diğer	---	1566

(Kaynak: Nadir Devlet, "Kırım Tatarları", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi Çağdaş Türkiler, Ek Cilt, İstanbul,Çağ Yayınları, 1993, s.390.)

1979 yılına gelindiğinde, Gürcistan KP yılda 150 aile olmak üzere Ahıska Türkleri'nin geri dönüşü ile ilgili düzenleme yapmış ve 1981-88 yılları arasında 1300 ailenin Gürcistan'a dönüşü sağlanmıştır. Geri dönen bu ailelerin yarısı etnik milliyetçi Gamsahurdiya tarafından başlatılan şiddetli etnik eylemler dolayısıyla Gürcistan'ı terk etmek zorunda kalmışlardır.[284]

Gorbaçov'un başkan seçilmesiyle birlikte 1985 yılında aldığı "*Yeniden Yapılanma*" (Perestroyka) kararı yeni bir hareketliğin doğmasına neden oldu. Ahıska Türkleri, Gürcülerin isteklerini yerine getirmeden haklarının iade edileceğini ve anavatanlarına dönebileceklerine kanaat getirdiler. 12 Nisan 1987'de KGOK dağıldı ve yerinde Yusuf Sarvarov'un liderliğini yaptığı Geçici Organizasyon Komitesi "Qaydış" (Geri Dönüş) kuruldu.[285]

8 Aralık 1987'de Gürcistan Hükümeti 600 sayılı bir karar çıkararak, 1987-88 yılları arasında kendisini Gürcü olarak tanımlayan 100 aileyi Ahıska Bölgesi'ne, 200 aileyi de Gürcistan'ın orta bölgelerine yerleştirme kararı aldı. Bu karar sadece kâğıt üzerinde kalmış ve yalnızca 60 aile 5 veya 6 ailelik gruplara ayrılarak Gürcistan'ın değişik bölgelerine dağıtılmışlardır. Böylece Ahıska Türkleri'nin birlikte yaşamalarına ve güçlü birlikler oluşturulmalarına engel olunmaya çalışılmıştır. 6 Haziran 1988 tarihinde Gürcistan Hükümeti 293 sayılı başka bir karar çıkararak Türklerin Ahıska Bölgesi'ne göç etmesine engel olmuştur.[286]

1980'lerin sonlarına doğru, Özbekistan Ahıska Türkleri'nin Ahıska'ya dönüş mücadelesinin en aktif, canlı, dinamik ve ana faaliyet merkezlerinden biri olmuştur. Bunun en

[284] Sezgin ve Ağacan, a.g.e. , s.27.
[285] Yunusov, a.g.m. , s.882.
[286] Aydıngün ve Aydıngün, a.g.m. , s.57-58.

önemli sebebi ise 1989 yılında yaklaşık olarak 106.000 (SSCB'deki Ahıska Türkleri'nin %51'i)[287] Ahıska Türkü'nün Özbekistan'da yaşamasıydı.[288]

II.IV. Fergana Olayları

Fergana Vadisi, üç ülke Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın fiziki ve beşeri manada iç içe geçtiği verimli tarım alanlarını kapsamaktadır.

Fergana Vadisi, 300 km uzunluğunda ve 200 km genişliğinde, etrafının çevrili olduğu ve çöl ikliminin hüküm sürdüğü, 22.000 km²'lik bir alanı kaplar. Güneyini Pamir Dağları'nın zirveleri oluşturan %70'lik kısmı Özbekistan topraklarında kalırken, geri kalan bölümü ise Kırgızistan'ın Oş kentine kadar kuzeye bir yay çizip Tacikistan'ın Kaninabad şehrinde son bulur. Üzerinde 9 milyon insanın yaşadığı Fergana Vadisi, Türkistan'ın en kalabalık beşinci bölgesidir.[289] Fergana Vadisi'nin büyük bir kısmı Özbekistan'da yer almaktadır. Yine burada Özbek nüfusu baskın durumdadır (Harita 6).

Harita 6: Fergana Vadisi (Oval İçerisinde)

Kaynak:http://kureselcatismalar.com/wp-content/uploads/2014/02/radikalden-fergana.gif Erişim Tarihi 22.05.2016

[287] Aydıngün ve Aydıngün, a.g.m. , s.60.
[288] Yunusov, a.g.m. , s.882.
[289] http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt16/sayi2/413-442.pdf Erişim Tarihi 22.05.2016

Fergana Vadisi, önemli yeraltı kaynaklarına sahip olmasının yanında sanayi ve tarım da burada yoğunlaşmaktadır.[290]

Diğer taraftan Fergana Vadisi Batı Türkistan'ın istikrarsız bölgelerinden birini oluşturmaktadır. Aşırı yoğun ve genç nüfusa sahiptir ki, bu da işsizlik ve ekonomik sorunlara yol açtığından, nüfusun çoğunluğu işsiz ve fakir insanlardan oluşmaktadır. Bu nedenle geçmişte ekonomik ve siyasi baskılar nedeniyle kanlı şiddet olaylarının yaşandığı bir bölgedir.[291]

Ahıska Türkleri zorunlu göçten sonra yerleştirildikleri bölgelerde azim ve çalışkanlıklarıyla yeniden mülk edinmişlerdir. Bu durum yerli halk tarafından hoş karşılanmamış, aralarında istemeden de olsa olumlu olmayan bir takım husumetler oluşmuştur.

1988 sonlarıyla 1989 başlarında Taşkent'ten gelen İslamcı gruplar Fergana'da Ahıska Türkleri'nin "Vatana Dönüş Komitesi" ile görüşme yaparak kendileri ile birleşmelerini istediler. Ahıska Türkleri asıl hedeflerinin Ahıska'ya dönmek olduğunu bildirerek bu birleşmeyi kabul etmemiştir. Radikal İslamcı gruplar ise buna karşı Ahıska Türkleri'ne karşı tavır alarak 1989 Haziran ayında kanlı olayları başlatmışlardır. Özbek radikal grupların Fergana Vadisi'nde yaşayan Ahıska Türkleri'ne cephe almalarına neden olan diğer bir sebep ise, Fergana Vadisi'nde Vahhabilerin başlattığı ve Özbekistan'da İslami bir devlet kurmayı hedefleyen radikal İslamcı harekettir.[292]

Özbek nüfusunun diğer etnik gruplara nazaran daha kalabalık ve daha sosyal dayanışma içinde olmalarından dolayı küçük etnik gruplar yeni bir Özbek milliyetçiliği dalgasından korkar hale gelmişlerdir. Çünkü Batı Türkistan'da 1980'li yıllarda meydana gelen etnik şiddet olaylarının büyük bir kısmı komşu ülkelerde meydana gelse de Özbekler bu olaylara karışmışlardır.[293]

Fergana olaylarının Moskova bağlantılı çok boyutlu bir senaryo sonucu olduğu iddiaları büyük bir önem arz etmektedir. 1989 Nisan ayında Sovyetlerden ayrılarak bağımsız bir cumhuriyet olmak isteyen Gürcistan'da başkent Tiflis'teki ayaklanma kanlı biçimde bastırılmıştır.[294] Gorbaçov ve reform yanlılarına karşı ordu, KGB ve parti eski yöneticileri çok yönlü bir plan ortaya koymuşlardır. Bu planda Gürcistan'ı zor durumda bırakmak ve baskı

[290] http://www.kho.edu.tr/akademik/enstitu/savben_dergi/112/Makale2.pdf Erişim Tarihi 22.05.2016
[291] Mehmet Seyfettin Erol, "Avrasya jeopolitiğinde Orta Asya ve 11 Eylül", Ertan, Efegil, Elif, Hatun, Kılıçbeyli, Pınar, Akçalı (Ed), Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği(183-242), Gündoğan Yay, İstanbul 2004, s.218.
[292] Tavkul, a.g.m. , s.511.
[293] Raşid, a.g.e. , s.118.
[294] Aydıngün ve Aydıngün, a.g.m. , s.60.

altında tutmak için Ahıska Türklerini, Abhazları ve Güney Osetyalıları kullanmak istemişlerdir. Bununla beraber 300-350 bin Ahıska Türkü'nün Gürcistan'a dönmesi Gürcistan için tam bir hezimet olurdu. Özbekistan'da artan Rus düşmanlığını Ahıska Türkleri üzerine yöneltmenin amacı da, yaratılan gergin ortamda Özbekistan'daki yolsuzlukları unutturmak ve etnik çatışmaları bahane ederek Gorbaçov yönetimini sert önlemler almaya, ordu ve KGB'ye eskiden olduğu gibi büyük yetkiler vermeye ikna etmekti.[295]

Gorbaçov'un izlediği siyasi ve liberal ekonomik politikaları sonucunda Fergana Vadisi'nde yaşayan Ahıska Türkleri'ne karşı düşmanlık edilmesini ve kalabalık olan vadide yaşayan yoksul etnik gruplar arasındaki gerginlikleri arttırdı.[296]

Önce Fergana bölgesinde başlayıp, sonra ülkenin tamamına yayılan bu olayın nedenleri arasında; Özbekistan'ın Sovyetler Birliği'nin Avrupa Bölgesi'ne göre daha geri kalmış olması, nüfus artışı ve işsizlik gibi ekonomik zorluklar vardır. Ekonominin kötüye gitmesi etnik çatışmayı ateşlemiş, işsiz olan Özbekler bunun nedeni olarak Ahıska Türkü, Alman, Kırım Türkü, Yahudi, Rus gibi Özbek olmayanları görmüşlerdir. Nitekim etnik azınlıkların Özbeklere göre daha iyi ekonomik şartlara sahip olması ülkede etnik azınlığa karşı düşmanlığı arttırmıştır. Ahıska Türkleri ile Özbekler arasında hiçbir dil, din ve kültürel farkın olmaması, uzun süredir birlikte yaşıyor olmalarına rağmen çatışmalar aniden gelişmiştir. Özbeklerin dil, din ve kültürel bakımdan kendilerine en yakın olan Ahıska Türklerini düşman olarak görmesinin en büyük sebepleri arasında Ahıska Türklerini koruyacak bir siyasi iradenin olmaması, diğer etnik gruplara göre sayıca az olmaları sıralanabilir. Dolayısıyla Ahıska Türkleri, Özbekler için kolay bir hedef olmuştur.[297]

1988 sonlarında Özbekistan'da başlayan etnik gerilimin temelinde kardeş Özbekler ve Ahıska Türkleri kışkırtıcı yayınlar, söylentiler ve provakosyonlarla birbirlerine karşı düşman edilmiştir. Bu dönemde Ahıska Türkleri'nin suçlu olduklarından dolayı Özbekistan'a zorla göç ettirildikleri ve tekrar eski yerlerine dönmeleri gerektiği dile getirilmiştir. Öte yandan Ahıska Türkleri de Özbekistan'da Ruslarla ve diğer etnik milliyetlerle birlikte hareket ederek Özbeklerin bağımsızlık isteklerine engel olmakla suçlanmış, Moskova'nın desteğiyle zengin olup servet edindikleri hırsız, uyanık, ahlaksız oldukları iddia edilmiştir.[298]

[295] Avşar ve Tunçalp, a.g.s. , s.26-28.
[296] Parikrama Gupta, "De Facto Stateless:The Meskhetian Turks" Central Asia and The Caucasus,Cilt 5 Sayı 41,İsviçre, 2006, s.129.
[297] Aydıngün ve Aydıngün, a.g.m. , s.62.
[298] Avşar ve Tunçalp, a.g.m. , s.26-28.

Nedenleri hakkında birçok söylem bulunan Fergana olayları 1989 Mayıs ayı sonlarına doğru patlak vermiştir. Spekülasyonların etkisiyle Fergana'da bazı Özbek gruplar Ahıska Türkleri'ne karşı saldırılarda bulunmuşlardır. 23-25 Mayıs 1989 tarihlerinde baş gösteren çatışmalar daha da şiddetlenmiş, asker duruma müdahale edip kontrol altına almaya çalışsa da 3 Haziran 1989 sabahı aynı anda Fergana, Margilan ve diğer büyük kentlerde örgütlü olarak hareket eden Özbek gruplar Ahıska Türkleri'ne saldırmışlardır.[299] Çatışma bütün Fergana Vadisi'ne yayılmıştır.[300] Ahmed Raşid, Taşkent'te en az 67, Kokand'ta 80 kişinin hayatını kaybettiğini, 15.000 kadar Ahıska Türkü evlerinden olurken bir kısmında Kazakistan'a kaçtığını belirtmektedir.[301]

Yine 1990 Ocak-Şubat aylarında yine Özbekistan'ın değişik yerlerinde şiddet tekrar baş göstermeye başladı. Resmi rakamlara göre 116 kişi hayatını kaybetti. Bunların 66'sı Ahıska Türkü'ydü ve 2000'den fazla yaralı vardı. Önceden planlandığı tahmin edilen olaylar sonucunda yaklaşık 74.000 Ahıska Türkü Özbekistan'ı terk ederken; 40.000 kişi Azerbaycan'a, 17.500 Kazakistan'a ve 16.000 kişi ise RF'ye ikinci kez zorunlu göç ettirilmiş oldu.[302]

Fergana olayları konusunda değişik söylentiler olmakla birlikte yazarların ve mülakat yapılan Ahıska Türkleri'nin bildirdiklerine göre, olayların önceden planlandığı anlaşılmaktadır.[303]

II. V. Ahıska Türkleri'nin Fergana'dan Zorunlu Göçleri

Fergana olayları neticesinde Özbekistan'dan sonra ikinci kez zorunlu göç hayatı yaşayan Ahıska Türkleri, sürgün hayatını yaşadıkları yerlerde de nüfus yapısını etkilemişlerdir. "Vatan" Teşkilatı'nın bildirdiğine göre Kazakistan'da 96.000, Azerbaycan'da 46 bölgede 63.000, RF'de 73.000 Ahıska Türkü yaşamaktadır. RF Kafkasya Bölgesi'ndeki Rostov'da 13.760, Krasnador'da 13.240, Stavrapol'da 7.240, Kabardin-Balkar Cumhuriyeti'nde 5.147 Ahıska Türkü ikinci kez zorunlu göç hayatını yaşamaktadır. Ayrıca, Kırım'da 1.270 Ahıska Türkü'ne, kendileri gibi zorunlu göçe tabi tutulan Kırım Türkleri tarafından sahip çıkılmıştır. Bugün Özbekistan'da ise 12.000 Kadar Ahıska Türkü yaşamını sürdürmektedir.[304]

---

[299] Aydıngün ve Aydıngün, a.g.m. , s.60.
[300] Yaşar Sarı, Mahmut A. Alpay, "Özbekistan: Orta Asya'da Demokrasi Korkusu, Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Atama (Ed), Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları, Cilt 1, 3. Baskı, Nobel Yay, Ankara 2010, s.523.
[301] Raşid, a.g.e., s.118.
[302] Yunusov, a.g.m. , s.882.
[303] Ayşegül Aydıngün, "Ahıska Türklerinin Dünü, Bugünü ve Yarını", s.2668-69.
[304] Tavkul, a.g.m. , s.512.

1944 yılında Stalin tarafından anayurtları olan Ahıska'dan zorla göç ettirilen Ahıska Türkleri, bu sefer Fergana Vadisi'nde beraber yaşadıkları soydaşları tarafından tekrar zorunlu göç ettirilmeye çalışılmıştır. Bu durum 1944 yılından beri çoğunluğu Özbekler olmak üzere diğer etnik gruplarla iç içe yaşamış olan Ahıska Türkleri için beklenmedik bir gelişme ve felaket olmuştur. Sovyet Hükümeti'nin desteği ile SSCB'nin çeşitli bölgelerine yerleştirdiği Ahıska Türkleri, kendi imkanlarıyla bulundukları yerlerden göç etmek mecburiyetinde kalmışlardır[305] (Foto 11). Bu durum aynı zamanda Türk basınına da yansımıştır (Foto 12).

Foto 11 : Ahıska Türkleri'nin Fergana'dan Ayrılmaları

Ahıska Türkleri'nin önemli bir kısmı Krasnador ve Rostov'da yoğunlaşmış, özellikle Krasnador Bölgesi'nde yerleşenler büyük bir ayrımcılıkla karşı karşıya kalmışladır.[306] Göçmen statüsünde olduklarından dolayı 1989-1990'lı yıllarda zorlu şartlar altında aldıkları evlerinin tapularını alamamışlardır. Ahıska Türkleri, RF tarafından oy, eğitim, emeklilik, sağlık sigortası, mülk edinme mahrum bırakıldığı gibi aynı zamanda nikah, doğum, nüfus ve kimlik belgeleri

[305] Aydıngün, a.g.m. ,s.2668-2669.
[306] Aydıngün, a.g.m. ,s.2668-2669.

alınması gibi haklardan da yoksun bırakılmışlardır.[307] Ayrıca yerel yöneticilerin kışkırtmaları sonucunda Ahıska Türkleri, Kozak çeteleri tarafından da rahatsız edilmişlerdir.[308]

Milliyet
Halk Gazetesi
24 HAZİRAN 1989
14 SAYFA ● 500 LİRA (KDV DAHİL)
Sovyetler Birliği'ndeki Türkler vatan hasreti ile yanıyor
Mesketlerden mektup var
Birkaç satır
Türkiye İngiliz diplomatlara vize koydu
Londra'ya misilleme
HABERİ 6. SAYFADA

Foto 12: Fergana Olayları'nın Türk Basınına Yansıması

Krasnador Bölgesi'nde oturma izni alamamışlar, kimlik belgesine sahip olmadıklarından dolayı maddi imkanları olsalar bile seyahat etmeleri ve göç etmeleri imkansız hale gelmiştir.[309]

1990'lı yıllar boyunca, Krasnodar Bölgesi'nde, gerici alimler ve medya kuruluşları tarafından Slav olmayan milletlere karşı idelojik bir tavır sergilenmiş, Kozak milliyetçiliğinde bir canlanma başlamıştır. Bu milliyetçiliğin canlanmasında Krasnador Bölgesi'nde, kırılgan demografik yapıyı sarsmak amacıyla "Slav ve Türk nüfusun uyumsuzluğu" ileri sürülerek sözde bilim teorilerinin yayılmasına izin verilmiştir. Yerel idare kontrolünde olan medya kuruluşları ise sürekli olarak Ahıska Türkleri ve diğer etnik gruplara karşı yabancı düşmanlığının canlı tutulmasına destek olmuştur.[310]

[307] http://arsiv.zaman.com.tr/2002/06/06/doguanadolu/h12.htm , Erişim Tarihi 19.05.2015
[308] Benites, Kirsten. Repatriation of Ethnic Groups, http://www.du.edu/korbel/hrhw/researchdigest/russia/repatriation.pdf Erişim Tarihi 27.08.2016
[309] Ayşegül Aydıngün, "Ahıska Türklerinin Dünü, Bugünü ve Yarını", s.2668-69
[310] Ayşegül Aydıngün, Çiğdem Balım Harding, Matthew Hoover, Igor Kuznetsov, and Steve Swerdlow, Meskhetian Turks An Introduction to their History, Culture and Resettlement Experiences, Published by the Center for Applied Linguistics,Washington 2006, s.10

Özellikle SSCB dağıldıktan sonra aile parçalanmaları söz konusudur. 2000 yılından itibaren RF Devlet Başkanı Vlademir Putin Krasnador yöneticilerinin Ahıska Türklerine karşı olan tutumlarına destek olmuştur. Bölge yöneticileri; Krasnador, Kabardin Balkar ve Voronej gibi bölgelere Fergana olayları sonrası zorunlu göç eden Ahıska Türkleri'nin SSCB vatandaşlıklarını iptal ederek binlerce insanın vatandaşlık haklarının düşürülmesine yol açmıştır. Vatandaşlık hakları düşen Ahıska Türkleri, Ahıska Bölgesi'ne geri dönmek istemişlerdir. Bu amaçla Moskova ve Krasnodor'da yapılan açlık oruçları ve şiddete başvurmadan yapılan eylemlere ilgi ABD'den gelmiştir. Yaklaşık 12.000 civarında aile bu ülkeye göçmen statüsünde kabul edilmiştir. Fakat buraya göç eden aileler 26 farklı eyalete küçük gruplar halinde yerleştirildiklerinden dil ve kültürlerini korumak için mücadele etmeye başlamışlardır.[311]

Fergana olayları sonucunda Özbekistan'ı terk eden Ahıska Türklerinden boşalan ev ve iş yerlerine Özbekleri yerleştiren Özbek liderler önem kazanmış, pamuk skandalı unutturulmuş, muhalefet olan Birlik Partisi dağıtılmıştır. Özbekistan'da azınlık olarak yaşayan Rusların Özbekler tarafından zorla göç ettirilmesi ise engellenmiştir. Diğer taraftan Ahıska Türkleri RF'nin terk edilmiş kırsal bölgelerine yerleştirilerek buralarda tarım ve hayvancılığın yapılması sağlanmış ve dinlerine, dillerine, kültürlerine sıkı sıkıya bağlı olan Ahıska Türkleri Ruslar arasında dağıtılarak asimile edilmeye çalışılmıştır. Böylece birbirlerine yakın ve sıkı akrabalık bağları olan Ahıska Türkleri'ni dağıtıp vatana dönüş mücadelesinde dirençlerinin kırılmasına çalışılmıştır.[312]

Krasnador'a yerleşen Ahıska Türkleri'nin Krasnador Bölge Parlamentosu'nun 27 Mart 2002 tarihli kararı uyarınca 1 Nisan'dan itibaren üç ay içersinde bölgeyi terk etmeleri istenmiştir.[313] Ahıska Türkleri böylece üçüncü kez zorunlu göçle karşı karşıya kalmışlardır.[314]

Ahıska Türkleri arasında Türk kimliğini reddedip Türkleşmiş Müslüman Gürcüler olduklarını belirten "Sürgün Edilmiş Gürcü Müslümanları Cemiyeti" altında toplanan grup, Tiflis Gürcistan'da faaliyet göstermektedir. Gürcü dilinde "Hsna" yani "Kurtuluş" anlamına gelen topluluk ilk toplantısını 1991 yılında Kabardin-Balkar Cumhuriyeti'nde düzenledi ve tüm

[311] Doğan, a.g.m. , s.2676.
[312]Aydıngün ve Aydıngün, a.g.m. , s.64.
[313] Ahıska Türkleri 3. Sürgünle Karşı Karşıya, Emin Öztop, http://arsiv.zaman.com.tr/2002/06/06/doguanadolu/h12.htm Erişim Tarihi 19.05.2015
[314] Coşkun Topal, "Güney Kafkasya'da İstikrar ve Ahıskalıların Vatana Dönüş Sorunu", Turkish Studies/International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic/Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Sayı 3/7(2008), s.627.

başkanları 1997 yılına kadar burada yaşamlarını sürdürdüler. Bu hareketin temsilcileri kendilerinin Türk değil etnik Gürcü olduklarını kabul edip inanmışlar ve ikna olmuşlardır.[315]

[315] Tavkul, a.g.m. , s.513.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1991-2015 YILLARI ARASINDA Kİ GERİ DÖNÜŞ MÜCADELELERİ

I. Kırım Türkleri'nin 1991-2015 Arasında ki Faaliyetleri

Ukrayna'nın bağımsızlığını elde etmesinin ardından, Kırım Ukrayna'ya bağlı bir muhtar cumhuriyeti oldu. [316]

Kırım Tatar Mili Meclisi (KTMM), Kırım Türkleri'nin Ukrayna'ya bağlanıp RF'nin himayesine girmemesini desteklemiştir. Zira Kırım Hanlığı Çarlık Rusya tarafından yıkılmış ve SSCB döneminde açlık ve salgın hastalıklar yaşamış ve 1944 yılında zorunlu göçe maruz kalmışlardır.

Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasının ardından Kırım Türkleri zor koşullar altında yaşamlarını sürdürmeye başlamışlardır. Mevcut güçlüklere rağmen evlerini kurarlarken, diğer taraftan da dini, milli ve kültürel kurumlarını oluşturmaya başlamışlardır. Bu kurumlar arasında en önemli yere sahip olan şüphesiz Kırım Tatar Milli Meclisi'dir. Kırım'da ve zorla göç edilen yerlerde yaşayan Kırım Türkleri arasından yapılan seçimler sonucunda 26 Haziran 1991 tarihinde Kırım Tatar Milli Kurultayı Akmescit'te toplanarak 33 kişilik "KTMM" üyelerinin seçimi gerçekleştirildi. Meclis başkanlığına ise daha önce Kırım Tatar Milli Harekatının başkanı olan Mustafa Cemil Kırımoğlu seçildi.[317]

KTMM'nin görevleri arasında milli kültürü ve dini canlandırıp millete manevi dayanıklılık sağlayacak kapsamlı bir programı hayata geçirmek ve en yoksul kesimlerin araç gereçlerini tamamlamak ve böylece halkın sosyal ihtiyaçlarını karşılamak vardı. KTMM programlarını daha etkili bir biçimde uygulamak amacıyla köyler ve Kırım Türkleri'nin geçici yerleşim yerleri de dahil olmak üzere bütün yarımadayı kapsayacak biçimde milli öz yönetimin yerel organlarını kurmaya başlamışlardır.[318]

KTMM, bunların dışında zorla göç ettirilenlere tazminat ödenmesini de istemektedir. Mali yardımların önce SSCB'nin yasal halefi olarak RF'den daha sonra da Özbekistan ve Ukrayna'dan gelmesi gerektiği görüşünü dile getirmektedir.[319]

---

[316] Hakan Kırımlı, "Kırım Tatarları Kimdir?", s.1944.
[317] Kırımlı, a.g.m. , s.1944.
[318] Maksudoğlu, a.g.e. , s.129-130.
[319] Maksudoğlu, a.g.e. , s.130.

KTMM'nin önemli başarılarından birisi Kırım Özerk Cumhuriyeti (ÖC) ve Ukrayna Hükümeti arasında 1993 yılında yapılan yasal düzenlemeler olmuştur. Bu düzenlemeye göre 1994-98 yılları arasında Kırım Türkleri'ne Kırım Parlamentosu'nda 14 üye ayrılmış ve Kırım Türkleri böylece temsili hakkı kazanarak siyasi ortamda söz hakkı sahibi olmuştur.[320]

27 Mart 1994 tarihinde yapılan seçimlerde 98 üyeli Kırım Cumhuriyeti Parlamentosu'nda 14 sandalyenin tamamını Kırım Tatar Milli Kurultayı'nın (KTMK) adayları kazanmıştır.[321] Ancak 1995 Kasım ayında Kırım Anayasasına göre gelecek seçimlerde böyle bir kota uygulaması olmayacaktı. 1995 yılında yapılan mahalli seçimlere girilmeden önce bazı kotalar kabul edilerek 600 Kırım Türkü'nün mahalli seçimlerde seçilmesi beklenirken Ukrayna Yüksek Parlamentosu'nun müdahalesiyle seçim kanunun iptal edilmesi ve seçimlere girme şartları olarak Ukrayna vatandaşlığı ve dışlayıcı maddeler ekleyerek bu kanun gereceğince yalnızca 20 Kırım Türkü mahalli seçimlerde seçilebilmiştir.[322]

Bunda en büyük etken olarak Rus çoğunluğun hakim olduğu Kırım Parlamentosu'nda Kırım Türkleri'nin her türlü siyasi faaliyetlerinin önünü kapatmaya çalışmaları[323] ve Ukrayna hükümetinin Kırım'daki ayrılıkçı Rus hareketi denetim altında tutmak istemesi yatmaktadır.[324] Fakat hiçbir değişikliğe gidilmemiş aksine KTMM Başkanı Mustafa Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu ile başkan yardımcısı Rıfat Çubarov 1998 yılında Ukrayna Parlamentosu seçimlerinde milletvekili seçilerek Ukrayna Yüksek Rada'sına girdiler. Bu başarı 2002 yılında yapılan genel seçimlerde de tekarlanmıştır.[325]

KTMM halen tek meşru temsil ve yürütme organı olsa da 2000'li yılların başından itibaren özellikle de 2006 yılından sonra muhalif gruplar çıkmaya başlamıştır. Bu muhalifler daha önce KTMM üyeliği yapmış olanlardan oluşmaktadır. Muhalif gruplar birçok alanda KTMM eleştirmeye başlamışlardır. Dernek, vakıf, parti veya sivil toplum kuruluşu olarak örgütlenerek, halen Özbekistan ve/veya eski SSCB coğrafyasında yaşayanlardan geri dönmek isteyenlere gerekli yardımı yapmadığı için KTMM'yi eleştirerek, "milli devlet" kurmaya teşebbüs etmemek, Kiev merkezli siyaseti ve siyasetçilerle fazla ilgilenip Kırım siyasetini ikinci plana atmak, Kiev'e teslimiyetçi bir siyaset izlemek, RF'ya ve Ruslara karşı gereğinden fazla sert ve önyargılı yaklaşmak, Kırım Türkleri'nin çıkarlarını koruyamamak ve yolsuzluk yapmak gibi durumlar için eleştirmektedirler. Bu kuruluşların varlığı bazı Kırım Türkleri tarafından

[320] Ayşegül Aydıngün, İsmail Aydıngün, "Kırım Tatarlarının Vatana Dönüşü…", s.105-106
[321] Hakan Kırımlı, "Kırım Tatarları Kimdir?", s.1945.
[322] Kınıklıoğlu, a.g.m. , s.223.
[323] Hakan Kırımlı, "Kırım Tatar Milli Harekatı", s.465.
[324] Ayşegül Aydıngün, İsmail Aydıngün, "Kırım Tatarlarının Vatana Dönüşü…", s.106.
[325] Kırımlı, a.g.m. ,s.465.

demokrasi gereği görünürken ve bazıları da bunu "bölünmüşlük" olarak nitelendirirken, bazıları ise halkın birliğinin kaybolduğunu dile getirmektedirler.[326]

Ayrıca bazı Kırım Türkleri ise meclisin daha fazla çalışması gerektiğini belirterek başarılı ve/veya başarısız olmasının Kırım Meclisi'nden aldıkları veya alamadıkları maddi yardıma bağlı olduğu değerlendirmektedirler.[327]

Ukrayna'nın SSCB'den bağımsızlığını kazandıktan sonra merkezi bütçeden ödenek alamaması sonucu ekonomisinin bozulması Kırım'ı da etkilemiştir. Bozulan bütçe Kırım'a yerleşmeye başlayan Kırım Türklerini de zor durumda bırakılmış ve ekonomik destekten mahrum kalmışlardır.

Bu durum aynı zamanda Kiev ile Kırım arasında gerginliklerin artmasına neden olmuş, Kırım Ukrayna'dan ayrılma duruma kadar gelmiş ve Kırım bu esnada uluslararası toplumun gündemine girmiştir. Karadeniz Filosu Sorunu, Kırım ayrılıkçılığı, Kırım Türkleri'nin istenilen hızda gitmeyen yerleşme sürecine olan tepkiler ve Kırım'da meydana gelen etnik çatışmalar dünyanın ilgisini buraya çekmiştir. Bu gelişmelerden sonra Kiev ekonomik yardım için BM'ye başvurarak BM ise "Kırım Entegrasyon ve Kalkınma Programı'nı (KEKP)" geliştirilmiştir. Programın amacı, Kırım'da acil ve potansiyel çatışma durumlarına müdahale etmek, Kırım'dan zorla göç ettirilen halkların yeniden yerleştirilmesini ve kalkınmalarını sağlamak olmuştur.[328]

1995 Ocak ayında bu konudaki yardımın Türkiye, İtalya, Hollanda, Fransa, Kanada, İsveç, Almanya ve diğer ülkeler tarafından yapılması için anlaşmaya varılmıştır. Bağımsızlığına yeni kavuşan Ukrayna'nın ekonomisinde meydana gelen kötü gidişata bağlı olarak enflasyonun sürekli bir artış içinde olması da bu yardımların yetersiz kalmasına neden olmuştur. 1992-98 yılları arasında Kırım Türkleri için 300 milyon dolar ayrılarak, bu tutarla yerleşim yerleri için 273.000 m^2 inşaat malzemesi alınmış, 375 km'lik su, 851.4 km'lik elektrik hattı döşenmiş ve 84.3 km'lik yol yapılmıştır.[329]

Kırım Parlamentosu Sürgünden Dönen Vatandaşlar ve Etnik İlişkiler Komisyonu üyesi bir Kırım Türkü ile yapılan mülakatta, Kırım Türkleri'nin genel olarak sosyo-ekonomik durumlarının iyi olmadığı, özellikle şehirlerde yaşayanların iş bulmada güçlük çektikleri, Kırım

[326] İsmail Aydıngün, "Ne Doğu Ne Batı, Hem Doğu Hem Batı:… " , s.262-263.
[327] Ayşegül Aydıngün, İsmail Aydıngün, "Kırım Tatarlarının Vatana Dönüşü:…", s.105.
[328] Kınıklıoğlu, a.g.m. , s.225.
[329] Maksudoğlu, a.g.e. , s. 130.

Türkleri'nin %60'ının sürekli iş bulamadığı, 7500 ailenin ev beklemekte olduğunu, 20 bin ailenin ev inşa edemediğini belirtmektedir. Ayrıca Kırım Türkleri'nin yaşadıkları konutların %25'inde su bulunmadığını, %20'sinde ise gaz bulunmadığını dile getirmektedir.[330]

Kırım'da yaşayan milliyetçi Ruslar Kırım'ın Ukrayna'dan bağımsızlığını kazanıp tekrar RF'ye bağlanmasını savundular. Eski Sovyet Karadeniz Filosu'nun Kırım'da Akyar'da bulunması, Kırım'ın statüsü konusunda Ukrayna ile RF arasında günümüze kadar etkileri süren bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır. [331]

1990 Şubat ayında Ukrayna Yüksek Sovyeti "Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni Yeniden Kurmak Hakkında" bir kanun çıkararak Kırım'dan zorla göç ettirilmiş halkların sorunlarının çözüleceği çerçeve içinde yeni bir statü vermiştir.[332]

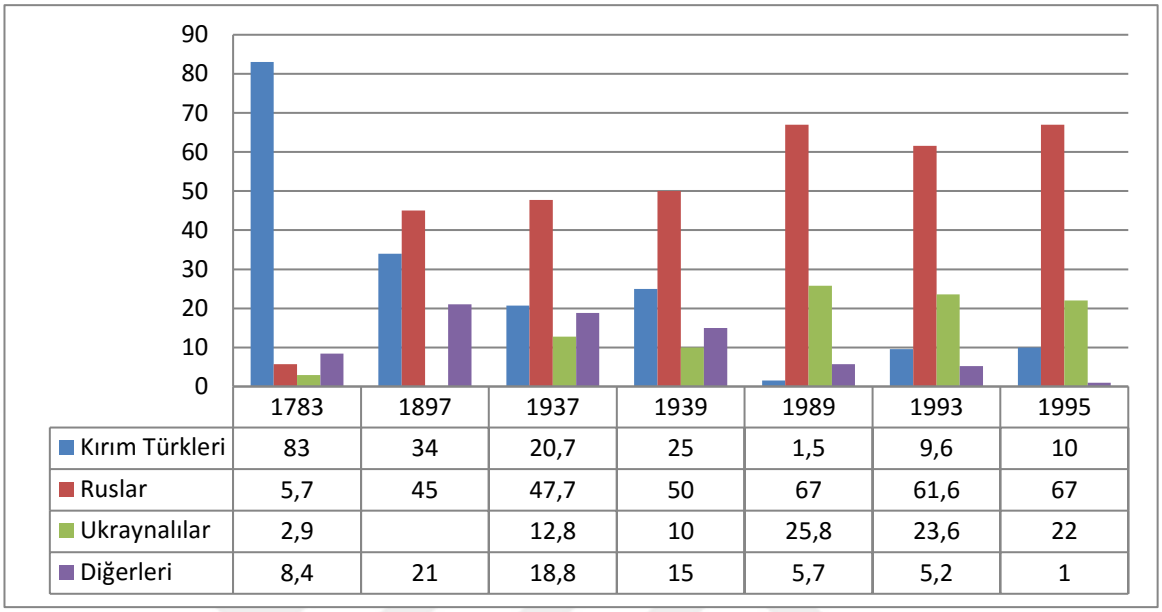
Zorla göç ettirildikleri yerlerden geri dönmeye başladıkları 1991-92 yıllarından itibaren Kırım Türkleri anavatanlarında kimlikleri, dilleri ve kültürleri ile birlikte var olma mücadelesi vererek Kırım'da en fazla ayrımcılığa maruz kalan halk olmuştur. İşe alınmada, konut edinmede ve vatandaşlık statüsü elde ederken sürekli engellerle ve etnik ayrımcılığa maruz kalmış, aynı zamanda seçim sisteminden kaynaklanan durumlar nedeniyle de Kırım ÖC Parlamentosu'nda nüfuslarına oranla yeteri kadar temsil edilme hakkını elde edememişlerdir. Yine yerel yönetimlerde ve siyasi pozisyonlara yükselmede etnik ayrımcılığa maruz kalmışlardır.[333]

Kırım'ın Kırım Türkleri'nin tarihi vatanları olması, Altınordu ve Kırım Hanlığı geçmişleri, Kırım'ın dili, kültürü ve kimliği ile en eski hakları olmalarından dolayı Kırım'da yaşayan Ruslar ve Ukrainler tarafından birer tehdit olarak görünmelerine neden olmaktadır.[334]

Kırım Türkleri'nin Kırım'a geri dönmeleri ve yüksek doğum oranına sahip olmaları sonucunda nüfus dengesinde değişiklikler oluşmaya başlamış, Rusların bir kısmının RF'ya geri dönmesine neden olmuştur. Değişen bu dengeler nedeniyle Ukraynalılar bazı durumlarda Kırım Türklerini Ruslara karşı müttefik olarak görmüşlerdir. Kırım'ın Ukrayna'ya bağlı kalmasında Kırım Türkleri'ne önem kazandırmıştır. Ancak, Kırım Türkleri'nin Ukrayna'nın bağımsızlığı

[330] İsmail Aydıngün, "Ne Doğu Ne Batı, Hem Doğu Hem Batı:…" , s.260.
[331] Hakan Kırımlı, "Kırım Tatarları Kimdir?", s.1944-1945.
[332] Maksudoğlu, a.g.e. , s. 115.
[333] Aydıngün İ., a.g.m. " , s.258-259.
[334] İsmail Aydıngün, "Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna'da Ulus Devlet İnşası ve Türkiye: Genel Bir Değerlendirme", İsmail Aydıngün, Çiğdem Balım (Ed.), Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna: Türk Dilli Halklar- Türkiye ile İlişkiler içinde (403-435), Atatürk Kültür Merkezi Yay, Ankara 2012, s.427.

taraftarı olmasıyla birlikte ileride bağımsız bir cumhuriyet talep edecekleri düşüncesi Ukrayna Hükümeti'ni ve özellikle de milliyetçi Ukraynalıları tedirgin etmiştir.[335]

	1783	1897	1937	1939	1989	1993	1995
Kırım Türkleri	83	34	20,7	25	1,5	9,6	10
Ruslar	5,7	45	47,7	50	67	61,6	67
Ukraynalılar	2,9		12,8	10	25,8	23,6	22
Diğerleri	8,4	21	18,8	15	5,7	5,2	1

Grafik 1: Çarlık Rusyası'ndan RF Dönemi'ne Kadar Geçen Sürede Kırım'da Etnik Nüfus Dağılımı

Kaynak: Ayşegül Aydıngün ve İsmail Aydıngün. Kırım Türkleri'nin Vatana Dönüşü: Kimlik ve Kültürel Canlanma, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay, 2004, s.11.

Yukarıda ki Grafik 1'de, Kırım'ın Çarlık Rusyası işgalinden RF dönemine kadar geçen sürede Kırım'da yaşayan etnik grupların yıllara göre oranlarının dağılımına yer verilmiştir. Çarlık Rusyası'nın işgaliyle birlikte Kırım Türkleri'nin nüfus oranlarında periyodik olarak büyük bir azalma görülmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Kırım'da yapılan zorla göçte Kırım Türkleri'nin nüfusu silinmiş ve 1989 yılından itibaren az da tekrar olsa kendini göstermeye başlamıştır.

[335] Ayşegül Aydıngün, İsmail Aydıngün, "Kırım Tatarlarının Vatana Dönüşü…", s.25.

Tablo 8: 1979-1994 Yılları Arasında Kırım'daki Kırım Türkleri'nin Sayısı

Dönem	Nüfus Sayısı	Dönem	Nüfus Sayısı
1979 (Sovyet Nüfus Sayımı)	5400	1991 Haziran	132.000
1989 Bahar Dönemi	17.500	1991 Ağustos	142.200
1989 (Sovyet Nüfus Sayımı)	38.000	1993 Mayıs	250.000
1990 Mayıs	83.000	1993 Eylül	257.000
1991 Ocak	100.000	1994	260.000

Kaynak: Andrew Wilson, "Politics in and around Crimea: A Difficult Homecoming", Edward A. Allworth, Ed. The Tatars of Crimea Return To The Homeland içinde 281-322, Durhan and London: Duke University Press,1998, s.282.

Yukarıda ki Tablo 8'de 1979 yılındaki Sovyet nüfus sayımında Kırım'da 5400 civarında Kırım Türkü yaşamaktaydı. SSCB'de siyasi krizlerin yaşanmaya başlamasıyla birlikte Kırım Türkleri'nin Kırım'a geri dönüşlerinde büyük bir artış başlamıştır. Sadece geri dönüşler değil aynı zamanda Kırım Türkleri'nin doğum oranlarının fazla olması da nüfuslarının artışında etkili olduğu söylenebilir.

Kırım'a geri dönen Kırım Türkleri'nin Ukrayna yanlısı siyaset izlemelerinin Kırım'da Ukraynalıların siyasi ve demografik ağırlığını güçlendireceğini düşünerek, Kırım Türkleri ile Ukrainlerin Rus varlığını tehdit edebilecek potansiyel meydana getirdikleri sanılıyordu.[336]

Siyasi sebeplerin yanında ayrıca ekonomik nedenler vardı. Yaşlı ve sadece emekli maaşı ile yaşamak zorunda kalan Rusların ve Ukraynalıların Kırım Türkleri'nin girişimcilik özelliklerinden rahatsız oldukları da dile getirilmiştir. Genç Ruslar ve Ukraynalılar ise geri dönen Kırım Türkleri'ne olumlu bakmaktadırlar. Genç Rusların, Ukraynalıların ve Kırım Türkleri'nin diğer yaş gruplarına göre daha fazla iletişim içinde olmaları ve geleneklere daha az bağlı olmaları buna neden olmaktadır.[337]

9 Ağustos 1999 tarihli ve 1447 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Kırım Türkleri'ne konut gereksinimlerinin karşılanması için uzun vadeli faizsiz kredi temin etme hakkı tanınmıştır.[338]

10 Ocak 2002 tarihli ve 29 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla zorla göç ettirilen milletlerin yeniden topluma uyum sağlaması ve kültür ve eğitimin canlanması için on yıl boyunca sosyo-ekonomik, siyasi, hukuki kültürel alanda çalışma yapılmıştır. Bunun için 2000

[336] Ayşegül Aydıngün, İsmail Aydıngün, "Kırım Tatarlarının Vatana Dönüşü…", s.106.
[337] Aydıngün ve Aydıngün, a.g.e. , s.33-34.
[338] http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1447-99-%D0%BF?test=4/UMfPEGznhh8tj.ZiBqPgfgHI4pMs80msh8Ie6 Erişim Tarihi 08.11.2015.

yılında 40 milyon Grivna (yaklaşık 5 milyon USD), 1998 yılında yıllık 9 milyon Grivna (yaklaşık 1 milyon USD) harcanmıştır.[339]

16 Mayıs 2002 tarihli ve 618 sayılı "Kırım Tatarlarına 2005 yılına kadar konut temin edilmesine dair Devlet Programı" kararıyla Kırım Türkleri ile ilgili sosyo-ekonomik kararlar alınmış, 1991-2002 yıllarında Kırım'a 250 bin kişi dönmüştür. Bunlar için 673.4 milyon dolar harcama gerçekleştirilmiştir. 940 öğrenci için 3 okul, 548 km su borusu, 1056 km elektrik iletim hatları, 94 km yol yapımı gerçekleştirilmiştir. Ancak geri dönenlerin sadece % 85'ine elektrik, yine sadece % 60'ine su ve yine aynı şekilde sadece % 5'lik kısma döşeli yollar yapılmış, kanalizasyon, telefon alt yapıları yapılmamıştır. Yine bu kararla geri dönenlere konut desteğinin sağlanması, 2004 yılına kadar elektrik alt yapısının tamamlanması, su sorunlarının da 2005 yılına kadar tamamlanması planlanmıştır. Bu karar ile ayrıca Kırım Tatar dili ile eğitim kurumlarının yapılması da kararlaştırılmıştır. Bunların masrafları ise Ukrayna devlet bütçesinden karşılanacaktır.[340]

Kırım Türkleri'nin, geçmişte elinden alınan haklarının geri verilmesi, Kırım Türk kültürünün ve dilinin korunması, Kırım Türk halkının kalkınması gibi talepleri bulunmaktadır. Kırım Türkleri'nin zorla göç ettirilmesi konusunda diğer ülkelere nazaran farklı bir konumu vardır.[341] SSCB'nin dağılmasının ardından Ukrayna'nın öncülüğünde 9 Ekim 1992 tarihinde Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleriyle Bişkek Anlaşması olarak adlandırılan ve 09 Ekim 1992 tarihinde imzalanan "Sürgün Edilen Kişiler, Ulusal Azınlıklar Ve Halkların Haklarının İadesine Dair Sözleşme"de sözleşmeye taraf olanların zorla göç ettirilenlerin talep etmesi halinde yerlerine geri dönüşü sağlayacakları, her türlü sosyo-ekonomik, siyasi ve vatandaşlık haklarının verileceğini, sosyal güvenlik haklarının tam olarak korunacağını ve geçiş döneminde gelir vergisi alınmayacağı maddeleri yer almaktadır.[342] Fakat bu sözleşmeye öncülük eden Ukrayna'da 2004 Haziran ayında parlamentoda kabul edilen bu sürgün yasası, Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmiştir. 26 Nisan 1991 tarihinde RF'den sürgün yasası (Baskıya Uğrayan Halkların Yasası) kabul edilmiştir. Burada Ukrayna zorla göç ettirilen halkların haklarını kabul ederken, diğer taraftan el konulan konut ve taşınmazları iade etmemekte ve tazminat ödemeyi kabul etmemektedir.[343]

[339] http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP020029.html Erişim Tarihi 08.11.2015.
[340] http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/618-2002-%D0%BF?test=4/UMfPEGznhh8tj.ZiBqPgfgHI4pMs80msh8Ie6 Erişim Tarihi 08.11.2015.
[341] İsmail Aydıngün, "Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna'da Ulus Devlet…", s.426.
[342] Polat, a.g.e. , s. 93.
[343] Aydıngün İ., a.g.m. , s.427.

12 Haziran 2012 tarih 514 sayılı "Sınır Dışı Edilen Kırım Türkleri'nin 2010 Yılına Kadar Ukrayna Toplumuna Uyum Sağlamaları ve İskanlarına Dair" Ukrayna Bakanlar Kurulu kararı ile 1991-2010 arasında 265 bin Kırım Türkü zorla göç ettirildiği yerlerden geri dönmüştür. Bu süre içersinde ise 1,193.07 km yol, 110,4 km doğalgaz boru hattı,906,447 km su borusu, 2043 öğrenci için 7 okul inşa edilmiştir. Yine aynı şekilde geri dönen Kırım Türkleri'nin % 75'ine su, %88'ine elektrik, %32'sine doğalgaz verilmektedir. 2011-2015 arasında Kırım Türk Müzik ve Drama Tiyatro Akademisi ve Cuma Camii ile Özbek Han Medresesi'nin yeniden inşası ve restore edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kararla birlikte geri dönen Kırım Türkleri'nin sosyo-ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması ve Kırım Tatar Dili için ders kitapları ve okullar açılmıştır.[344]

KTMM yetkililerine göre 2012 yılında çoğunluğu Özbekistan'a zorla göç ettirilen, orada yaşamını sürdürüp geri dönemeyen Kırım Türkünün azalıp 75 bine kadar düştüğü ve yine 2012 verilerine göre Kırım'da yaşayan 400 bin civarında Kırım Türkü'nün olduğu bildirilmektedir.[345]

Ukrayna Parlamentosu 12 Kasım 2015 tarihinde yapılan oturumunda, Kırım Türkleri'nin 1944 yılında yaşanan zorla göçünün soykırım olarak tanınmasını öngören 2493 No'lu karar tasarısını 245 milletvekilinin oyuyla kabul etmiştir. Yine aynı şekilde zorla göçün gerçekleştiği 18 Mayıs, "Kırım Tatar Soykırım Kurbanlarını Anma Günü" olarak kabul edildi.[346]

II. Ahıska Türkleri'nin 1991-2015 Arasındaki Faaliyetleri

SSCB'nin dağılmasının ardından Vatan Teşkilatı Ahıska Türkleri'nin hak ve hürriyetlerini korumaya devam etmiştir. Vatan Teşkilatı olarak ilk kongresini 179 delegenin katılımıyla 26 Kasım 1992 tarihinde Moskova'da düzenlemiştir. Vatan Teşkilatı'nın programı 1944 yılındaki zorunlu göçte ayrıldıkları vatanlarına geri dönmek ve Türk kimliklerinin iadesi üzerine düzenlenmiştir. Program dışında ayrıca devlet, bölgesel özerklik, zorunlu göç esnasında kayıpların karşılanması gibi hiçbir talepte bulunmayan Vatan Teşkilatı, Türkiye'ye göç ederek T.C. vatandaşlığına geçmek isteyen Ahıska Türkleri'ne yardım etmeyi amaç edinmişlerdir.[347]

[344] http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/514-2012-%D0%BF/paran19#n19 Erişim Tarihi 08.11.2015.
[345] İsmail Aydıngün, "Ne Doğu Ne Batı, Hem Doğu Hem Batı:… " , s.259-260.
[346] http://qha.com.ua/tr/siyaset/Kırım-tatar-soyKırımi-karar-tasarisi-kabul-edildi/140593/ Erişim Tarihi 15.11.2015
[347] Tavkul, a.g.m. , s.513.

SSCB'nin dağılmasının ardından, Gürcistan, uluslararası kuruluşlara üye olmak, uluslararası anlaşmalara imza atabilmesi ve batı ile bütünleşme çabaları içine girmesinden dolayı Ahıska Türkleri'nin dönüşünü gündeme almak zorunda kalmıştır.[348]

1994 Eylül ayında RF ile Gürcistan arasında yapılan protokolde (Ek 4) Ahıska Türkleri'nin geri dönüşü ve sonrası ile ilgili kararlar alınmıştır. RF ve Gürcistan hükümetine görevler verilmiştir. RF tarafına;

- Dönüş yapanların güvenliği ve RF'den çıkış yapmadan önce federal mevzuat ve federasyon bünyesindeki idari birimlerin kanun ve kararı çerçevesinde dönüş yapanların medeni haklarının gerçekleştirilmesi,
- Bir zaman için Krasnador ve Stavropol bölgelerinde Kabardin-Balkar, Rostov ve Volgagrad eyaletlerinde ve RF'nın diğer bölgelerinde kalan ve Gücistan'a dönüş yapmak isteyenler listesinin yapılması
- Dönüş yapanlara konutu satmak ya da değiştirmek, kendi malları olan ev eşyalarını, hayvan, huhubat, yiyecek, inşaat malzemeleri ve teçhizatı RF dışına götürmek için gerekli koşulların oluşturulması,
- Dönüş yapan kişilerin ve eşyaların Rus-Gürcü sınırına kadar nakli,

gibi konular RF tarafından üstlenilmiştir.

Gürcistan tarafına ise;

- İş bu protokolün 1. Fıkrası uyarınca Gürcistan Cumhuriyeti'nde, dönüş yaparak gelenlerin düzenli şekilde yerleştirilmesi için uygun bölge ve yerleşim merkezlerinin saptanması,
- Dönüşün takvimi, dönüş yapacakların sayısı ve yerleşeceği yerler konusunda öneriler hazırlanması,
- Dönüş yapanların güvenliği ve medeni haklarına ilişkin garantiler, geçici yerleşim yerleri için koşulların oluşturulması,
- Dönüş yapanların yerleşeceği yerlerde mevcut konutların dökümünün yapılması,
- Dönüş yapan ailelerin sosyal çevreye alışmalarına yardım yapılması (arsa verme, uzun vadeli imtiyazlı banka kredilerinin verilmesi vs)

[348] Ayşegül Aydıngün, "Ahıska Türklerinin Dünü, Bugünü ve Yarını", s.2671.

- Dönüş yapanların sosyo-psikolojik adaptasyonu, Gürcüce öğrenmeleri için koşulların yaratılması gibi konular taraflarca üstlenilmiştir.[349]

1992 yılında Şevardnadze'nin iktidara gelmesiyle birlikte ülkenin kriz ortamından uzaklaşması Ahıska Türkleri meselesinin tekrar gündeme gelmesini sağlamıştır. Şevardnadze'nin SSCB Dışişleri Bakanı olarak görev yaptığı sırada Ahıska Türkleri'nin geri dönmesine sıcak bakmaması, SSCB'nin dağılmasının ardından Gürcistan'ın uluslararası toplum ile entegre olma çabası Ahıska Türkleri'nin geri dönüşünün olumsuz havası olumlu yönde değişmiştir.[350]

1996 Mayıs ayında yapılan "*Bağımsız Devletler Topluluğu ve Alakalı Komşu Devletlerdeki Mülteciler, Yerinden Edilmiş Kişiler, Diğer Gönülsüz Yerinden Edilme Şekilleri ve Geri Dönenlerin Problemleri Hususundaki Bölgesel Konferansı*"ta BDT'deki istekleri dışında yerinden edilmiş insanların, mültecilerin ve geri dönenlerin sorunları dile getirilmiştir. Konferans bildirisinde özetle: "Daha önceden sürgün edilmiş halklara mensup kişilerin gönüllü olarak geri dönme hakkı vardır. Bu hak, transit geçişin güvenceye alınmasını, kendilerine ait malvarlığının yasaklanmamış kısmını birlikte götürmelerini ve tarihi vatanlarında birleşmeleri için yardımı da kapsar." şeklindedir. Burada, uluslararası toplum Ahıska Türkleri'nin yeniden yerleştirilmesi konusunu resmen tanımıştır. Konferansta çok az somut sonuçlar elde edilmesine rağmen, sorunun uluslararası boyut kazanmasında önemli bir adım olmuştur. [351]

7-10 Eylül 1998 tarihinde Lahey'de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri Max van der Stoel'in, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Açık Toplum Enstitüsü'nün Zorunlu Göç Projesi ile desteğiyle Ahıska Türkleri'yle alakalı konularda RF, Azerbaycan ve Gürcistan Hükümet temsilcilerinin yanı sıra, bu ülkelerdeki Ahıskalı Türklerin temsilcileri ve Vatan Örgütü'nün temsilcilerinin katılımıyla müzakereler gerçekleştirilmiştir. Toplantıda; ilgili bütün taraflar arasında Ahıska Türkleri'nin durumu hakkında bilgi değişimi; konuya uluslararası toplumun dikkatini çekmek; tüm politik hakların önemini vurgulamak; insan haklarına saygı; vatansız Ahıska Türkleri'nin sayısının azaltılması; Ahıska Türkleri'nin yerleştiği bölgelerdeki etnik tolerans programının geliştirilmesi ve

[349] Avşar ve Tunçalp, a.g.e. , s.76.
[350] Ayşegül Aydıngün, İsmail Aydıngün, "Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk", s.72.
[351] M. A. Kütükçü, "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Ahıska Türklerinin Anavatanlarına Dönüş Sorunu", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/download/682/634 Erişim Tarihi 06.06.2015.

1996'daki konferansta ortaya konulan prensiplerin takibi gerekliliği gibi konular ele alınmıştır.[352]

1999 Mart ayında "1940'lı Yıllarda Gürcistan'ın Güneyinden Sürgün Edilen Nüfusun Rehabilitasyonu Ve Geri Dönüşü İçin Hükümet Komisyonu Oluşturulmasına Dair" 104 sayılı Başkanlık Kararnamesi çıkartılarak bu kararnamede, zorla göç ettirilen insanların sorunlarının çözülmesinin demokratik ve bağımsız Gürcistan için büyük önem taşıdığı, Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmasında bu sorunun çözümünün yeni imkânlar sağladığı ancak bağımsızlığı kazanma sürecinde dışarıdan gelen silahlı tehditlerin ve devletin toprak bütünlüğüne yönelik ayrılıkçı hareketlerin ülkedeki sosyo-ekonomik ve siyasi durumu kötüleştirdiğini ve 300 bin Gürcistan vatandaşının yerlerinden edildiğini, bu nedenle 1996 yılı Aralık ayında çıkan kararnamenin uygulamaya konamadığı belirtilmektedir. Bu kararnamede de bakanlıklar arası bir çalışma heyeti kurulması ve bu heyete bağlı alt çalışma grupları oluşturulması yönünde karar alınmıştır.[353]

Ahıska Türkleri konusunda uluslararası düzeyde ses getiren ve konuya en çok eğilen kurumların başında, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM) gelmektedir. Ahıska Türkleri'nin karşılaştıkları zorunlu göçlerin çözüme kavuşturulması konusundaki çalışmalar AKPM'nin gündemine ilk olarak 1993 yılında girmiştir. 996 sayılı "Eski Sovyetler Birliği Devletleri Arasındaki Nüfus Hareketleri" konulu kararın 2. maddesinde Ahıska Türkleri'nin, Kırım Türkleri'nin isimleri diğer zorla göç ettirilen halklarla birlikte anılarak, bu halkların geri dönüş haklarının sırasıyla RF, Gürcistan ve Ukrayna tarafından tanınması gerektiği ifade edilmiştir. Ardından 1995 yılında alınan "Azerbaycan Ve Ermenistan'daki Mülteci Ve Yerlerinden Edilmiş İnsanların Durumları Hakkında" 1059 sayılı kararda AKPM Gürcistan'ı, Birleşmiş Milletlerin de desteğini alarak, Ahıska Türkleri'nin geri dönüşlerini ve yerleştirilmelerini gerçekleştirmeyi, BM'de haksızlığa uğrayan bu halkın durumuna özel önem göstermeye çağırmaktadır. 1997 yılında ise 1335 sayılı "*Transkafkasya'da Yerinden Edilmiş Kişiler ve Mülteciler Hakkında*" yayımlanan kararda Ahıska Türkleri'nden bir kez daha bahsedildiğini görmekteyiz. Yine, bu kararda Gürcistan Ahıskalıların dönüşü için uygun şartları oluşturmaya davet edilmektedir.[354]

Ahıska Türkleri'nin atayurtlarına Suriye, Lübnan, İran ve Türkiye'den giden Ermeniler yerleşmişlerdir. Günümüzde Ahıska Bölgesi'nde 98.000 Ermeni yaşamakta ve bölge

[352] M. A. Kütükçü, "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Ahıska Türklerinin Anavatanlarına…".
[353] Polat, a.g.e. , s.108.
[354] Polat, a.g.e. , s.108-109.

nüfusunun %92'sini oluşturmaktadırlar. Cavaheti Bölgesi, Ermenistan ile ortak sınıra sahip olduğu için burada yaşayan Ermeni topluluğu ile Ermenistan'daki Ermeniler sıkı siyasi ve ekonomik ilişki içinde yaşamaktadırlar. Hatta bu bölgede "Cavahk" isimli siyasi hareket Gürcistan'dan siyasi özerklik talebinde de bulunmaktadır. Yerel halk ağır silahlara sahip olduğu için Gürcistan Hükümeti bu bölgeye müdahale etmekten çekinmektedir. [355]

Ayrıca bu bölge için Ermeni topluluğu, Büyük Ermenistan'ın bir parçası olduğunu ileri sürmektedirler. Bundan dolayı da bu bölgeyi Ahıska Türkleri ile paylaşmaya niyetlerinin olmadığını dile getirmektedirler. Yine bu bölge de yaşayan Ermeni topluluğu RF'nin özel ilgi ve desteğine sahiptir. 1998 Kasım ayında Gürcistan'ı ziyaret eden Ermenistan Cumhurbaşkanı ayrıca bu bölgeyi de ziyaret ederek, Ahıska Türkleri'nin buraya geri dönüşlerinin, bölge içinde etnik bir gerilime neden olacağını belirterek Ermenistan'ın burada siyasi emellerinin olduğunu açıkça dile getirmiştir. Ahıska Türkleri'nin buraya gelmesi durumunda, Cavaheti Ermenileri, Ahıska Türkleri'nin ikinci kez Fergana olaylarına benzer durumla karşı karşıya kalacağını dile getirmektedirler.[356] Yine burada yaşayan Ermeni azınlıklardan dolayı Gürcistan'ın Ermenistan'a karşı güvensizliği vardır ve Karabağ sorununa benzer bir duruma benzemesi kaygısı Gürcü tarafının dış politika ve güvenlik algısını etkilemiştir.[357]

Gürcistan, 1996 yılında AK üyeliği için müracaatta bulunmuş ve Ahıska Türkleri meselesi hakkındaki Viyana Müzakerelerinden sonra 29 Nisan 1999 tarihinde Gürcistan, AK'nin kırk birinci üyesi olmuştur. 20 Mayıs 1999 tarihinde ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni, 07 Temmuz 2002'de ise Ahıska Türkleri'nin ana meselesi olan mülkiyet hakkıyla ilgili olarak 1 Nolu Protokolü bazı çekinceler belirterek imzalamıştır.[358]

Gürcistan'ın bu üyeliği şartlı olarak kabul edilmiş ve şartlar arasında da AKMP'nin Ahıska Türkleri konusu gelmektedir. Ahıska Türkleri konusunda geri dönüşün sağlanması ve bu dönüşün üyelik sürecinden itibaren iki yıl içinde başlaması (üyelik 1999, başlama tarihi 2001) ve 12 yıl içinde (2011) yılında tamamlanması gerekiyordu. Gürcistan tarafı ise bu şartları kabul ederek 3 yıl içinde geri dönüşü sağlayacak yasayı çıkaracağını ve uygulamaya koyacağını taahhüt etmiştir. AKPM, Denetim Komisyonu ve Bakanlar Komitesi vasıtasıyla bu süre takip edilecektir.[359]

---

[355] Tavkul, a.g.e. , s.516.
[356] Tavkul, a.g.e. , s.516.
[357] Kamer Kasım, "Güney Kafkasya Cumhuriyetleri'nin Dış Politikası", Yeni Türkiye, Yıl 21, Sayı 75(2015), s.61.
[358] M. A. Kütükçü, "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Ahıska Türklerinin Anavatanlarına Dönüş Sorunu",
[359] Ayşegül Aydıngün, "Ahıska Türklerinin Gürcistan'a Dönüşünde Son Durum", Stratejik Analiz, Sayı 77(2006), s. 55.

Fakat bu sıralarda Gürcistan'da başlayan ve "Gül Devrimi"(2003) olarak adlandırılan ve devlet başkanının değişmesiyle sonuçlanan durum aynı zamanda Ahıska Türkleri'nin durumunu da etkilemiştir. Ahıska Türkleri'nin geri dönüş için yapılan çalışmaları sekteye uğratmıştır. Gürcistan bu olaylardan sonra bir defalığına olmak üzere süre uzatılmasını talep etmiş ve bu talepte Avrupa Komisyonu tarafından kabul edilmiş olmasına rağmen, bu sürecin 2011 yılında tamamlanması konusunda herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. AK'ın kararlarına rağmen yine de Gürcistan tarafından Ahıska Türkleri'nin geri dönüşü konusunda *"etkin ve istekli bir politika"* sergilenmemekte ve AK'ın almış olduğu kararların hayata geçirilmesi konusunda yeterli derecede istekli görünmemektedir. [360]

Gürcistan 29 Nisan 1999 tarihinde AK'a üye olmasına rağmen 2003-2004 yıllarındaki "Gül Devrimi" nedeniyle yaşanan ekonomik sorunlar dolayısıyla Ahıska Türkleri'nin Ahıska Bölgesi'ne iadesini ve entegrasyon sürecinde atması gereken adımları geciktirmiştir. AKMP'nin 2004 yılında hazırladığı "*RF ve bazı Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan Yerinden Edilen, Sürülen ve Göçmen Durumuna Düşen İnsanların Sorunları"* raporunda Ahıska Türkleri'ne yer verilmiştir. Gürcistan tarafı bu rapor üzerine nüfusu 368.000'i bulan Ahıska Türkleri'nin dönüşü ve entegrasyon çalışmalarını yürütmek üzere bir komisyon kurmuştur. AKPM 2005 yılında almış olduğu 1415 ile 1428 sayılı kararlarla ve 2006 yılında aldığı 1477 sayılı kararla Gürcistan'a açıkça çağrıda bulmuş, 2011 yılına kadar Ahıska Türkleri'nin geri dönüşünün gerçekleştirilmesi istemiştir.[361]

AKPM'nin 2005 yılında aldığı 1415 sayılı kararda, Gürcistan tarafından beklenen hiçbir gecikme olmadan Ahıska Türkleri'nin geri dönüşü için yasal, idari ve siyasi düzenlemenin yapılması ve geri dönüşün ise, 2011 yılında tamamlanmasıydı. [362]

Yine 2005 yılında alınan 1428 sayılı kararda ise 2005 yılında alınan 1415 sayılı kararlara ilave olarak "*kendi bölgelerine dönmek isteyen"* Ahıska Türkleri için geri dönüş ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği belirtilmiştir. 2006 yılında alınan 1477 sayılı kararda ise, 2005 yılında alınan 1428 sayılı kararın harfiyen yerine getirilmesi ve sürecin ivedilikle yerine getirilmesi belirtilmektedir.[363] 2005 yılında alınan 1415 sayılı kararın 9. Maddesi'nde Ahıska Türkleri'nin durumu dile getirilmekte ve ilgili devlet komisyonundan Ahıska Türkleri'nin geri

[360] Ayşegül Aydıngün, "Ahıska Türklerinin Dünü, Bugünü ve Yarını", s.2672.
[361] Topal, a.g.m. , s.628-629.
[362] Aydıngün A., a.g.m. , s.2672.
[363] Aydıngün A., a.g.m. , s.2672.

dönüşünü engelleyecek herhangi bir gecikmenin olmaması için yasal, idari ve siyasi düzenlemenin yapılmasını ve dönüşün 2011 yılında bitirilmesi istenmektedir.[364]

Gül Devrimi'nden sonra 2004 yılında yeni devlet başkanı olan Şakaşvili, Çatışmaların Çözümlenmesinden Sorumlu Devlet Bakanlığı'na Giorgi Haindrava atamış, 2005 Mart- 2006 Eylül tarihleri arasında yeni kurulan devlet komisyonu başkanı olarak görev yaparak geri dönüş yasası üzerinde çalışmalar yapmıştır. Bakan Giorgi Haindrava katıldığı birçok toplantıda Gürcistan'ın Ahıska Türkleri sorununu çözmeden çağdaş ülkeler arasına giremeyeceğini beyan etmiştir.[365]

Bakan Giorgi Haindrava döneminde Gürcistan'da ilk kez Ahıska Türkleri'nin etnik kökenleri konusunda tartışma yapılmadan geri dönüşün sağlanabileceği dile getirilerek[366] ilk kez geri dönüş için yasal düzenlemeler yapmak üzere adım atılmış, Bakan Giorgi Haindrava Ahıska Türkleri'nin Müslümanlaştırılmış Gürcüler tezini askıya almıştır. Fakat Bakan Giorgi Haindrava, etnik kökenin sorgulanmayacağını dolayısıyla asimile edilecekleri korkusuna kapılmalarına gerek olmadığını ifade ederken geri dönüşün kesinlikle Ahıska'dan başlamayacağını dile getirmiştir. Bakan Haindrava Ahıska Türkleri konusunda ciddi çalışmalar yapıp yasal düzenlemeler konusunda ciddi adımlar atılmasına etkili olmuşsa da Ahıska Türkleri'nin zorla göç ettirildikleri topraklara geri dönememeleri[367] Avrupa Konseyi'nin "kendi bölgelerine dönmeleri" koşulunu şart koşan ve 2005 yılında alınan 1428 sayılı karara karşı olduklarını dile getirmektedir.

Gürcistan Parlamentosu bir sene sonra 11 Temmuz 2007 tarihinde, "Eski Sovyetler Birliği Tarafından 20. Yüzyılın 40'lı Yıllarında Gürcistan'dan Zorla Göçe Tabi Tutulan Şahısların Geri Dönüşü Hakkında Gürcistan Cumhuriyeti'nin 5261-PC Sayılı Kanun"u (Ek 5) kabul edilerek Ahıska Türkleri'nin vatanlarına geri dönüş sorununu çözmek amacıyla önemli bir adım atılmıştır. Onaylanan bu yasa önemli bir adım olarak görünmesine rağmen, Ahıskalıların Gürcistan'da hangi haklara ve hukuka sahip olacakları; Ahıska Türkleri'nin temel hak ve hürriyetleriyle ilgili bir düzenlemeye yer verilmemiştir.[368] 1 Ocak 2008 tarihinde yürürlüğe giren bu kanun olumsuzluklara rağmen Gürcistan bu yasa ile Ahıska Türkleri'nin geri dönüşünü

[364] Ayşegül Aydıngün, İsmail Aydıngün, "Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk…", s.76.
[365] Aydıngün A., a.g.m., s.78.
[366] Aydıngün A. ve Asker, a.g.m. , s.184.
[367] Ayşegül Aydıngün, "Ahıska Türklerinin Dünü, Bugünü ve Yarını", s.2672.
[368] Topal, a.g.m. , s.629.

sağlamak için ilk kez somut bir adım atmış ve bu sürece AK, ABD ve Türkiye destek vermiştir.[369]

Ahıska Türkleri'nin zorla göç ettirildikleri bölgeye dönmek istemesi nedeniyle Gürcü yönetimini yeni etnik çatışmalara neden olacağı gerekçesiyle endişeye kapılmaktadır. Homojen bir etnik özelliği olan Cavahetya Bölgesi'nde Ermeniler *"adı konmamış bir özerklik"* ilan etmişlerdir. Bu bölgeye Ahıska Türkleri'nin dönmeleri halinde etnik bir çatışmanın baş göstereceği ve çeşitli provokasyonlara gelişmesi ihtimali yüksektir. Geri dönmek isteyenlerin zorla göç ettirildikleri yerlere yerleştirilmesi ve iskanın bölgesel bir kalkınma projesi olarak yapılıp hayata geçirilmesi büyük önem arz etmektedir. Bölgesel kalkınma konusunda elde edilecek başarı etnik gruplar arasındaki ilişkileri olumlu yönde yansıtacaktır.[370]

Bugün Cevaheti Bölgesi'nde yaşayan Ermenilerin nüfusu 200 bin civarındadır. Bu nüfus ise Gürcistan'ın toplam nüfusunun yaklaşık %8'ini oluşturmaktadır. Bölgenin statüsüyle ilgili anlaşmazlıkların tam olarak çözülmemesi, Cevaheti'deki Ermenilerin ayrılma istekleri ve Cevaheti'deki Rus üssünün boşaltılmasının ardından geride kalan silahların ve askeri donanımların Ermeni silahlı gruplara verildiği iddiası Gürcistan'ın toprak bütünlüğü için tehlike oluşturmaya devam etmektedir. Yine RF'nın bölgedeki ayrılıkçı grupları desteklemesi[371] Cevaheti Bölgesi'nin bu durumu nedeniyle gelecekte Gürcistan'ın bir toprak kaybı yaşaması muhtemeldir. Böyle bir durumun meydana gelmesi ihtimali nedeniyle vatanlarına dönmek isteyen Ahıska Türkleri'ni farklı bir süreç beklemektedir.

5 Ocak 2008 tarihinde alınan 1603 sayılı kararda ise, 2006 yılında aldığı 1477 sayılı kararda olduğu gibi, Gürcistan'ın geri dönüş sürecine ilişkin düzenlemeleri hızlandırması talep edilmektedir. Siyasi krizin atılan olumlu adımları gölgelediğini belirten 8. Madde, 1477 (2006) ve 1415 (2005) sayılı kararların gerektirdiği yükümlülüklerin bir kısmının yerine getirildiği, fakat hâlen sorunların büyük bir kısmının çözüm beklediği belirtilmektedir. Yine 1603 sayılı kararın 10. Maddesinde, Ahıska Türkleri'nin geri dönüşü de konu olmakta, Gürcistan'ın AK ile yakın iş birliğinden dolayı geri dönüş yasasının hazırlanıp kabul edildiğini belirtmektedir. Aynı kararın doğrudan Ahıska Türkleri'nin geri dönüşünü ele alan 19. Maddesi ise geri dönüşü düzenlemek üzere kurulmuş devlet komisyonunun aktif olarak uluslararası destek talep etmesini

[369] Aydıngün A. ve Asker, a.g.m. , s.184.
[370] İsmail Aydıngün, "Yeni Başlangıçlara Doğru", İsmail Aydıngün, Çiğdem Balım (Ed.), Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna: Türk Dilli Halklar- Türkiye ile İlişkiler içinde (437-486), Atatürk Kültür Merkezi Yay, Ankara 2012, s.467.
[371] http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-96-2014042413kafkasya-raporu-internet1.pdf Erişim Tarihi 06.07.2015

ve 2011 yılına kadar geri dönüşü tamamlayacak koşulların hazırlamasını, 1428 (2005) sayılı kararın yerine getirmesi gereğini dile getirmektedir.[372]

Ahıska Türkleri'nin vatana dönüş sürecinde Gürcü yönetiminin belli başlı risklerin göz önünde bulundurması gerekir. Meselâ:

1. Vatana dönüş süreci esnasında Türkiye ile komşu olan Ahıska Ahılkelek (Samtskhe-Cavakhet) Bölgesi'nin nüfus dengenin bozulmasına neden olacaktır. Gelecekte Müslüman nüfusun bölgede çoğunluk haline gelmesi ayrımcılığa ve daha sonra da Türkiye'ye bağlanmak taleplerine sebep olabilir düşüncesi ile ülkede bazı endişeler oluşmaktadır. Buna benzer üzücü örnekler en son 2008 yılında Abhazya ve Osetya'da yaşanmıştır.

2. Ahıska-Ahılkelek (Samtskhe-Cavakhet) Bölgesi'nde Ahıska Türkleri'nin toplu olarak yerleşmesi, bölgede Ahıska Türkleri ve Ermeniler arasında şiddet olaylarının yaşanması ihtimalini doğurabilir.

3. Gürcistan'ın ekonomik durumu, zorla göç ettirilen Ahıska Türkleri'nin vatana dönmesine imkân vermemektedir. Ahıska Türkleri'nin kalabalık bir şekilde geri dönmelerinin gerçekleştirilmesi, ek problemlerin ortaya çıkmasına sebep olacaktır ki,[373] bu da Gürcistan için büyük bir ekonomik problem ve istihdam sorununa neden olacaktır.

Gürcistan'ın içinde bulunduğu istikrarsızlıklar ve 2008 Ağustos ayında başlayan Güney Osetya ve Abhazya'daki ayrılıkçı grupların çıkardığı iç çatışmalar, RF'nin ayrılıkçılara destek vermesi ve ardından tek taraflı olarak bağımsızlıklarını ilan etmelerinden dolayı Gürcistan Hükümeti tüm ilgisini bu bölgelere çevirmiş ve Ahıska Türkleri'nin geri dönüşü gündemden düşmüştür. Yine bu bölgelerin tek taraflı olarak bağımsızlıklarını ilan etmesi ile Gürcistan'ın siyasi istikrarsızlığı daha da derinleştirmiştir.

Dışişleri Bakanı Maya Panjikidze 2013 Mart ayında Batum'da yaptığı basın toplantısında, Gürcistan'ın Ahıska Türkleri'nin geri dönüşüne ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmesi gerektiğini dile getirmiş, 5000 başvuru olduğunu, bin başvurunun sonuçlandığını ifade etmiştir. Başvuru sayısı ve kabuller konusunda çelişkili ve farklı veriler bulunmaktadır. Ayşegül Aydıngün'ün Trier, Tarkhan Mouravi ve Kilimnik'in (2011) yayınlarından aktardığı verilere göre, 2010 itibarıyla, 5.841 aile Gürcistan'a geri dönüş başvurusu yapmış, bunlardan; 5.389'u

[372] Ayşegül Aydıngün, İsmail Aydıngün, "Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk…", s.78.
[373] http://ahiska.org.tr/wp_pdf/sayi35/35_11.pdf Erişim Tarihi 06.12.2015

Azerbaycan'dan, 173'ü Kırgızistan'dan, 144'ü Türkiye'den, 64'ü RF'dan, 25'i Özbekistan'dan, 16'sı Kazakistan'dan ve 5'i de Ukrayna'dandır. 21 aile ise vatansız statüsünde yer almaktadır.[374]

6 Aralık 2013 tarihi itibariyle de Gürcistan yönetimi tarafından Ahıska Türkleri'ne 1174 geri dönüş statüsü ve 7 Gürcistan vatandaşlığı verilmiştir. Bunlardan hariç Rusça yapıldığı için değerlendirilmeye alınmayan 2000'e yakın başvuru olduğu dile getirilmektedir.[375]

Kırgızistan Ahıska Türkleri Derneği yönetimi, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığının (TİKA) desteği, Türkiye'nin Bişkek ve Tiflis Büyükelçiliği'nin katkılarıyla 2016 Mayıs ayında, Ahıska Bölgesi'nden zorla Kırgızistan'a göç ettirilip hayatta kalanların ve yakınlarının bulunduğu 40 kişilik bir heyet ana vatanlarını ziyaret etmişlerdir. Yine aynı şekilde TİKA, Ahıska Bölgesi'nden zorla göç ettiren Ahıska Türkleri'nin anavatanlarını görebilmeleri adına Aralık 2013 ve Eylül 2015'te olmak üzere iki defa gezi düzenleyerek Kırgızistan ve Kazakistan'dan 5 farklı heyetin Ahıska Bölgesini ziyaret etmelerine katkı yapmıştır.[376]

[374] Aydıngün ve Aydıngün, a.g.e. , s.83.
[375] Polat, a.g.e. , s.115.
[376] http://www.yenisafak.com/hayat/ahiskali-turkler-72-yil-sonra-ana-vatanlarinda-2463817 Erişim Tarihi 15.05.2016

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

ABD'deki AHISKA TÜRKLERİ'NİN DURUMU ve KIRIM'IN İLHAKININ KIRIM TÜRKLERİ'NE ETKİLERİ

I. ABD'de Yaşayan Ahıska Türkleri

Tüm uluslararası ve bizzat kendi çabalarına karşın Gürcistan yönetiminin çıkardığı zorluklar nedeniyle Ahıska Türkleri'nin büyük çoğunluğu Ahıska Bölgesi'ne geri dönememiş, dönenler ise Gürcistan yönetiminin onayladığı kişilerdir.

Bunun için başka çözümler ve uygulamalar hayata geçirilmiştir. Bunlardan en önemlisi Ahıska Türkleri'nin her türlü ihtiyaçlarını karşılayacak üçüncü bir ülkeye göç ettirilmeleri çözüm olarak sunulmuş, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) gibi örgütler bu yönde çalışmalar yapmışlar ve Amerika Birleşik Devleti'ne (ABD) göç bu şekilde başlamıştır.[377]

2004 yılından itibaren Krasnodar Bölgesi'nde yaşayan Ahıska Türkleri'nin yaşadıkları sıkıntıları dikkate alan ABD, gönüllü göç programı uygulayarak Ahıska Türkleri'ne ABD'ye göç etme imkanı sunmuş ve bu göç ise Ahıska Türkleri'nin yaşamış olduğu üçüncü göç olmuştur.

SSCB döneminde ilk kez 1944 yılında Ahıska'dan başlayan ve çoğunlukla Batı Türkistan olmak üzere SSCB'nin farklı bölgelerine zorunlu göç ettirilen Ahıska Türkleri'nin büyük bir kısmı Özbekistan'a zorunlu göç ettirilmiştir. Ahıska Türkleri 1989 Fergana Olayları başlayıncaya kadar Özbekistan SSC'de yaşamışlardır. Fergana Olayları meydana gelince bu sefer soydaşları tarafından ikinci kez zorunlu göçe maruz bırakılan Ahıska Türkleri, bu sefer tekrar SSCB'nin farklı bölgelerine dağılmak zorunda kalmışlardır. Bunların büyük bir kısmı ise Azerbaycan ve RF'nın Rostov ve Krasnodar bölgelerine zorunlu olarak göç etmişlerdir.

Ahıska Türkleri Krasnodar'da 15 sene yaşamışlar, çocuklarına düzenli eğitim imkanı sunamamak, emlak satın alamamak, oy kullanamamak, kimlik sahibi olamamak gibi sıkıntıların yaşandığı yıllar geçirmişlerdir. Türkiye'den çözüm yolu beklenmesine rağmen, Türkiye'nin 1992 yılında yaptığı yasal düzenlemeyle istenilen ölçüde sonuç hayata geçirilememiştir. Son olarak bu durum RF'da bulunan ABD'li makamlara iletilmiş, ABD ise Kranodar'dan 25 bin

[377] Aydıngün ve Aydıngün, a.g.e. , s.121.

kadar Ahıska Türkü'nü mülteci statüsünde kabul edeceğini bildirmiştir.[378] IOM verilerine göre 2006 yılının ortalarından itibaren Krasnador Bölgesi'nden ABD'ye 10 binden fazla Ahıska Türkü göç etmiştir.[379]

ABD Dışişleri Bakanlığı, Kranodar Bölgesi'ndeki Ahıska Türkleri'ni "*Vatansızlık*" ve "*Hiç kimse olma*" statüsünden çıkarmak amacıyla 11 Eylül saldırıları sonrasında ilk kez "*Yeniden Yerleştirme ve İskan*"na kanun teklifi hazırlayarak Amerikan Kongresi'ne sunmuştur. Ahıska Türkleri'nin "Amerika kanunlarında adı "American Meskhetian Turk" olarak geçmiştir. Ahıska Türkleri için çıkarılan "Özel Kaygılar Göçmen Yasası"na göre, her yıl bütçe yılında Ahıska Türkleri'ni de içine alan göçmen grupları ABD'ye iskan edilecektir.[380]

Ahıska Türkleri'nin ABD'ye göç ettirilip boş olan yerlere yerleştirilmesi "*Sosyal Mühendislik Projesi*" olarak nitelendirilmektedir. Bu kararın ardından Ahıska Türkleri Amerikalı bilim adamlarının ve araştırmacıların ilgi odağı olmuş, Ahıska Türkleri hakkında kitaplar yazılmıştır.[381]

ABD'nin bu girişimleri bir taraftan olumlu karşılanırken diğer taraftan bu duruma üç olasılıkla yaklaşılmaktadır. Öncelikle, insani kaygılarla ABD'nin bir miktarda olsa zor durumda kalmış insanlara yardımcı olmak istemesi dile getirilebilir. İkinci olarak, az sayıda insanı ABD'ye götürmekle ve Türk kamuoyuna yönelik sistematik bir propaganda yaparak Türkiye'nin de harekete geçip bir kısım Ahıska Türkü'nün Türkiye'ye iskanı teşvik edilebilir. Üçüncüsü ise, ABD'nin özellikle liderlik vasfı ön planda olan eğitimli kişileri seçip götürmesi söz konusudur ki, bu durumda Ahıska Türkleri'nin ata yurtlarına geri dönmek için verdikleri mücadelenin sekteye uğraması söz konusu olacaktır.[382]

Başka bir görüşe göre ise, Türkiye'nin Krasnodar'da yaşayan ve RF'nın yapmış olduğu baskılara maruz kalan Ahıska Türkleri'ne sahip çıkmaması Ahıska Türkleri'nin ABD'ye göç etme sebebidir. ABD'nin Ahıska Türkleri'ne bu kadar samimiyet göstermesine rağmen, Ahıska

---

[378] M. Yavuz Alptekin, "ABD-Colorada'da Yaşayan Ahıskalı Türk Topluluğunda Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hayat", Sosyoloji Konferansları Dergisi, Sayı 47(2013), İstanbul, s.9.
[379] Steve Swerdlow, "Understanding Post-Soviet Ethnic Discrimination and the Effective Use of U.S. Refugee Resettlement: The Case of the Meskhetian Turks of Krasnodar Krai", California Law Review, Sayı 96, Aralık 2006,s.1871.
[380] Ahmet Ali Aslan, "Ahıska Türklerin Amerika'ya Göçü: Amerika'nın Uyguladığı Bir Sosyal Mühendislik Projesi", Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Giresun: Giresun Üniversitesi, Ankara 2015, s.71-72.
[381] Aslan, a.g.m. , s.62.
[382] Okan Mert, "Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan", IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004, s.74

Türkleri'nin Ahıska'ya yerleşmesini Gürcistan'ın yeni cumhurbaşkanından neden talep etmediği de dile getirilmektedir.[383]

Bazı çevreler ise Ahıska Türkleri'nin ABD'ye göç etmesini insanların zorluk çekmesine bağlamaktadır. Fakat aynı bölgede yaşayan Ermeniler zor durumda olmalarına rağmen Amerika'ya göç etmeyip Ahıska Bölgesi'nde nüfuslarını arttırarak plebisit halinde Ahıska Bölgesi'nde hakimiyet kurmak istemektedirler. Ahıska Türkleri'nin buradan göç etmesi Ermeniler için büyük bir avantaj olmaktadır.[384]

ABD ise burada Krasnodar Bölgesi'ndeki Ahıska Türkleri'nin Amerika'ya göçünü gerçekleştirirken sorunu çözmek değil uluslararası arenada Türkiye ve RF'nin nüfuzuna darbe vurup iki ülkenin ayıbını tüm dünyaya ilan edip[385] itibarsızlaştırmak olmuştur.

ABD'ye göç etmelerinin başka bir nedeni ise "*güvenilir güzergah*" problemidir. Bunda ABD-İngiltere, BTC Boru Hattı ile Azerbaycan petrolünün kesintisiz bir biçimde batıya akışını istemesi yatmaktadır. Ahıska Türkleri'nin anavatanlarının bulunduğu Güney Gürcistan toprakları BTC petrol hattı için en güvenilir rota olarak bilinmektedir. Ahıska Türkleri'nin "eski vatan"a geri gelmesinin ardından Gürcistan'dan otonomi ve bağımsızlık isteyecekleri korkusu, yine Ahıska Türkleri ile Ermeniler ve Gürcistan güvenlik güçleri arasında çıkması muhtemel bir çatışma, kargaşa ve ayaklanmanın[386] engellenmesidir. Böyle şiddet olaylarının meydana gelmesi, "güvenilir güzergah"ın tehlikeye düşmesine yol açıp enerji akışını engelleyecek ve BTC boru hattının güvenliği tehlikeye düşecektir.

Ahıska Türkleri'nin zorunlu göçünden sonra buraya yerleşen ve zamanla homojen bir nüfusa sahip olan Ermeniler, ileride olası bir ihtimalle Ermenistan'a bağlanmak isteyeceklerdir. BTC Boru Hattı inşa edilirken Ermenistan by-pass edilmiş olmasına rağmen, BTC Boru Hattı böyle olası bir durum karşısında Ermenistan topraklarından geçecek ve hattın kısmen kontrolü Ermenistan'a geçmiş olacaktır. Ermenistan'ın bölgede sadece RF ile ilişkilerinin iyi olması dikkat çekicidir ve ileride BTC Hattı için provakatif saldırıların olması söz konusudur.

Prof. Dr. İlber Ortaylı Ahıska Türkleri'nin ABD'ye göç etmesine tepki göstermiş, Türkiye'nin son yirmi yıl içinde nüfusunun azaldığını belirterek genç nüfusa sahip Türkiye'nin bir süre sonra bu unvanını kaybedeceğini belirtmiştir. Ortaylı, "*Genç nüfuslu ülke unvanımızı,*

[383] http://www.ahiska.net/makale/3326/68/amerikali-mr-islam-a-turkiye-den-cevap Erişim Tarihi 26.07.2015
[384] Tarhan, a.g.m. , s.184.
[385] Rasim Bayraktar, "Eski Sovyetlerde Türk Kimliği", Berikan Yayınevi, Ankara 2013, s.56.
[386] Aslan, a.g.m. , s.65-66.

ancak bu asrın ortalarına kadar sürdürebiliriz. Sonra bu eksiğimiz nasıl kapanacak; 90 bin Ahıska Türkü'nü ABD'ye verecek halimiz yok. Derhal Ahıska Türkleri, Türkiye'de ikamet ettirilmeye başlanmalıdır." diye konuşmuştur.[387]

Ahıska Türkleri'nin önde gelenlerinin ABD'ye göç ettirilmesi sonucunda, Krasnodor Bölgesi'nde kurdukları derneklerin liderlik vasfı olmayanlar tarafından idare edilip, ileride olumlu sonuçlar doğurmayan kararların alınması kaçınılmaz olacaktır. Yine aynı şekilde liderlik vasfı olmayanlar Ahıska Türkleri'ni bir arada tutamayacağından, geri dönüş için tavizler verilmesi de söz konusu olacaktır.

ABD tarafından başlatılan gönüllü göç programının hazırlıkları 2 yıl sürmüştür. Bölgeyi ziyaret eden IOM temsilcileri tarafından konu araştırılması yapılmış ve 2004 yılında Krasnodar'da ofis açılarak bilgilendirme çalışmalarına yapılmıştır. Çalışmalar neticesinde başvurular kabul edilmeye başlanmış ve ilk kabul edilenlerden 84 kişilik grup 2004 Ağustos ayında Penisilvanya'ya yerleştirilmek üzere[388] Tienşan Svaridze liderliğinde ABD'ye gitmek için Krasnodar'dan ayrılmıştır. 2005 Haziran ayında IOM başvuruları durdurmuştur. 2006 sonunda bir kısmı Krasnodar'da ikamet etmeyen 12.500 kişi ABD'ye göç etmiştir.[389]

ABD'ye yaklaşık olarak 12.500 Ahıska Türkü göç etmiş ve bunlar 100-200 hanelik gruplar halinde 20 eyalette 60 kadar şehre yerleştirilmiştir. Bir mülteci programı kapsamında dağınık olarak yerleştirilen Ahıska Türkleri yeniden bir araya gelmeye başlamalarından dolayı son derece hareketli bir topluluğu oluşturmaktadır. Örneğin Colorado Eyaleti'ne yerleştirilen 130 Ahıska Türkü ailesinin yarısı diğer eyaletlere akrabalarının yanına göç etmiştir. 2014 yılı itibariyle de Colorado Eyaleti'nde 75 aile kalmıştır. Utah Eyaleti'ne de 80 Ahıska Türkü ailesi yerleştirilmiş bunlarında bir kısmı akrabalarının yanına göç ederek burada da 35 aile kalmıştır. Ohio Eyaleti'ne 150-200 Ahıska Türkü aile yerleştirilmiş zamanla buraya diğer eyaletlerden gelen ailelerle beraber burada yaklaşık 300 Ahıska Türkü ailesi yaşamaya başlamıştır. Yine aynı şekilde Arizona ve Pensilvanya Eyaleti'nede Ahıska Türkleri göç ederek bir araya toplanmaya çalışmaktadırlar. [390]

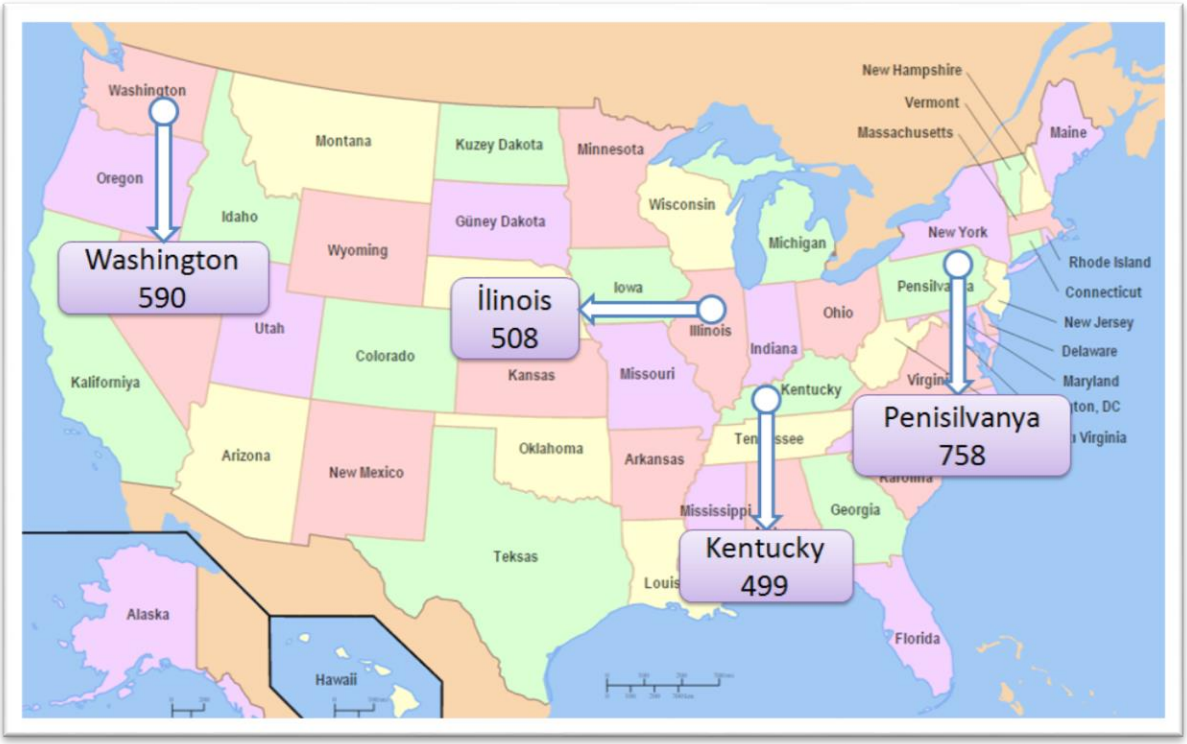
[387] http://qha.com.ua/ilber-ortayli-039-90-bin-ahiska-turkunu-abd-ye-kaptiracak-degiliz-039-68349tr.html Erişim Tarihi 26.07.2015

[388] Aydın İbrahimov, Selver Özözen Kahraman, "Kafkaslardan Sürgün Bir Toplumun Bitmeyen Göçü", Yard. Doç. Dr. Burhan Sayılır (Ed.), Türk Dünyası Kültürel Değerleri Uluslarası Sempozyumu Bildiri Kitabı, Eskişehir 4-8 Kasım 2013, , Eskişehir, 2014, s.193.

[389] Ayşegül Aydıngün, İsmail Aydıngün, "Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk…", s.121.

[390] Musa Yavuz Alptekin, "Meskhetian Turks in Fourth Land: Identity and Socio-economic Integration into American Society", Journal of Identity and Migration Studies, Cilt 8, Sayı 1, Romanya, 2014, s.54.

Ahıska Türkleri, Alaska ve Havai Adaları dışında en fazla Penisilvanya (758), Washington (590), İlinois (508) ve Kentucky'de (499) yaşamaktadır (Harita 7). ABD Nüfus, Sığınmacı ve Göçmen Bürosu tahminlerine göre, 2007 yılı sonuna kadar 3.000 Ahıska Türkü'nün daha geleceği bildirilmiştir.[391] RF tarafından baskı altında tutulmalarından dolayı böylece üçüncü kez zorunlu olarak göç etmiş oldular. Geçmişte olduğu gibi yine seçme sansı verilmemesine rağmen ABD'de iyi koşullarda yaşamlarını sürdüreceklerdi.[392]

Harita 7: Ahıska Türkleri'nin ABD Eyaletleri'ne Dağılımı (Aile) (Veriler tarafımca harita üzerine eklenmiştir.)

Kaynak: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a5/Map_of_USA_with_state_names.svg ; Bkn: Aydın İbrahimov, Selver Özözen Kahraman, "Kafkaslardan Sürgün Bir Toplumun…", s.193;

Krasnador Bölgesi'nden ABD'ye götürülen Ahıska Türkleri, ABD'de nüfus yoğunluğunun düşük ve iş gücüne ihtiyacın olduğu eyaletlere ve şehirlere yerleştirilmiştir. Amerikan toplumu bu yeni komşularını çok sevmiştir.[393]

ABD'de farklı eyaletlere yerleştirilen Ahıska Türkleri için eyalet yöneticilerinin görevlendirdiği rehberler, eğitim ve istihdam sorununda olumlu sonuçlar almışlardır. Ahıska Türkleri'nin akrabalık ve yakın ailevi ilişkileri sayesinde bulundukları eyaletlerde uyum

[391] İbrahimov ve Kahraman, a.g.m. , s.193.
[392] http://www.dw.com/tr/ah%C4%B1ska-t%C3%BCrkleri-s%C3%BCrg%C3%BCn-yolunda/a-2524425 Erişim Tarihi 26.07.2015
[393] Aslan, a.g.m. , s.73.

sorunlarını çözmeye başlamışlar, önceden yerleşenlerden ve çevreyi bilenlerden, Türklerden, Boşnaklar ya da Arnavutlardan, yardım alarak mülk edinme ve bankacılık gibi işlemlerini gerçekleştirmişlerdir. Aynı yaş grubuna dahil olan çalışma yaşına gelmiş Ahıska Türkleri'nin tamamına yakını iş sahibi olup aile bütçelerine destek olmaktadırlar. Ahıska Türkleri arasında işsizlik yok denecek kadar az olup, iş ayrımı yapmayan ve çalışmanın ibadet olduğuna inanan Ahıska Türkleri kolaylıkla iş bulabilmektedirler. Erkekler daha çok tır şoförlüğü, oto tamirciliği, oto alım satımı ve inşaat işleri yaparken, kadınlar ise yoğun olarak gıda sektöründe çalışmaktadır.[394]

Ahıska Türkleri'nin kısa bir süre içerisinde ABD'ye uyum sağlayıp iş bulmaları, onların içine girdiklerini toplumlara ayak uydurabilme özellikleri sayesinde olmuştur.

ABD, Ahıska Türkleri'ne yönelik yaptığı araştırmalarda, onların çekmiş oldukları acıları, radikal dincilikten uzak olmaları, yaşadıkları ülkelerdeki yönetimlere karşı herhangi bir şiddet içeren bir sorun çıkarmamaları, çalışkan olmaları ve yeni ortamlara uyum sağlama gibi özelliklerini tespit etmiştir ki, bu durum ABD Mülteci Programı'nın içeriği ile benzeşmektedir. ABD'nin yaşadığı 11 Eylül saldırıları sonrasında Ahıska Türkleri'nin ABD'nin güvenliğini tehdit etmeyecek bir topluluk oluşturmaları nedeniyle ABD için uygun bir göçmen grubu oluşturmuşlardır.[395]

SSCB dağıldıktan sonra, ABD Güney Kafkasya ile yakından ilgilenmiştir. ABD Ahıska Türkleri'ni kendi vatandaşı yaparken de amacı Ahıska Türkleri'nin vatana dönüşünü sağlamayıp bölgeye müdahil olmak için fiili bir durum oluşturmaktı. Son zamanlarda da kendi vatandaşları arasında Ahıska Türkleri'nin olduğunu ileri sürerek bölgeye girmek isteyen ABD, Ahıska Türklerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak istemektedir.[396]

Böylece ABD, genelde Kafkasya'da, özelde ise Azerbaycan-Ermenistan ve Gürcistan-Ermesintan arasında olası bir gerilimde Ahıska Türkleri'ni öne sürerek burada müdahale etme şansını yakalamıştır.

ABD'de yaşayan Ahıska Türkleri ile yapılan mülakatlarda Ahıska Türkleri şöyle demiştir:

---

[394] Kolukırık, a.g.m. , s.182.
[395] Ayşegül Aydıngün, İsmail Aydıngün, "Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk…", s.124.
[396] Bülent Tarhan, "Ahıska'nın Türkiye ve Bölge Ülkeleri Açısından Stratejik Önemi", Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Giresun: Giresun Üniversitesi, Ankara 2015, s. 184.

Kültürü baba öğretir, dilimizi korursak, geleceğimiz daha iyi olacaktır. Gürcistan simdi yerleşme izni veriyor. Ama Gürcü dilini konuşacak, okuluna gideceksin. Burada karnım tok, ama karın tokluğundan başka önemli şeyler var. Vatan özlemi insanı boğar. Burada ne bayrak, ne toprağım var, aması var işte. Gelecek kaygımız var. Çocuklar eğitim alsın. Buradaki Türk Derneği önemli işler görüyor, bizleri bir araya topluyor Dışarıdan kimse ile evlenilmez. Binde bir olur. Zorumuza gider dışarıdan evlilik.

Dört yıldır şükür iyiyiz. Türklüğümüzle gurur duyar olduk. Çocuklarımız buraya, dillerine alıştı. Hiçbir ülke bizi sığdırmamıştı. Her sürgünde yeniden başlamıştık yaşama. Sıfırdan başlıyorsun anlıyor musun? Amerika'da yaşam rahat, Burada herhangi bir iş yapmıyoruz, tarla yok, hayvan yok, rahatız. Ama apartman yaşamı iyi değil, bizim insanımızın müstakil evi olacak.

2006 yılında Amerika'ya geldik. Amerika'yı seviyorum. Araba tamircisi olarak çalışıyorum. Saati 10 dolar. Üç çocuğum var. Amerika'da sürgün değiliz ama RF'da sürgündük. Çünkü RF Türkleri istemiyordu. Bizleri Türk sınırına, öz yurdumuza yerleştirmedi ve pasaport vermedi.

Üç oğlum ve iki kızımla buraya geldim. Bizim buraya geleceğimizden haberimiz yoktu, Bizleri belirlemişler, 10 bin Ahıska Türkü Amerika'ya gidecek dediler, geldik. Başlangıçta çok korkmuştuk. Simdi burada durumumuz iyi.[397]

Yine başka bir mülakatta ise:

Burası çok iyi. Çok yardımcı oluyorlar bize. Çocuklarımızla çok rahatız ama bir şey yetmiyor bize. Ömrümüz burada geçecek diye mutlu olamıyoruz. Vatanımız olsaydı iyiydi. Özbekistan bize vatan oldu zannediyorduk. Özbekistan vatan olamadıysa, Amerika hiç olamaz. Gürcistan'dan gelenler kaç zamandır oraya gitmek istiyorlar. Herkes doğduğu yere gitmek istiyor. Benim babam 85 yaşında, yine diyor ki, "Gürcistan'da yaşamaya gideceğim, inşallah bir oraya giderim de, orada ölürüm, babamın yanında yatarım". 85 yaşında ama fikri yine Gürcistan'da.[398]

ABD'ye göç eden Ahıska Türkleri burada da çalışkanlıkları ve azimleriyle kendilerini göstermişlerdir. ABD'de bulundukları bölgelerde hem yerel hem de eyalet bazında siyasi, ekonomik ve sosyal başarılara imza atmaları Amerikan medyasının ilgisini üzerine çekmiştir. ABD'nin önde gelen gazeteleri Ahıska Türkleri ile ilgili makaleler yazmışlardır. Time Dergisi'nin bir sayısında Alex Altman'ın yazdığı "Amerika İçin Çözümler" başlıklı makalesinde

[397] Kolukırık, a.g.m. , s.182-183.
[398] Aydıngün ve Aydıngün, a.g.m. , s.131.

Dayton'daki Ahıska Türkleri'nin bölgeye yaptığı katkılardan bahsederken "*yok olmuş bölgeyi*" yeniden canlandırdıkları dile getirilmiştir.[399]

Kamu kurumları aracılığıyla Ahıska Türkleri'ne sunulan kapsamlı yardımlar sayesinde Ahıska Türkleri'nin topluma entegrasyonu başarılı sonuçlar doğurmuştur. Bu durum, onların hızlı bir şekilde kendilerine iş bulmalarına, sosyal ortamlara kabul edilmelerini sağlamıştır. İyi iş ahlakı sahibi olmaları diğer toplumlardan ayıran en belirgin özelliği olmuştur.[400]

ABD'deki yerel mülteci ajansları Ahıska Türkleri için ise, son derece çalışkan olduklarını ve bu durumun Amerikan toplumu ile bütünleşmede katkıda bulunacağını dile getirmektedirler.[401] Yine Time Dergisi'nden önce New York Times Gazetesi'nde çıkan bir yazıda ise ABD'nin nüfus bakımından az olan Orta Batı şehirlerine yerleştirilen Ahıska Türkleri'nin Kuzey Dayton'da *"kıyamet sonrası manzaralı"* sahipsiz bir şehri ayağa kaldırdıkları dile getirilmiştir. Bununla beraber, Ahıska Türkleri ABD'ye kolay uyum sağlamaları sayesinde Amerikalı komşularının sevgi ve sempatisini kazanarak Türk toplumu için de önemli derecede diaspora gücü sağlamaktadırlar. Ahıska Türkleri, Ermeni tasarısına

Foto 13: 24. Dönem TBMM Başkanı Mehmet Ali ŞAHİN ABD'de Ahıska Türkleri İle Beraber

[399] http://www.radikal.com.tr/dunya/amerikan_ruyasini_ahiska_turkleri_diriltti-1196110 Erişim Tarihi 25.07.2015
[400] Tom Trier, George Tarkhan-Mouravi, Forrest Kilimnik, "Meskhetians: Homeward Bound", Published by European Centre for Minority Issues – Caucasus, 2011. Gürcistan, s.96.
[401] Steve Swerdlow, "Understanding Post-Soviet Ethnic Discrimination and the Effective Use of U.S. Refugee Resettlement: The Case of the Meskhetian Turks of Krasnodar Krai", s.1875.

karşı çıkıp mücadele ederek birçok milli davada Türkiye'nin yanında yer almaktadırlar[402] (Foto 13).

Yine burada yaşayan Ahıska Türkleri kültürel benliklerini, dillerini korudukları görülmektedir. Ahıska Türkleri'nden ABD'de okula gidenler arasında İngilizce akıcı bir biçimde konuşulurken, çalışanlar ise sınırlı İngilizce konuşmalarıyla günlük ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.[403]

ABD'ye göç eden Ahıska Türkleri arasında yapılan bir anket çalışmasında Ahıska Türkleri insan onurunu yeniden kazanmak ve Krasnador Bölgesi'ndeki yoksulluktan kurtulmak için ABD'ye göç etmişlerdir. ABD, Ahıska Türkleri için "*Özgürlük Ülkesi*" haline gelmiştir.[404]

Foto 14: ABD'de Yaşayan Ahıska Türkleri

[402] http://www.timeturk.com/tr/2014/06/07x/abd-ahiska-turklerinin-basarisini-konusuyor.html Erişim Tarihi 17.01.2016
[403] Kolukırık, a.g.m. , s.184.
[404] Musa Yavuz Alptekin, "Meskhetian Turks in Fourth Land: Identity and Socio-economic Integration into American Society", s.54.

ABD'ye göç eden bir çok göçmen buradaki zorluklar karşısında hayal kırıklığı yaşarken Ahıska Türkleri yaşadıkları ayrımcılıklardan ve yokluklardan dolayı bu durumu normal karşılamışlardır.[405] Ahıska Türkleri'nin normal olarak karşıladıkları yeni yerleşimlerin getirdiği zorlukları grup dayanışması ve geniş aile bağları sayesinde aşmaya çalışırken, bunun dışında bulundukları kentlerdeki Türk Kültür Merkezleriyle yakın ilişkiler kurmakta ve bir takım etkinlikleri birlikte gerçekleştirmektedirler. Bu etkinlikler arasında konferanslar, eğitim çalışmaları, eğlenceler ve diğer sosyal faaliyetler bulunmaktadır[406] (Foto 14, Foto 15, Foto 16, Foto 17, Foto 18 ve Foto 19).

Foto 15: Ahıska Türkleri'nin ABD'de Düzenledikleri Bir Etkinlikten Kareler

[405] Steve Swerdlow, "Understanding Post-Soviet Ethnic Discrimination and the Effective Use of U.S. Refugee Resettlement: The Case of the Meskhetian Turks of Krasnodar Krai", s.1872.
[406] Kolukırık, a.g.m. , s.184.

Foto 16: ABD'de Yaşayan Ahıska Türkleri Yöresel Oyunlarını Sergiliyor

Ayrıca ABD'deki Ahıska Türkleri'nin ülke genelinde kurumsal düzeyde örgütlenmeye çalıştığı bilinmekte ve örgütlenmelerinin Türk nüfusunun yüksek oranlı temsilinde önemli rol oynayacağı düşünülmektedir.[407]

[407] Kolukırık, a.g.m. , s.184.

Foto 17: ABD'de Yaşayan Ahıska Türkleri Yöresel Oyunlarını Sergiliyor

Foto 18: ABD'de Yerel Kıyafetler Giymiş Bir Ahıska Türkü Kadını

Foto 19: ABD'de Yaşayan Ahıska Türkü Kızları Yerel Kıyafetler İle

ABD'de bulunan Ahıska Türkleri burada saygın bir konum elde etmişler ve dünyada meydana gelen felaketlere yardım elini uzatmışladır. 2013 Kasım ayında Filipinler'de meydana gelen tayfun felaketinden kısa bir süre sonra yardım kampanyası başlatan Amerika Ahıska Türk Toplumu (AATS) Başkanı Cumali Habibov kendi gibi acı çeken milletlerin acılarını hissettiklerini belirterek yardım kampanyası başlattıklarını dile getirmiştir.[408]

Yine 2014 Temmuz ayında ABD'li senatör Sherrod Brown, RF'de ayrımcılığa maruz kalan Ahıska Türkleri'ne tekrar sığınmacı statüsünün sağlanması için ABD Dışişleri Bakanlığı'na mektup yazmış, bu mektupta, Ahıska Türkleri'ne yönelik baskı ve ayrımcılığın arttığını vurgulayarak Ahıska Türkleri'nin ABD'ye gelebilmelerini sağlayan özel sığınmacı statüsünün tekrar başlatılmasının gözden geçirilmesini istemiştir.[409]

2015 Haziran ayında Ahıska Türk-Amerikan Dernekleri Konseyi Başkanlığı seçimleri gerçekleştirilmiş, Aydın Mamedov başkan seçilerek başkanlık görevini İslam Şahbandarov'dan devralmıştır. Ahıska Türk Amerikan Dernekleri Konseyi, Massachusetts, Ohio, Pensilvanya, Kentucky, Georgia, Oregon, Missouri ve New Jersey eyaletlerinde yaşayan Ahıska Türk

[408] http://www.turkishny.com/local-news/6-local-news/138694-amerikadaki-ahiskalilardan-filipinlere-yardim#.VbTfbfntmko Erişim Tarihi 25.07.2015

[409] http://www.aljazeera.com.tr/haber/ahiska-turklerine-destek-mektubu Erişim Tarihi 01.08.2015

derneklerinin oluşturduğu çatı kuruluşu olarak dile getirilmekte olup ABD'de 15 binden fazla Ahıska Türkü'nün yaşadığı bilinmektedir.[410]

II. Kırım'ın İlhakının Kırım Türkleri'ne Etkisi

SSCB dağıldıktan sonra 2000li yıllarda kendini toparlayan ve ekonomik olarak güçlenen RF, eski SSCB ülkeleri üzerinde tekrar etkisini hissettirmek istemiş ve bu ülkeler üzerinde abi rolü oynamaya başlamıştır. Bu durum, RF'nin Avrupa'ya açılan penceresi konumunda olan eski SSCB ülkesi Ukrayna üzerinde de geçerli olmuştur.

1991 yılından sonra bağımsız olan Ukrayna ise, belirlediği politikalarla RF'yi hep diken üstünde tutmuştur. Ukrayna'nın coğrafi konumu, Kırım üzerindeki hakimiyeti, nükleer cephanelik ve sanayi alt yapısından dolayı RF'nin gerek milli güvenliği ve gerekse savunma sanayi için dikkat etmesi gereken bir ülke olmuştur. Ukrayna'nın dış politika tercihleri, NATO ve Avrupa Birliği'ne (AB) katılma istekleri Moskova tarafından tedirginlikle karşılanmıştır.[411]

Aleksandr Dugin'e göre Ukrayna faktörü, RF'nin batı karşısında ki en zayıf noktasını oluşturmaktadır. Ukrayna konusu Moskova'nın önündeki başlıca ve en önemli problemidir. "Ukrayna meselesi" RF'nin acil önleyici tedbirler almasını gerekli kılmaktadır.[412]

SSCB'nin dağılması ardından bağımsız olan Ukrayna'ya bağlı bir özerk cumhuriyet olan Kırım'daki Ruslar bağımsızlık yanlısı talepleri dile getirmiş ve RF'ye bağlanmayı istemişlerdir. RF'deki milliyetçiler, Kırım'daki Ruslara destek vermiştir. Kırım aynı zamanda Rus doğalgaz dağıtım ağının bir parçası olmasından dolayı da RF için büyük bir öneme sahiptir. RF'den Avrupa'ya verilen gazın yüzde 30'u Kırım'ın altından geçen boru hatları ağı tarafından taşınmaktadır.[413]

RF dış politikasından Kırım ve Ukrayna'yı çıkardığı zaman; Karadeniz'i, tampon bir bölgeyi ve burada olan çıkarlarını zaafa düşürecek, Avrasya Birliği'nin temel taşı olan Gümrük Birliği, Yakın Çevre Politikası ve enerji güvenliği konularında sıkıntılar yaşayacaktır. Bu durum önce iktisadi-mali daha sonra da siyasi ve güvenlik konularında RF için sorun teşkil edecektir.

---

[410] http://www.trthaber.com/haber/dunya/abdde-yasayan-ahiska-turkleri-yeni-liderini-secti-191597.html Erişim Tarihi 01.08.2015

[411] "Karadeniz'deki Gelişmeler ve Türkiye", Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Rapor No:62, İstanbul 2014, s.1.

[412] Aleksandr Dugin, Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım, Çev. Vügar İmamov, Küre Yay., 4. Baskı, İstanbul 2005, s.209.

[413] http://www.dunyabulteni.net/haber/291167/ukrayna-krizi-neden-turkiyede-dikkatleri-kirima-cekti Erişim Tarihi 15/08/2015

Yine 2008 Aralık ayında Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliği gerçekleşseydi, Kırım krizinin daha önce meydana geleceği dile getirilmektedir.[414]

2006 ve 2008 yılındaki Ukrayna-RF arasında yaşanan doğal gaz krizi Ukrayna'dan geçen doğalgaz boru hatları için tehlike arz etmiştir.

2013 Kasım ayında Ukrayna Hükümeti'nin AB Ortaklık Anlaşması'nı imzalamaması ve RF taraftarı politikalara devam etme kararı almasından dolayı başlayan eylemler ve gösteriler kısa zamanda başkent Kiev'de şiddetli gösterilere neden olmuştur. 2014 Şubat ayında Ukrayna tarihinin en kanlı protestoları başlamış ve iki gün içinde 88 kişi hayatını kaybetmiştir.[415] 26 Şubat 2014 tarihinde Kırım Parlamentosu önünde Ukrayna yanlısı Kırım Türkleri ile RF yanlıları arasında çıkan olaylar iki kişinin ölümüne neden olmuş ve ertesi gün kimliği belirsiz kişiler tarafından Kırım Parlamento Binası'na el konulmuştur.[416]

Karadeniz'de hakimiyet kurma çabaları geçmişten günümüze kadar sürmüş, bir çok devlet Karadeniz'e hakim olmak istemiştir. 15. yüzyıldan itibaren 3 asır boyunca Osmanlı hâkimiyetinde kalan Karadeniz, daha sonra Osmanlı-Rus mücadelesine sahne olmuş, Çarlık Rusya'nın 1783 yılında Kırım'ı işgal etmesiyle Karadeniz'de Rus hakimiyeti Osmanlının önüne geçmiştir. SSCB zamanında ise Karadeniz'de kıyı uzunluğu Gürcistan-Türkiye sınırından Ukrayna-Romanya sınırına kadar olup, 1991 yılında SSCB'nin dağılmasından sonra RF'nin hakimiyeti altında olan kıyı uzunluğu azalmıştır. SSCB zamanında uzun kıyı şeridi olmasına rağmen münhasır ekonomik alanını kullanmamış, deniz ekonomisinden faydalanmamış ekonomisini daha çok tarıma, sanayiye ve madene ayırmıştır.

AB ve NATO'nun RF'ye komşu olup doğuya doğru genişlemesi ve bu genişlemeyi sürdürmek istemesi, RF sınırında meydana gelen devrimlerle AB yanlıların iktidar olması, eski Sovyet komünist ülkelerden Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ye üye olmaları, Gürcistan'ın NATO ile yakınlaşmaya çalışması ve akabinde Gürcistan'ın kuzeyinde iç savaşın patlak vermesi gibi olaylar RF tarafından endişe ile karşılanmıştır.

Batıdan ve güneyden AB ve ABD eksenli bir kuşatmaya maruz kalan RF'nin (önce Çarlık Rusya'nın, daha sonra SSCB'nin) asırlardan beri süre gelen sıcak denizlere inme isteği ve boğazlar üzerinden geçişlerinin tehlikeye gireceği düşüncesi ile 2014 Şubat ayında Ukrayna

[414] http://www.karam.org.tr/Makaleler/635769938_1-Mehmet%20Seyfettin%20Erol.pdf Erişim Tarihi 10/01/2016
[415] http://tr.euronews.com/2015/02/10/ukrayna-krizinin-kronolojisi/ Erişim Tarihi 15/08/2015
[416] http://www.aa.com.tr/documents/AA/haber/kirim_raporu.pdf Erişim Tarihi 15/08/2015

Devlet Başkanı Yanukoviç'in iktidardan indirilmesi ile başlayan karışıklıkta RF Kırım'ı ilhak etmiştir.

RF Kırım'ın ilhakı ile Kırım kıta sahanlığında keşfedilen yaklaşık 12 trilyon metreküp büyüklüğündeki doğal gaz rezervlerine sahip olmuş, Ukrayna'nın bu rezervlerle enerji bağımlılığını azaltma hedefini sekteye uğratmıştır. Batılı enerji şirketleri ile imzalanan anlaşmalar askıya alınmış bu da AB ve ABD ile RF arasında enerji rekabetini belirginleştirmiştir. Bu tepki daha çok Güney Akım projesine karşı geliştirilen itirazlara dönüşmüştür. İtiraz Güney Akım Projesini engellemeyeceği, ancak projenin ertelenmesine yol açacağı tahmin edilmektedir.[417]

Ukrayna Hükümeti'nin Şubat 2014'de devrilmesinin hemen ardından AB taraftarları ile RF taraftarları arasında iç savaş patlak vermiş, 2014 Mart ayında Kırım'ın RF'ye bağlanması için referandum yapılmış ve buna batı karşı çıkmıştır. Aynı zamanda ABD ve AB, RF'ye karşı ekonomik ve siyasi ambargo uygulayarak cevap vermiştir.[418] Bu ambargo karşısında RF Batı pazarındaki en büyük enerji alıcısını kaybetmiş ve enerji pazarı bulmada zorlanması buna etki etmiştir.

ABD'nin Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcisi olan Samantha Power, Rusya'ya karşı yapılan bu yaptırımların, Kırım tekrardan Ukrayna'ya bağlanıncaya kadar devam edeceğini belirtmiştir.[419]

RF, Batı'nın ambargo uygulamaları karşısında ekonomik zararı göz ardı ederek Kırım'ın ilhakında geri adım atmamış aksine başta Kırım Türkleri olmak üzere yerel halk üzerindeki baskısını arttırmıştır. Kırım'da kontrolü sağlamak için insan haklarını ihlal ederek ve Ukrayna'nın doğusundaki direnişçilere destek vererek bölgeden geri çekilmeyeceğini göstermiştir.[420]

RF tarafından ilhak edilen Kırım'da Ukrayna'nın Kerç Boğazı üzerindeki egemenliği de sona ermiş, Azak Denizi'ni Karadeniz'e bağlayan boğaz tamamen RF'nin denetimine girmiştir.[421]

---

[417] "Karadeniz'deki Gelişmeler ve Türkiye", Bilge Adamlar Kurulu Raporu, s.28-29.
[418]http://file.setav.org/Files/Pdf/20150707142655_105_perspektif.pdf Erişim Tarihi 15/08/2015
[419] http://www.hazar.org/UserFiles/yayinlar/HazarWorld/2015/2015/07_temmuz/hazarworld_sayi_32_HASEN3.pdf Erişim Tarihi 09/01/2016
[420] Muhammet Koçak, "Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğru Ukrayna",SETA Yay, Seta ANALİZ, Sayı:135(2015), s.17.
[421] "Karadeniz'deki Gelişmeler ve Türkiye", Bilge Adamlar Kurulu Raporu, s.2.

Kırım'ın RF tarafından ilhak edilmesi, RF'nin 2013 yılında kabul ettiği dış politikasının hayata geçirdiği "*karşı güç*" konseptinin[422] ilk uygulama alanını oluşturmuştur.

Bu durum aynı zamanda RF'nin dış politikalarından birini oluşturan yakın çevre politikasının önemli önceliklerinden biri olan "*Rus etnik varlığını*" gündeme getirmiş ve bu durum aynı zamanda Rus nüfusunun ağırlıkta olduğu (Kazakistan gibi) ülkelere olası bir müdahaleyi gündeme getirmiştir.[423]

Kırım'ın RF tarafından ilhak edilmesi AB ve ABD arasında gerilime neden olmuş, Karadeniz Havzası'nda bulunan enerji kaynakları ve bölgeden geçen boru hatlarının güvenliği konusu tekrar gündeme gelmiştir. Bu durum enerji rekabetinde iki sonuç doğurmuştur. Birincisi, RF'nin Karadeniz'de iddia ettiği münhasır ekonomik bölgenin genişlemesi ve Kırım kıta sahanlığında keşfedilen enerji kaynaklarının RF'nin kontrolüne girmesidir. Bu kaynaklar sayesinde elindeki enerji kozu batıya karşı daha da güçlenmiş ve RF'nin Avrupa karşısındaki enerji tekel konumu güçlenmiştir. İkinci sonuç ise Kırım kriziyle birlikte AB'nin RF dışındaki kaynaklara yönelme ve kaynak çeşitlendirme eğilimini güçlendirmiş, böylelikle AB'nin Güney Akıma karşı ortaya çıkan tepkisi ve Hazar Denizi'nden geçmesi planlanan boru hattı projesinin önemi artmıştır.[424]

Kırım'ın RF açısından jeopolitik önemi, Karadeniz bölgesinde ki stratejik önemi ve enerji hatları ile doğru orantılıdır. Ayrıca Ukrayna'nın bağımsızlığından sonra Ukrayna da yaşayan Rusların RF'ye bağlılığı devam etmiştir. 2013 yılından itibaren Rus nüfusun RF ile bütünleşme arzusu Ukrayna'da yaşanan gelişmelere paralel olarak daha da artmıştır.[425]

Kırım, Karadeniz havzası için değil, Asya, Kafkasya ve Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına ve çatışma bölgelerine yakın olması dolayısıyla da RF için önemlidir. Yine RF deniz güçlerinin %70'lik bir kısmının burada bulunması ayrı bir önem arz etmektedir.[426] Kırım, aynı zamanda Kaliningrad ve Moldova ile birlikte RF'nin Avrupa'daki dış sınırını oluşturması[427] açısından da önemlidir.

---

[422] Halit Mammadov, "Rus Dış Politikasında Stratejik-Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktirini", Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yay., Ankara 2014, s.64.
[423] http://www.karam.org.tr/Makaleler/635769938_1-Mehmet%20Seyfettin%20Erol.pdf Erişim Tarihi 10/01/2016
[424] "Karadeniz'deki Gelişmeler ve Türkiye", Bilge Adamlar Kurulu Raporu, s.28.
[425] Mammadov, a.g.e. , s.72.
[426]http://www.karam.org.tr/Makaleler/263949724_06.Murat%20SARA%C3%87LI.pdf Erişim Tarihi 10/01/2016
[427] Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası:Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri, (Çev. Ertuğrul Dikbaş, Ergun Kocabıyık), Sabah Kitapları, İstanbul 1998, 98.

Kırım'ın nüfusunu oluşturan Rus, Ukraynalı ve Kırım Türkleri'nden Ruslar Moskova taraftarı olurken, Ukraynalılar tam aksine aşırı milliyetçidir. Kırım Türkleri ise genel olarak daha çok Türkiye taraftarı bir topluluğu oluşturmakta ve Kırım Türkleri RF'ye oldukça düşmandırlar. Dugin, Kırım Türkleri'nin jeopolitik eğilimlerinin dikkate alınmayıp sadece mevcudiyetlerinin dikkate alınması gerektiğini dile getirmektedir. Kırım'ın RF ile direk birleştirilmesinin Ukraynalıların olumsuz şekilde tepkisini çekecek ve problemler doğuracağını da dile getirmektedir.[428] Bu durumda RF'nin 2014 Şubat ayında yapmış olduğu ilhak başta Ukraynalılar olmak üzere Kırım Türkleri ve batının da tepkisini çekmiştir.

RF'nin Kırım'ı ilhakı birçok kişiyi hazırlıksız yakalamasına karşın Mustafa Cemiloğlu 17 Mart 2010 tarihinde AP'de yaptığı konuşmasında, RF'nin RF dışında yaşayan Rusların çıkarlarını koruma doktrininin muhtemel sonuçlarından bahsetmiştir. Rus ilhakı, iddiaya göre hem Moskova'dan Kırım'a giren Rus askerleri ile Ukrayna'da yaşayan etnik Ruslar tarafından desteklenmiştir. Kırım Türkleri için bu ilhak "*kadim düşmanların*" Kırım'a tekrar geri dönüşünü simgelemektedir.[429]

16 Mart 2014 tarihinde yapılan referandumda Kırım ve Sivastopol halkının büyük bir kısmı RF'ye bağlanmak için "Evet" oyu kullanmış ve referandum sonuçları doğrultusunda RF Kırım referandumunu onaylayarak resmileştirmiş ve de facto Kırım yönetimi başlamıştır.[430] RF'nin Kırım'ı ilhakından sonra RF Başbakan Yardımcısı Dmitriy Rogozin, Kırım ve Sivastopol'un Rusya ile birleşmesi yönünde başlatılan sürecin tek kutuplu dünyanın sonunu getirdiğini ifade etmiştir.[431]

RF, Kırım yönetimini tekrar kendine bağlayarak jeopolitik güvenliğini koruyacağını ve Kırım içinde oluşabilecek bir etnik gerginliği önleyeceğini dile getirilmektedir. Burada Kırım'a özel bir statü verilip ve stratejik olarak RF'nin kontrolünde olup Ukrayna'nın sosyo-kültürel çıkarlarıyla birlikte Kırım Türkleri'nin de etnik kültürel talepleri dikkate alınarak en üst seviyede otonomi verilmesi gerekmektedir.[432]

Kırım, Ukrayna doğumlu olan Nikita Kruşçev tarafından Ukrayna'nın Rus İmparatorluğu'na katılışının yıldönümü olması nedeniyle Ukrayna'ya 1954 yılında verilmesinden 62 yıl sonra tekrar el değiştirip RF'nin kontrolüne geçmiştir. Rus basını ise,

[428] Dugin, a.g.e. , s.207.
[429] Salih Yılmaz, "Kırım Krizi ve Dünya Kırım Tatar Kongresi", SDE Yay, SDE Bakış No: 12(2015), s.4.
[430] http://www.aa.com.tr/documents/AA/haber/kirim_raporu.pdf Erişim Tarihi 15.08.2015
[431] http://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/news/2014_03_18/tek-kutuplu-dunyanin-sonu/ Erişim Tarihi 10/01/2016
[432] Dugin, a.g.e. , s.207.

Kırım'ın Çarlık Rusyası'ndan bu yana Rus toprağı olduğu belirtilmekte, sadece Nikita Kruşçev'in "*tarihi gaf*" sonucu Ukraynaya verildiği belirtilmektedir.[433]

Kırım'da 16 Mart 2014 tarihinde yapılan referandum öncesinde pankartlarda 16 Mart'ta herkes referanduma, "*RF'ye yakınız biz artık", "Referanduma evet diyoruz", "Sevastopol, Kırım, RF*" şeklinde olmuştur.[434]

Referandumda RF'ye bağlanma kararı çıktıktan sonra Euronews, Ukrayna Devlet Başkanı Petro Poroşenko ile Kiev'de 18 Mart 2015 tarihinde özel olarak yaptığı mülakatta, Poroşenko, nüfusun 300 bini bulan Kırım Türkleri'nin ciddi bir baskı altında olduğunu, Kırım Türkleri'nin önde gelen liderlerinin Stalin zamanında olduğu gibi şimdi de RF hapishanelerinde ya da yasaklı olduğunu dile getirmiştir.[435]

Kırım Türkleri 20 Mart 2014 tarihine kadar Ukrayna iç hukukunda azınlık statüsüne sahip bir topluluk olmuştur. Fakat Kırım'da yapılan referandum sonrasında Ukrayna'nın yasama organı olan Ukrayna Yüksek Meclisi, Kırım Türkleri'ni yerli halk olarak tanımlamıştır.[436] RF'nın Kırım ilhakını hukuka aykırı bulan Ukrayna'nın böyle bir karar alması dikkat çekicidir.[437] Bu durum da aynı zamanda siyasi olarak Ukrayna'nın Kırım Türkleri'ni daha çok tarafına çekmesi olarak yorumlanacaktır.

Yine aynı günlerde Kırım Parlamentosu, adını değiştirme kararı alarak Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu'nun adı Rus harfleriyle "Kırım Cumhuriyeti Devlet Konseyi" olarak değiştirilmiştir. Parlamento binasının yeni isminin Rusça ile birlikte Kırım Tatarcası ve Ukraynaca da yazılacağı belirtilmiştir.[438]

Kırım Türkleri'nin azınlık statüsünden yerli halk statüsüne geçmeleri, yine Ukrayna Yüksek Meclisi'nin yasal bir statüsü olmayan KTMM'yi resmi olarak tanıması[439] yapılan bu referandumun diğer taraftan Kırım Türkleri Ukrayna nezdinde büyük bir avantaj sağlamıştır.

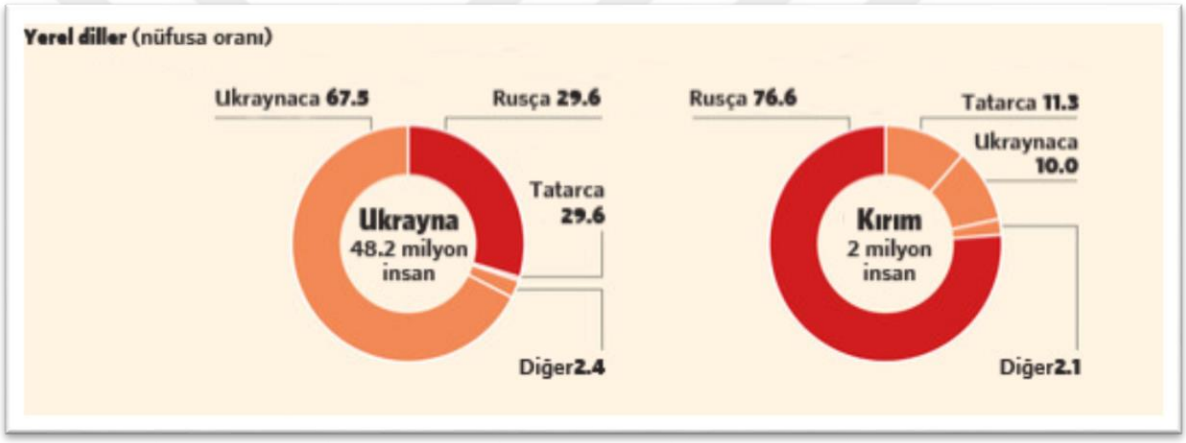
---

[433]"Украина официально признала Крым частью России" http://www.politonline.ru/comments/22887401.html Erişim Tarihi 27.08.2016
[434] Mammadov, a.g.e. , s.72.
[435] http://tr.euronews.com/2015/03/18/porosenko-kirim-tatarlari-stalin-donemindeki-gibi-baski-altinda/ Erişim Tarihi 15.08.2015
[436] Bahadır Bumin Özarslan, "Soğuk Savaş Sonrasında Kırım'ın ve Kırım Tatar Türklerinin Statüsü", Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, Cilt 10, Sayı 39(2014), s.108.
[437] Özarslan, a.g.m. , s.117.
[438] http://www.sozcu.com.tr/2014/dunya/kirimin-adi-degisti-473467/ Erişim Tarihi 24.01.2014
[439] Özarslan, a.g.m. , s.112.

Referandum sonrasında Putin'in Kırım Türkleri'ne tüm haklarının teslim edileceğini ve Tatarca'nın resmi dil olacağını açıklamasına karşın KTMM "*Tatarlara Kırım'ın yerli halkı statüsü*" verilmesini istemiştir.[440]

Kırım'da yapılan bu referanduma karşı batılı ülkeler ve başta NATO ve AB olmak üzere uluslararası kuruluşlar bu duruma karşı çıkmış, hukuka aykırı olduğunu ve geçerlilik taşımadığını belirtmişlerdir.[441]

27 Mart 2014 tarihinde toplanan BM Genel Kurulu ise, RF'nin Kırım'ı ilhakının yasa dışı olduğuna ilişkin Ukrayna tasarısını aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 100 ülkenin "evet", 58 ülkenin çekimser ve 11 ülkenin ise "hayır" oyuyla kabul etti. Ayırca, BM 16 Martta gerçekleştirilen Kırım'daki referandumun geçersiz olduğunu kabul etti.[442]

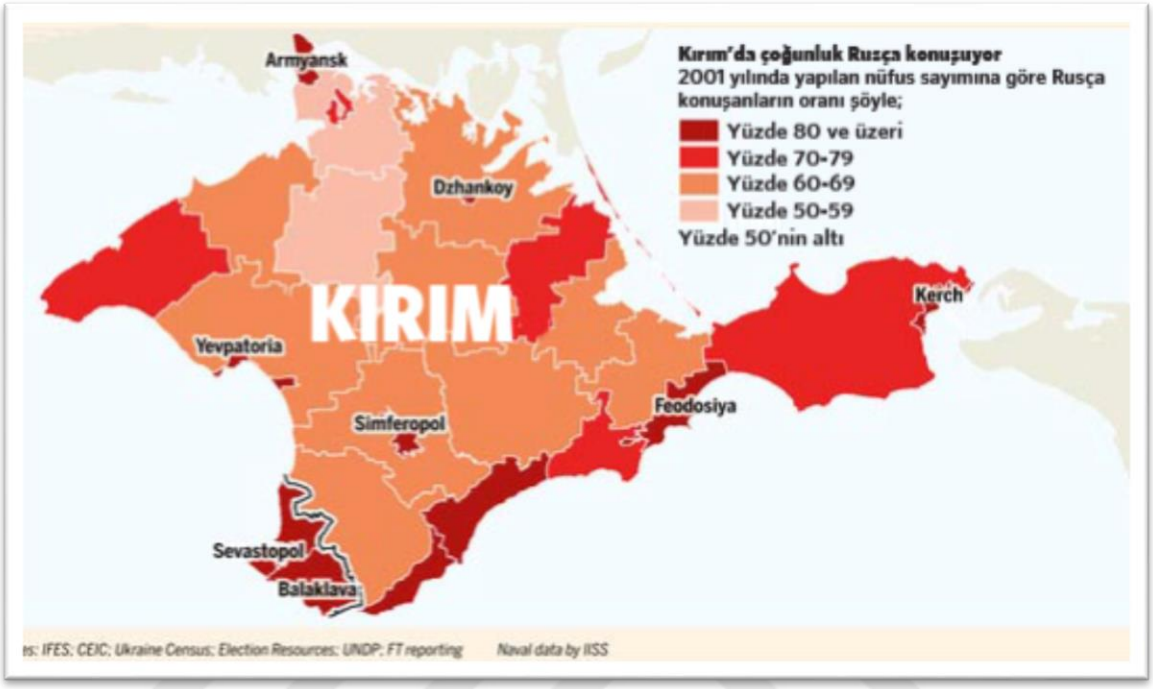
Grafik 2: Ukrayna ve Kırım'da Konuşulan Dillerin Dağılımı

(Kaynak: http://www.diken.com.tr/wp-content/uploads/2014/03/K%C4%B1r%C4%B1m-yeni5.jpg Erişim Tarihi 29.05.2016)

Oy kullananların büyük çoğunluğu SSCB dönenimde 1944 yılında zorla göç ettirilen Kırım Türkleri'nin yerine tarım amacıyla yerleştirilen Ruslardı. Grafik 2'de ve Harita 8'de de görüldüğü gibi Kırım'ın büyük bir kesiminde Rusça konuşulduğu görülmektedir. KTMM ise Kırım halkını, parlamentonun yasa dışı aldığı kararla yapılacak referandumu boykot etmeye çağırmıştır. Kırım Türkleri adına Dilaver Reşetov, "*16 Mart'ta referandum yapmak için karar aldılar ama öncesinde hatta bugün Kırım, RF'nın bir parçası diyorlar. Ardından da oylama olacak. Düşünülmeden karar verilecek bu oylamada RF'ya katılmak istiyor musunuz diye sorulacak. Bu elbette çirkin bir durum.*" demiştir. Kırım Türkleri ayrıca yasa dışı buldukları

[440] http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/03/19/Kırım-artik-resmen-RFnin-topragi Erişim Tarihi 08.08.2015
[441] "Karadeniz'deki Gelişmeler ve Türkiye", Bilge Adamlar Kurulu Raporu, s.40.
[442] http://www.aa.com.tr/tr/dunya/306698--RFnin-kirimi-ilhakinin-yasa-disi Erişim Tarihi 08.08.2015

referandum kararını, çok uluslu nüfusa sahip bölgede çoğunluğun isteklerine aykırı ve gerilimi daha da arttırmak amacıyla yapılan bir provokasyon olarak değerlendirmektedirler.[443]

Harita 8 Kırım'da Konuşulan Dillerin Dağılımı

Kaynak: http://www.diken.com.tr/wp-content/uploads/2014/03/K%C4%B1r%C4%B1m-yeni2.jpg Erişim Tarihi 29.05.2016

Kırım Tatar televizyonundan bir muhabir ise "*Bizim için Avrupalı bir Ukrayna, insan olarak hayatta kalmayı temin etmemizin tek yoludur. Kimliğimizi korumamız için Avrupa'nın kanunlarına ihtiyacımız var. 1944'te olanlardan sonra biz asla Ruslara güvenemeyiz.*" diyerek referandumu boykot etmeye hazır olduklarını dile getirerek Rus yönetimi altında yaşamayacaklarını açıkça dile getirmiştir.[444]

Kırım'da %60 kadar Rus, %24 kadar Ukraynalı ve sadece %13 civarında Kırım Türkü yaşamakta olup, RF'ye mecburî olarak bağlanma fikrine Kırım Türkleri gerek imparatorluk döneminde gerekse SSCB döneminde yaşadıkları acıları ve kötü hatıraları yeniden canlandıracağı[445] düşüncesiyle karşı çıkmaktadırlar.

Kırım halkı eğitim, sağlık gibi sosyal haklardan yararlanmak ve yabancı vatandaş konumuna düşmemek için RF vatandaşlığına geçmek zorunda bırakılmıştır. De Facto yönetim

[443] http://tr.euronews.com/2014/03/08/kirim-tatarlari-referanduma-karsi/ Erişim Tarihi 08.08.2015
[444] Marina Koren, "Türkiye Ukrayna'ya Niçin Müdahil Oluyor?", (Hzl. Aynur Erdoğan), Kırım Krizi Nasıl Okunmalı, Dübam Yay, İstanbul 2014, s.42
[445] Fatih Özbay, "RF'nın Ukrayna Politikası ve Kırım Hamlesi," 2023 Dergisi, Sayı:155(2014), s.11.

ile birlikte Kırım Türkleri ve önde gelen liderleri üzerinde baskı uygulanmaya başlanmış, KTMM üyelerini itibarsızlaştırma ve etkisizleştirme yönünde bir politika izlenmiştir.[446]

Kırım Türkleri Kırım'ın ilhakını kabul etmeden uluslararası arenada Mustafa Cemiloğlu ve Rıfat Çubarov liderliğinde silahsız bir mücadeleye girmişlerdir. Bu silahsız mücadelede rehberlik eden Mustafa Cemiloğlu ve Rıfat Çubarov'un Kırım'a girişleri 5 yıl süreyle RF tarafından yasaklanmıştır.[447] 19 Nisan 2014 ile 19 Nisan 2019 tarihleri arasında geçerli olan durum, Kırımoğlu'nun RF aleyhine politika yürütmesi ve Kırım meselesinde Ukrayna tarafında yer alması sebebiyledir. Rıfat Çubarov'un ise Kırım'ın toprak bütünlüğünü savunduğu için 5 Temmuz 2014 tarihinden itibaren Kırım'a girişi yasaklanmıştır.[448] Referandum sonrasında Mustafa Cemiloğlu'nun Kırım Türkleri nezdinde itibarsızlaştırılması, gayreti, onu Kırım Türkleri'ne vaat edilen "güzel istikbalin" önünde en büyük engel olarak gösterme çabası anlamına gelmektedir.[449]

Referandum öncesinde Kırım Türkleri'ni kendi tarafına çekmek isteyen RF yönetimi, Kırım'da Rusça ve Ukraynaca ile birlikte Kırım Türkçesi'nin de resmi dil olacağını belirtmiştir. Yine aynı şekilde Kırım Türkleri'nin bölgesel hükümette ve resmi kurumlarda da ileri düzeyde görev alacağı gibi vaatlerde bulunulmuştur.[450] Fakat Kırım Türkleri arasında RF'nin "pozitif bir yerinin olmaması" (1930'larda SSCB'nin bölgeyi açlığa terk etmesi ve Stalin döneminde yaşanan büyük kıyım, zorunlu göç) Kırım Türkleri'nin Ukrayna'yı tercih etmesinin nedenleri arasında yer almaktadır.[451]

Ancak Kırım Türkleri bu vaatlere şüphe ile yaklaşıp, AB'ye entegre ve daha özgür bir Ukrayna'nın parçası olmak istemektedirler.[452]

Kırım Türkleri'nin şüpheleri doğru çıkmış, 21 Nisan'da RF Devlet Başkanı Vladimir Putin diğer halklarla birlikte Kırım Türkleri'nin da rehabilitasyonuna ve devlet tarafından desteklenmesine ilişkin kararnameye imza atmış, ancak diğer belgeler de olduğu imza da kağıt üstünde kalmıştır. Ardından Kırım Türkleri'nin sürgün yıldönümünü anma törenleri yasaklanmıştır. Federal Güvenlik Servisi (FSB) elemanları tarafından Kırım Türkleri'nin evlerine düzenlenen şafak vakti baskınları sıklaşmış, İsmail Garpıralı'nın adını taşıyan Kırım

[446] http://www.aa.com.tr/documents/AA/haber/Kırım_raporu.pdf Erişim Tarihi 15.08.2015.
[447] Yılmaz, a.g.e. , s.2.
[448] Timuçin Mercanoğlu, "Rusya'nın Kırım'ı İlhakı Sonrası Kırım'dan Göçler", Yeni Türkiye Dergisi, Yıl 21, Sayı 74(2015),s. 545.
[449] Ali Asker, "Kırım: Zorla Statü Değişikliği", EkoAvrasya, Sayı 27(2014), s.14.
[450] Asker, a.g.m. , s.14.
[451] http://www.dunyabulteni.net/haberler/291965/uluslararasi-toplumun-Kırım-sinavi
[452] http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2288&cat=344#.VcYVKPntmko Erişim Tarihi 08.08.2015

Tatar Milli Kütüphanesi kapatılmıştır. KTMM'ye silahlı FSB elemanları baskın düzenleyerek Kırım Türkleri üzerinde baskı oluşturmuşlardır.[453]

Kırım'ın RF'ye bağlanması için yapılan referanduma karşı Kırım Türkleri Rusların kendilerini temsil etmediğini belirterek self-determinasyon hakkında bir referandum düzenleyeceklerini belirtmişlerdir. Bunun üzerine Kırım'da kurulan RF destekli hükümet Kırım Türkleri'nin gösteri yapmalarına engel olmuştur.[454]

KTMM'nin dünyanın farklı bölgelerinde Kırım Tatar diasporası ile kurduğu bağlar sayesinde KTMM'nin Kırım üzerinde kurduğu siyasi ağırlığı Kırım Türkleri için pozitif bir durum oluşturmuştur. Fakat RF'nin ilhakından sonra Kırım Türkleri'nin bu pozitif ağırlığını kaybetme riski doğmuştur. RF'nin himayesinde gerçekleşen referandumu protesto ederek pasif direnişe geçen Kırım Türkleri, Ukrayna yönetimi altında kazandıkları özgürlüklerinin devam etmesini istemektedirler. Kırım Türkleri'nin en büyük endişeleri arasında RF'deki İslamafobi ve Kafkasya'da Çeçenlere karşı yürütülen iki büyük kanlı savaşın yanı sıra RF'de bulunan Müslüman azınlıkların yaşamış oldukları zorluklar yer almaktadır. İlhaktan sonra Kırım Tatar yayın organları baskı altına alınarak kapatılmış ve Kırım Türkleri'nin lideri Kırımoğlu'nun Kırım'a girişinin yasaklanması Kırım Türkleri'nin endişelerini daha da arttırmıştır.[455]

Kırım'ın İslami bir karaktere sahip olması ve kültürel farklılığından dolayı SSCB burada tutunamamış, burada konumunu sağlamlaştırmak için işgal, zorla göç ve kültürel asimilasyon politikaları uygulamış[456] ve buradaki Türk-Müslüman nüfus dengesini değiştirmek için Rusların buraya yerleşmesini teşvik etmiştir. Çarlık Rusyası tarafından 1784 yılından itibaren yürütülen işgal politikası SSCB döneminde de devam etmiştir. Çarlık Rusyası döneminde Müslüman Türklerin zorunlu göçleri başlamış ve bu zorunlu göçler 1944 yılında yine tekrarlanmıştır.

Kırım Türkleri'nin Kırım'da kalmayı tercih edenler için, RF hakimiyetini kabul etmelerini ve RF pasaportunu almaları gerektiği belirtilmektedir. Rus hukuk sisteminde çifte vatandaşlık suç olduğu için Rus vatandaşlığına geçmeleri için Ukrayna pasaportunu geri vermek zorunda olduklarını dile getirmektedir. Kırım'da Rus baskısından kaçan binlerce Kırım Türkü Ukrayna'nın içlerine doğru göç etmiştir. Buraya gelenlerin bazıları memnun olmalarına rağmen

---

453 http://www.trthaber.com/haber/dunya/isgalin-en-buyuk-kurbani-kirim-tatarlari-170338.html Erişim Tarihi 08.08.2015

454 Yılmaz, a.g.e. , s.4.

455 Furkan Şenay, Muhammet Koçak, "Avrasya'nın Jeopolitik Anahtarı Ukayna Üzerinde Güç Mücadelesi", SETA Yay, Seta Analiz, Sayı: 106(2014), s.15.

456 Aynur Erdoğan, "Kırım Krizi Nasıl Okunmalı", Dübam Yay, İstanbul 2014, s.5.

baskıya uğrayanlarda mevcuttur. Özellikle başörtülü Kırım Türkü bayanlar kimliği belirsiz kişilerin saldırısına uğramaktadır.[457]

Yine günümüzde de zorunlu göç tekrar başlamış ve RF'nin Kırım'a ilk müdahalesi sırasında birçok Kırım Türkü Kırım'ı terk ederek Ukrayna'ya yerleşmiştir. KTMM Başkanı Rıfat Çubarov, Kırım'ın ilhakı ile 10.000'den fazla Kırım Türkü'nün Kırım'ı terk ettiğini belirtmiştir.[458] Ahıska Türkleri gibi üçüncü kez yaşanan bu göç bir kuvvet eliyle değil, kendi istekleri ile zorunlu olarak gerçekleşmiştir.

Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Amerika, Avrupa ve Orta Asya Bölümü Başkanı Gianni Magazzeni BM Cenevre Ofisi'nde Ukrayna'daki insan hakları ihlallerine ilişkin hazırlanan yedinci raporunda Kırım'daki referandum sonrası dönem ve Ukrayna'da devam eden çatışmalar nedeniyle, 31 Ekim'e kadar Kırım'da 19 bin kişinin yerinden edildiğini dile getirmiştir. Yine aynı raporda Kırım'da ifade, basın, din, toplantı ve vicdan özgürlüklerinin engellendiğini, burada yapılan baskılar sonucunda yerinden edilen ve kaybolan insan sayısında artış yaşandığını dile getirmiştir. Yine bu rapor doğrultusunda Kırım Türkleri'nin tehdit edildiğini, Kırım Türkleri'nin %90'ının kendi ana dillerini konuşamadığı da ifade edilmiştir.[459]

Çarlık Rusyası ve SSCB döneminde yaşanan zorunlu göçlerin hatıraları Kırım Türkleri'nde unutulmaz derin yaralar bırakmış ve bugün Kırım'ın tekrar RF tarafından ilhak edilmesine karşı çıkan Kırım Türkleri'nin tavırları[460] geçmişte yaşananların unutulmadığını göstermektedir.

Referandum sonrasında yine milli bayramların normal şekilde kutlanmasına engeller konulmuş, Kırım Tatar medyası üzerinde baskıları başlamış, yöneticilerin Kırım'a girişleri yasaklanmış ve sürekli ifadeye çağrılmışlardır. Yayın merkezlerine yapılan baskınlarda uzun süreli aramalar olmuş, yayın izinleri yenilenmemiş, ATR Kırım Tatar Televizyonu'na yayın lisansı verilmemiş ve Kırım Vakfı'nın mallarına el konulmuştur.[461]

---

[457] Nikolas Kozloff "More Than a Year After Annexation, Crimean Tatars Need Allies ", http://www.huffingtonpost.com/nikolas-kozloff/more-than-a-year-after-annexation-crimean-tatars-need-allies_b_7235772.html Erişim Tarihi 16.08.2016

[458] https://www.kyivpost.com/content/ukraine/over-10000-crimean-tatars-flee-crimean-afteroccupation-388916.html Erişim Tarihi 16.08.2015

[459] http://www.aljazeera.com.tr/haber/bm-kirimda-19-bin-kisi-yerinden-edildi Erişim Tarihi 24.01.2016

[460] Erdoğan, a.g.e. , s.5.

[461] http://www.aa.com.tr/documents/AA/haber/kirim_raporu.pdf Erişim Tarihi 15.08.2015

1 Ocak 2015 tarihinden itibaren, Kırım'ın finans, ekonomik, kredi ve hukuk sistemi RF ile entegre olmuştur. Bu yeni mevzuatla birlikte alınan vergiler iki katına çıkmış, özellikle orta ve küçük ölçekli işletmeleri olumsuz yönde etkileyip Bahçesaray, Akmescit gibi yerlerde bir çok küçük işletme kapanmak zorunda kalmıştır.[462]

Kırım "Başbakanı" Sergey Aksyonov ise Kırım'ın ilhakını kabul etmeyenlerin düşman ilan edilip bu insanların Kırım sınırları dışına çıkarılacağı ya da hapse atılacağını dile getirerek, KTMM diye bir kuruluşun olmadığını ve kimseyi temsil etmediğini dile getirmiştir. Kırım "Savcısı" Natalya Poklonskaya ise, Kırım'ın RF'ye bağlanmasına karşı çıkan herkesin cezanlandırılacağını belirterek Kırım Türkleri'ni sürgünle tehdit etmiştir.[463]

Kırım'ın ilhakından sonra gayri resmi Türk heyetinin 27-30 Nisan 2015 tarihlerinde Kırım'da yapılan görüşmelerinden elde edilen verilere dayanılarak hazırlanan raporda Tatarca'nın resmi dil olarak kabul edilmesine rağmen uygulamaya geçilmemiş ve günlük hayata yansıtılmadığı, okullarda Kırım Tatarca eğitim saatlerinin azaltıldığı, Ukrayna yönetimi altındayken basılmış kitapların kullanımının yasaklandığı ve yenilerinin basılmamış olmasının büyük sorunlara neden olduğu, Kırım Tatarcası öğretmenlerinin eğitimleri ve diplomaları konusunda yapılan değişikliklerin Kırım Tatarca eğitiminin önünde engeller oluşturduğu tespit edilmiştir.[464]

Yine aynı raporda, 1989 yılından itibaren zorla göç ettirildikleri topraklardan geri dönen Kırım Türkleri'nin toprak ve tapu sorunlarının her geçen gün arttığı, Kırım Türk yerleşim bölgelerinde Kırım Türkleri arasında korku ve güvensizlik duygularını yaygınlaştırma amaçlı bir baskı politikasının uygulandığı, Kırım Türkleri'nin muhalif olarak algılandıkları durumlarda işe alınmadıkları rapora yansımıştır.[465]

Bu rapora istinaden T.C. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu,"*İki gün önce yaptığımız toplantıda, oradaki izlenimlerini kısaca aktardılar. Ama esas raporu detaylı bir şekilde yazdıktan sonra biz, bunları sizlerle ve ilgilenen uluslararası örgütlerle paylaşacağız. Ama edindiğimiz izlenim, Kırım'da ihlallerin devam ettiği, Kırım Tatar halkının da baskı altında olduğudur*." dedi.[466]

---

[462] Mercanoğlu, a.g.m. , s. 545.
[463] http://www.trtturk.com/haber/kirim-tatarlari-yeni-surgunun-esiginde--85137.html Erişim Tarihi 17.01.2016
[464] http://www.aa.com.tr/documents/AA/haber/Kırım_raporu.pdf Erişim Tarihi 15.08.2015
[465] http://www.aa.com.tr/documents/AA/haber/kirim_raporu.pdf Erişim Tarihi 15.08.2015
[466] http://qha.com.ua/cavusoglu-kirim-tatar-halki-baski-altinda-137540tr.html Erişim Tarihi 15.08.2015

RF Kırım ilhakını hızlı bir şekilde tamamlarken Kırım Türkleri'nden gelebilecek direnişleri sindirirken, diğer taraftan batıdan gelecek tepkiler de enerji kozunu oynayarak bertaraf etmiştir. Batıdan gelen zayıf tepkiler ve Ukrayna'nın hiçbir şey yapamamasına karşın RF'nin kararlılığı neticesinde kısa vadede Kırım işgalinin sekteye uğramayacağı söylenebilir.[467]

RF, Kırım'ın askeri bir bölge olmasını ve burada yaşayan Kırım Türkleri'nin burayı terk etmesini istemektedir. RF, Kırım'ı ilhak ettiğinde iki farklı politika uygulamıştır. İlhakın ilk aylarında Kırım Türkleri'ne pozitif ayrımcılık yapılacağını, KTMM ile uzlaşmacı olacağını dile getirmiştir. Kırım Türkleri'nin RF varlığını kabul etmeceği anlaşılınca, RF'nin ilk başlarda uyguladığı uzlaşmacı politika baskı politikasına dönüşmüştür. Baskı sonucunda tahmini olarak 15 bin ile 30 bin arasında Kırım Türkü'nün Kırım'ı terk ettiği dile getirilmektedir.[468]

Ukrayna döneminde de birçok sosyal ve politik sorunla karşılaşan Kırım Türkleri RF'nin ilhakından önce Kırım Türkleri'ne mecliste sandalye tahsis edileceği sözü verilmesine rağmen işgalden sonra bu sözler tutulmamıştır. KTMM daha önce kendi haklarını korumak için mücadele ederken, bundan sonra ise AB ile bütünleşme içine giren Ukrayna yerine bölgesel güç olarak RF ile mücadele edecektir. Kırım Türkleri RF'ye karşı olmakla birlikte RF'nin referandumdan sonra Kırım'da yaşayanlara kimlik dağıtması, Kırım Türkleri için başka bir büyük problem haline gelmiştir. Kırım Türkleri'nin kimlik kartlarını almaları durumunda karşı oldukları Rus işgalini kabul etmiş olacaklar, kimlik kartlarını almamaları durumunda ise yüzyıllardır üzerinde yaşadıkları topraklarda yabancı konumuna düşeceklerdir.[469]

İki yıldan fazladır RF işgali altında olan Kırım AB'den izole olmuş, ekonomik olarak çökmüş, enerji nakil hatları kopmuş, 2 milyondan fazla kişi ise elektriksiz kalmıştır. Kırım'ın Ukrayna'dan ithalatı yasaklanmış, ilaç sıkıntısı ve hareketli olan turizm sektörü ise en kötü yıllarını yaşamaktadır. Kırım'da bulunan Rus Savcısı mahkemeden KTMM'yi yasaklayan bir karar alınmasını istemiştir. Kapatılan KTMM yerine RF kontrolünde olan bir meclis kurulmasını istemiş ve aynı şekilde kapatılan televizyonların yerine ise RF yetkililerinin

[467] Şenay ve Koçak, a.g.e. , s.15
[468] David Blair, "Special Report: Crimea Tatars Endure Second Tragedy Under Russian Rule", http://www.telegraph.co.uk/news/2016/07/07/special-report-crimea-tatars-endure-second-tragedy-under-russian/ Erişim Tarihi 27.11.2016
[469] Muhammed Koçak, "RF'nın İlhakı Sonrası Kırım ve Kırım Tatarları", SETA Yay, Seta Perspektif, Sayı:45(2014), s.5.

kontrolünde olan bir televizyon kurulmasını istemiştir. Ayrıca Kırım'a RF'den ek güvenlik güçleri ve yeni yerleşimciler getirilmiştir.[470]

RF 2008 yılında "*askerleriini ve vatandaşlarını*" korumak amacıyla Gürcistan'da silahlı bir mücadeleye girmiş fakat Kırım'da böyle provakasyona sebep olacak herhangi bir silahlı mücadeleye girmemiştir. RF, Güney Osetya ve Abhazya'da girdiği silahlı mücadelede başarılı olmuştur. RF Kırım'da siyasi yönden başarısız olursa RF askerleri Kırım'ı ele geçirdiğinde, niyetleri kalıcı bir denetim sağlamak olacaktır. Burada ise Güney Kafkasya'da uyguladığı denetimden daha sert bir denetim uygulayacaktır. Kırım Türkleri RF'nin ilhakına karşı çıkan en büyük etnik grubu oluşturmaktadır. Bunun en büyük nedeni ise 1944 yılında Stalin tarafından zorla göç ettirilmesidir. Rusların Kırım'da nüfusun %50'den fazlasını oluşturmasından dolayı Rus özerkliği verilmesi ve Kırım'ın[471] özerklik statüsünün değiştirilmesine Kırım Türkleri karşı çıkmaktadır.

Kırım Türkleri yine RF'nin ilhakına karşı çıkarak Kırım Türkleri'nin haklarını savunmak için dünyada teşkilatlanmış Tatar temsilcileri 1-2 Ağustos 2015'te Dünya Kırım Tatar Kongresi'ni Ankara'da düzenlemişlerdir. 12 farklı ülkeden 184 Kırım Türk sivil toplum kuruluşu ve 480 delegenin katıldığı kongrede, Ukrayna Dışişleri Bakanı Pavel Klimkin, RF'ye girişleri yasaklanan Ukrayna milletvekilleri Mustafa Cemiloğlu ile Rıfat Çubarov, Türkiye'den T.C Başbakan Yardımcısı Prof. Dr. Numan Kurtulmuş, TBMM Başkanvekili Prof. Dr. Naci Bostancı, YTB Başkanı Doç. Dr. Kudret Bülbül, MHP Genel Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Ruhsar Demirel, CHP Genel Başkan Yardımcısı Murat Özçelik gibi siyaset ve kamu kuruluşlarının başkanları kongreye katılıp konuşma yapmışlardır.

Kongrede aynı zamanda Ukrayna Devlet Başkanlığı Kırım Tatar İlişkilerinden Sorumlu Yetkilisi de olan Mustafa Cemiloğlu, Ukrayna yönetiminin Müslümanlardan oluşan bir ordunun kurulması kararını aldığını belirterek, bu ordunun aynı zamanda Ukrayna'nın Kırım sınırındaki Herson Bölgesi'nde yer alacağını ve Tatarların kendi ordularına sahip olmasının önünün açılacağını belirtmiştir.[472]

---

[470] Editorial Board, "Crimea's 'new normal' of repression" https://www.washingtonpost.com/opinions/crimeas-new-normal-of-repression/2016/03/19/79b7800e-ed2a-11e5-b0fd-073d5930a7b7_story.html?utm_term=.23019b89d5d3 Erişim Tarihi 16.08.2016).

[471] Oxana Shevel, "Who are the Crimean Tatars, and why are they important?" https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/03/01/who-are-the-crimean-tatars-and-why-are-they-important/ Erişim Tarihi 16.08.2016

[472] Yılmaz, a.g.e. , s.10.

Fakat bu kongreyi de boykot eden STK'lardan biri olan Kırım Tatar Kültür Dernekleri Federasyonu'nun Genel Başkanı Ünver Sel, kongrenin Mustafa Cemilev tarafından "yeniden güç kazanma ve prestijini yükseltme" amacıyla düzenlendiğini belirtmiştir. Yine kongrede alınan kararlardan biri olan "Müslüman Taburu" oluşturma kararı Ünver Sel tarafından "kışkırtıcı ve tehlikeli bir adım' olarak değerlendirilmiş, bu ordu içinde Tatarlarla birlikte Çeçen, Dağıstanlı, Özbek, Azeri ve Ahıska Türkleri'nin de yer alacağını ve çoğunluğun İŞİD içerisinde yer alan insanların Ukrayna'ya geçip, burada bir tehdit oluşturacağını, bu tehdidin yine Kırım Türkleri'ni rahatsız edeceğini belirtmiştir.[473]

Orta ve uzun vadede ise Kırım Türkleri'nin Kırım'da varlığının korunması için Kırım Türkleri'nin öncelikle KTMM olmak üzere milli kurumların RF tarafından tanınması sağlanmalı, yine Kırım Türkleri'nin sosyo-ekonomik ve kültürel problemlerinin çözümü için KTMM ile işbirliği yapılmalıdır. Kırım Türkleri'nin bu süreç içinde en büyük avantajları ise, özellikle zorunlu göçten sonra kansız ve barışçıl bir direniş gösteren Abdulcemil Kırımoğlu gibi tecrübeli bir lidere sahip olmalarıdır.[474]

[473] http://tr.sputniknews.com/columnists/20150803/1016913952.html Erişim Tarihi 29.08.2015
[474] Şenay ve Koçak, a.g.e. , s.15

SONUÇ

II. Dünya Savaşı'ndan önce, Çarlık Rusyası'nda olduğu gibi, SSCB'de Rus olmayan milletler üzerinde baskı politikası izleyerek, onları sindirmeye çalışmıştır. Önce açlık politikaları hayata geçirilmiş, ardından Rus olmayan milletlere sosyo-kültür politikaları üzerinden baskı yapılarak, kullanmış oldukları harfleri değiştirmişlerdir. Daha sonra bu milletlerin önde gelenleri değişik nedenlerle hapis cezalarına yada kurşuna dizilerek idam edilmişlerdir.

II. Dünya Savaşı'nın ardından 18 Mayıs 1944 tarihinde Kırım Türkleri hemen ardından yaklaşık 6 ay sonra ise 15 Kasım 1944 tarihinde de Ahıska Türkleri zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır. Zorunlu göçe tabi tutulan Kırım ve Ahıska Türkleri için kesin bir sayı vermek zor olsa da Kırım Türkleri için 200-250 bin, Ahıska Türkleri için ise 125-150 bin civarında olduğu söylenebilir. Göç ederken Kırım ve Ahıska Türkleri açlıktan ve soğuktan, özellikle yaşlılar, çocuklar ve kadınlar, büyük kayıplar vermişlerdir.

Zorunlu göçün nedenleri arasında, görünürde casusluk, vatana ihanet gibi nedenlerle vatanlarından zorla göç ettirilen Kırım ve Ahıska Türkleri'nden Ahıska Türkleri, hala geri dönmek için mücadele ederken Kırım Türkleri'nin büyük bir kısmı geri dönmüştür.

Stalin'in ölümünün ardından geri dönüş sürecinde az da olsa bir yumuşama olmuş, geri dönüş için lobi faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Geri dönüş konusunda yapılan çalışmalarda Kırım Türkleri ile Ahıska Türkleri aynı etkiyi gösterecek şekilde faaliyetlerde bulunmamışlardır. Kırım Türkleri geri dönüş için tek elden propaganda faaliyetlerini yürütüp, imza kampanyalarıyla birlikte Moskova'ya mektup yazıp protesto gösterilerinde bulunmuşlar, Ahıska Türkleri ise kendi aralarında görüş ayrılıklarına düşüp gruplara bölünerek güç kaybetmişler ve anavatanlarına geri dönüş için etkili bir çalışma yürütememişlerdir.

Kırım Türkleri'nin büyük bir kısmı farklı bölgelere dağılmadan Kırım'a dönerken Ahıska Türklerinde durum daha farklıdır ve 1989 Fergana Olayları'ndan sonra ikinci kez farklı bölgelere göç etmek zorunda kalmışlardır. İkinci kez zorunlu göçe maruz kalan Ahıska Türkleri'nin bir kısmı SSCB'nin farklı bölgelerine, özellikle Kuzey Kafkasya'da yer alan Krasnador Bölgesi'ne göç ettiler. Fakat burada yerel idarenin kendilerini dışlamasından dolayı buradan da göç etmişlerdir. Üçüncü kez yapılan göç vatandaşlık hakkı verilen ABD'ye olmuştur.

SSCB'nin dağılmasının ardından Gürcistan batıya açılmak istemiş, bunun üzerine uluslararası kuruluşlara üye olabilmek için Ahıska Türkleri'nin geri dönüşü konusunda adım atması istenmiştir.

Özellikle Avrupa Komisyonu Parlamenter Meclisi bu konuda duyarlı davranarak 1995 yılında aldığı 1059 sayılı kararda, Gürcistan'ı aynı zamanda BM'nin de desteğini alarak Ahıska Türkleri'nin geri dönüşü ve yerleşmeleri konusunda gerekli adımları atması için göreve çağırmıştır. Yine, Avrupa Komisyonu 1059 sayılı kararla ve 1997 yılında aldığı 1335 sayılı kararda Ahıska Türkleri'nin geri dönüşlerini, anavatanlarına yerleştirilmelerini ve bunlara uygun şartlar oluşturmayı Gürcistan yönetiminden talep etmiştir.

Gürcistan'da 2003 yılında meydana gelen "Gül Devrimi" bu şartların yerine getirilmesi sürecini sekteye uğratmış, dolayısıyla Gürcistan tarafı şartları yerine getirememiştir. Bunun dışında Ahıska Türkleri'nin esas anayurdu olan Ahıska Bölgesi'nde homojen bir Ermeni nüfusu olup, burada yaşayan Ermeni topluluğu da Ahıska Türkleri'nin geri dönüşünü istememektedir.

Ayrıca Ahıska Bölgesi'nden Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı'nın geçmesi de Ahıska Türkleri'nin buraya geri dönmesinin önünde engel bir durum teşkil etmektedir. Ahıska Türkleri ile homojen yapıda olan Ermeniler arasında çıkacak olası bir çatışmada BTC Boru Hattı'nın güvenliğinin tehlike girmesi de söz konusu olacaktır. Nitekim ABD, Ahıska Türkleri'ni Ahıska Bölgesi'ne geri dönmesine engel olmak üzere göçmen statüsü vererek olası bir bölgesel bir çatışmayı başlamadan engellemek istemiştir.

Yine Gürcistan yönetiminin 11 Temmuz 2007 tarihinde eski Sovyetler Birliği tarafından Ahıska Bölgesi'nden Göçe Tabi Tutulan Şahısların Geri Dönüşü Hakkındaki kanununu kabul etmesine rağmen, hemen ardından 2008 Ağustos ayında başlayan olaylar neticesinde Ahıska Türkleri'nin Gürcistan'a geri dönüşü engellenmiştir.

ABD'ye göç eden Ahıska Türkleri ise burada farklı eyaletlere yerleştirilerek bir arada olmaları devlet eliyle engellenmiş, durumlarını düzelten Ahıska Türkleri ise daha sonra birbirlerine yakın yerlere taşınmaya ve dernekler kurarak bir çatı altında toplanmaya başlamışlardır. Bir araya toplanan Ahıska Türkleri, kurdukları dernekler aracılığıyla birbirleriyle sosyal ilişkilerin ve yardımlaşmanın gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Kırım Türkleri Kırım'a yerleşmeye başladıktan sonra aktif siyasete girmişler, parlamento ve yerel seçimlere aktif olarak katılarak milletvekili ve yerel makamlarda temsil

edilme hakkı kazanmışlardır. Bu durum da Kırım Türkleri'nin daha fazla aktif olduklarını göstermektedir.

Kırım Tatar Milli Meclisi tek meşru temsil ve yürütme organı olmasına rağmen çalışmalardan memnun olmayanlar muhalif kanada geçmişlerdir. Muhalif gruplar, Kırım Tatar Milli Meclisi'nin geri dönemeyenlere yeterli desteği vermediğini, Kiev yanlısı siyaset izlediklerini dile getirerek kendi aralarında bölünmeler meydana gelmiştir.

Ukrayna yönetimi, Kırım'a geri dönenlere devlet programı çerçevesinde barınma, yol, su gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çalışmalar yapmıştır. 1944 yılında yapılan zorunlu göçün ardından Kırım Türkleri'nin ev ve arazileri üzerinde iskan edilen Ukraynalıların bir kısmı Kırım Türkleri'nin geri dönüşünü olumlu karşılarken diğer Ukraynalılar ve Rus kökenliler endişe ile karşılamıştır. Kırım Türkleri'inin nüfus artışı sonucu ileride bağımsızlık yanlısı faaliyetlere girişmesi endişesi bu tavırda önemli rol oynamıştır.

Son yıllarda iki farklı ülkede (Gürcistan ve Ukrayna) meydana gelen olaylar, renkli devrimler ve doğal afetler, sürgün mağdurlarının geri dönüşü konusunda zorlukların yaşamasına yol açmıştır. Yine aynı şekilde iki ülke arasında bir takım sosyo-ekonomik farkların olması da geri dönüş konusunda dikkate alınması gereken bir durumdur.

Ukrayna Hükümeti'nin 2014 Şubat ayında devrilmesi sonucu Avrupa Birliği yanlıları ile Rus taraftarları arasında iç çatışmalar başlamıştır. Ukrayna'daki siyasi çalkantıdan faydalanan RF Kırım'ı işgal etmiştir. RF, AB'nin karşı çıkmasına rağmen bu durumu meşrulaştırmak amacıyla 2014 Mart ayında referanduma gitmiştir. Yapılan referandumda nüfusun çoğunluğunu oluşturan Rusların desteğiyle, Kırım RF'ye bağlanmıştır.

Bu duruma başta Ukrayna olmak üzere batılı ülkeler ve Türkiye karşı çıkmıştır. RF ise referandum sonrasında Kırım Türkleri'ne tüm haklarının iade edileceğini belirtmesine rağmen tam tersine davranılıp Kırım Türk halkına baskı uygulamaya başlamış, Kırım milletvekillerinden Kırımoğlu'nun Kırım'a girmesi yasaklanmıştır.

Kırım Türkleri geçmişte yaşadıkları acı tecrübelerden dolayı Kırım'da Rus yönetimini istemeyip Avrupa yanlısı bir Ukrayna tercih etmektedir. Ukrayna Yüksek Meclisi de 2014 Mart ayında Kırım Türkleri'ni azınlık statüsünden çıkarıp yerli halk olarak ilan etmiş ve Kırım Tatar Milli Meclisi'ni resmi olarak tanımıştır.

Gürcistan'da aynı şekilde davranarak, Ahıska Bölgesi'nde yaşayan Ermenilerin ileride olası Ermenistan'a bağlanma isteklerini bastırmak için Ahıska Türkleri'nin geri dönüşünü sağlayabilir. Yine Gürcistan tarafı 1944 yılı öncesinde Ahıska Türkleri'ne ait olan taşınmazları tekrar Ahıska Türkleri adına tescil ederek Ermenilerin bu isteklerini bertaraf edebilir. Türkiye de Gürcistan yönetimine ekonomik yardım yaparak Ahıska Türkleri'nin geri dönüşü konusunda yardımda bulunabilir ve aynı zamanda Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı'nın güvenliği için Ahıska Türklerini bölgeye iskan ederek kalkınmalarına ve bölgenin sosyo-ekonomik gelişmesine katkı sağlayabilir.

ABD ise Ahıska Türklerine göçmenlik statüsü vererek Güney Kafkasya'ya farklı bir açıdan müdahil olma fırsatını yakalamıştır. Nitekim göçmen statüsünde bulunan Ahıska Türkleri'nin yakınlarına karşı olacak herhangi bir olumsuz davranışta ABD bölgeye müdahil olma şansına sahip olacaktır. Türkiye Ahıska Türkleri'nin geri dönmelerine yardım ederek ABD'nin bölge üzerindeki etkisini hafifletebilir ve bölge dışından bir gücün burada etkin olmasını engelleyebilir.

Ahıska Türkleri'nin şuanda bulundukları ülkeler Gürcistan'a göre daha gelişmiş ve kalkınmış ülkelerdir. Eğer başka ülkelere göç etmiş Ahıska Türkleri geri dönmek istemezlerse, Gürcistan tarafı Ahıska Bölgesi'nde kalan taşınmazlarını Ahıska Türkleri'ne iade ederek Ahıska Türkleri de tatil amaçlı gelerek burada kalabilirler.

1990lı yılların başlarında sona eren iki kutuplu dünya düzeni günümüzde tekrar ortaya çıkmış ve Ahıska'da yani Türkiye'nin sıfır noktasında, RF ile ABD'nin uyuşmazlıklar yaşaması mümkündür. İlerleyen yıllarda, RF bölgede kendi nüfuzunu korumak amacıyla, ABD ise hem Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı'nı korumak ve vatandaşlık hakkı verdiği Ahıska Türkleri'nin akrabalarını korumak maksadıyla siyasi polemik yaşayabilirler.

EKLER

Ek 1

Kırım ve Ahıska Türkleri Hakkında Yerel Parlemantolar ve Uluslar arası Kurumlar Tarafından Alının Kararlar

Kararın Alındığı Tarih	Karar No	Kararı Alan Devlet/le, Kurum/lar	Kararın Adı	Karar Konusu
12 Kasım 2015	2493	Ukrayna Parlamentosu	1944 Kırım Tatar Sürgününün Soykırım Olarak Tanınması	RF tarafından Ukrayna ve Kırım Tatar Halkına ve kurumlarına karşı gerçekleştirilen baskının bilinçli genosid (soykırım) politikası olarak kabul edilmesi
12 Haziran 2012	514	Ukrayna Bakanlar Kurulu	Sınır Dışı Edilen Kırım Türkleri'nin 2010 Yılına Kadar Ukrayna Toplumuna Uyum Sağlamaları ve İskanına Dair	Alt yapı çalışmalarının genişletilmesi, kültür faaliyetlerinin genişletilmesi, Kırım Türkleri'ne ait kurumların tekrar açılması, ders kitaplarının basımı ve okulların açılması
5 Ocak 2008	1603	AKPM		Gürcistan'ın geri dönüş sürecine ilişkin düzenlemeleri hızlandırması, Ahıska Türkleri'nin geri dönüşünü düzenlemek üzere kurulmuş devlet komisyonunun aktif olarak uluslararası destek talep etmesini ve 2011 yılına kadar geri dönüşü tamamlayacak koşulların hazırlamasını, 1428 (2005) sayılı kararın yerine getirilmesi.
11 Temmuz 2007	5261-PC	Gürcistan Parlamentosu	Eski Sovyetler Birliği Tarafından 20. Yüzyılın 40'lı Yıllarında Gürcistan'dan	SSCB tarafından 1040'lı yıllarda zorla göç ettirilenlerin ve nesillerinin geri dönüşü için hukuki ortamı oluşturmak, geri dönüşü adil bir şekilde gerçekleştirmek.

			Zorla Göçe Tabi Tutulan Şahısların Geri Dönüşü Hakkında	
11 Mayıs 2006	637	Ukrayna Bakanlar Kurulu	Kırım Tatarlarına 2010 yılına kadar konut temin edilmesine dair Devlet Programı	Barınma sorunun çözümüne yönelik
2006	1477	AKPM		1428 sayılı karara uyulması ve sürecin başlanması
2005	1428	AKPM		1415 sayılı karardaki ifadelere ek olarak geri dönüşün kendi bölgelerine dönmek isteyen Ahıskalıların ihtiyaçları doğrultusunda başlanması gerektiği ifade edilmiş,
2005	1415	AKPM		Yeni bir gecikme olmaksızın geri dönüş için gerekli siyasi, yasal ve idari zeminin oluşturulması gerektiği ve sürecin 2011 yılında tamamlanmasının
16 Mayıs 2002	618	Ukrayna Bakanlar Kurulu	Zorla Göç Ettirilen Kırım Türkleri ve Diğerlerin Kırım'a İskan Edilmesi	Zorla göç ettirilen Kırım Türkleri ve diğerleri için Kırım'a alt yapı ve üst yapı çalışmalarının yapılması, konut desteği sağlanması
10 Ocak 2002	29	Ukrayna Bakanlar Kurulu	Zorla Göç Ettirilen Kırım Türkleri ve Diğerleri İçin Ukrayna'ya Entegre Edilmesi	Zorla göç ettirilen milletlerin yeniden topluma uyum sağlanması ve kültür ve eğitimin canlanması için on yıl boyunca sosyo-ekonomik, siyasi, hukuki kültürel alanda çalışma yapılması

1999	1447	Ukrayna Bakanlar Kurulu	Kırım Türklerine Konut Gereksinimlerinin Karşılanması İçin Uzun Vadeli Faizsiz Kredi Verilmesi	Zorla göç ettirilen Kırım Türklerinden geri dönenlerin yeni konut inşa etmeleri için faizsiz kredi verilmesi
1999	209	AKPM	Gürcistan'ın Avrupa Konseyine Üyelik Başvurusu Hakkında	Gürcistan'ın üyeliğini takiben 2 sene içerisinde Ahıska Türkleri'ne Gürcü vatandaşlığı verilmesi, geri dönüş ve entegrasyonun sağlanması için yasal düzenleme yapılması, üyelikten itibaren 3 yıl içinde yasanın uygulamaya konulması ve 12 yıl içinde Ahıska Türkleri'nin geri dönüş sürecinin tamamlanması
Mart 1999	104	Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi ve Gürcistan	1940'lı Yıllarda Gürcistan'ın Güneyinden Sürgün Edilen Nüfusun Rehabilitasyonu Ve Geri Dönüşü İçin Hükümet Komisyonu Oluşturulmasına Dair	1944 yılında zorla göç ettirilen Ahıska Türkleri'nin rehabilitasyonu, geri dönüşü ve entegrasyonu için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması konusunda tavsiyeler, Gürcistan'ın uluslararası hukuk normları ve ulusal çıkarlarının göz önüne alınarak geri dönecek olan Ahıska Türkleri'nin sorunlarının çözümü
1997	1335	AKPM	Transkafkasya'da Yerinden Edilmiş Kişiler ve Mülteciler Hakkında	Ahıska Türkleri'nden bir kez daha bahsedildiğini görmekteyiz. Yine, bu kararda Gürcistan Ahıskalıların dönüşü için uygun şartları oluşturmaya davet edilmiştir.
1995	1059	AKPM	Azerbaycan Ve Ermenistan'daki Mülteci Ve Yerlerinden Edilmiş İnsanların	AKPM Gürcistan'ı, Birleşmiş Milletlerin de desteğini alarak, Ahıska Türkleri'nin geri dönüşlerini ve yerleştirilmelerini gerçekleştirmeyi, BM'de haksızlığa uğrayan bu halkın durumuna özel önem göstermeye davet edilmesi

			Durumları Hakkında	
Eylül 1994		RF ile Gürcistan Arasında	Ahıska Türkleri'nin Geri Dönüşü	Tarafların birbirlerine vermiş oldukları görevler
1993	996	Avrupa Komisyonu	Eski SSCB Devletleri Arasındaki Nüfus Hareketleri	1941 ve 1944 arasında, eski Sovyetler Birliği'nin bazı etnik grupları kendi topraklarından zorla göç ettirilen ve kendi vatanlarına geri dönemeyen Polonyalılar, Almanlar, Ahıska (Misket) ve Kırım Türkleri'ni sırasıyla RF, Gürcistan ve Ukrayna'nın kabul etmesi gerektiği dile getirilmiştir.
9 Ekim 1992		Ukrayna ve BDT	Sürgün Edilen Kişiler, Ulusal Azınlıklar Ve Halkların Haklarının İadesine Dair Sözleşmesi	Sözleşmeye taraf olanların zorla göç ettirilenlerin talep etmesi halinde yerlerine geri dönüşü sağlamaları, her türlü sosyo-ekonomik, siyasi ve vatandaşlık haklarının verilmesi, sosyal güvenlik haklarının tam olarak korunması ve geçiş döneminde gelir vergisi alınmaması
1990		Ukrayna Yüksek Sovyeti	Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni Yeniden Kurmak Hakkında	Kırım'dan zorla göç ettirilmiş halkların sorunlarının çözüleceği çerçeve içinde yeni bir statü verilmesi

Kaynak: Kaynakçadaki basılı ve elektronik kaynaklardan derlenmiştir.

Ek 2

Devlet Savunma Komitesi Kararı

Tamamen gizli

Moskova, Kremlin

31 Temmuz 1944

Sayı: 6279

Gürcistan SSC devlet sınırını korumak üzere gereken şartların sağlanması için Devlet Savunma Komitesi, aşağıdaki kararları almıştır:

1. Gürcistan SSC'nin sınır şeridi olan Ahıska, Adigön, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka ile Acaristan ÖC'den Türk, Kürt, Hemşin olmak üzere toplam 86.000 kişiden meydana gelen 16.700 hanelik nüfusun,40.000'i Kazakistan'a, 30.000'i Özbekistan'a ve 16.000'i de Kırgızistan'a gönderilsin.

Tahliye, SSCB Halk İçişleri Komiserliğince gerçekleştirilsin. SSCB Halk İçişleri Komiserliği (Yoldaş Beriya), tahliye işini 1944 yılı Kasım ayında gerçekleştirsin.

2. Gürcistan SSC sınırı bölgesinden tahliye edilen göçmenlere bütün değerli şahsî eşyalarını, paralarını, ev eşyalarını, giyecek, ayakkabı, kap kacak, mobilya vb. ile aile başına azami 1000 kg olmak şartıyla yiyecek almalarına izin verilsin.

3. Sınır şeridinden tahliye edilen göçmenlerin kendileriyle beraberlerinde almayacakları tarım ürünlerinin, ev hayvanlarının, tarım aletlerinin, diğer gayrimenkullerin teslim alınması için SSCB Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği, SSCB Halk Tedarik Komiserliği, Gürcistan SSC Halk Toprak Mahsulleri Komiserliği ve Halk Maliye Komiserliğinin iştirakiyle Gürcistan SSC Halk Komiserleri Şurası Başkan Yardımcısı Yoldaş Xoştariya'nın başkanlığında bir komisyon kurulsun.

Adı geçen komisyon, tahliye edenlerin bırakacakları mal ve diğer eşyaların tamamını teslim alsın, bıraktıkları tarım ürünleri, hububat, kuş, ev hayvanları ve meyve bahçeleri karşılığında göçmenlere her hane için ayrı olmak üzere takas makbuzu verilsin. Makbuzda bahçelerin tahmini değeri gösterilsin.

Teslim alma işleri şöyle yapılsın: Atları, SSCB Halk Tarım Komiserliği, diğer hayvanları ve kuşları SSCB Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği; tarım ürünleri ve hububatı SSCB Halk Tedarik Komiserliği makamları; geri kalan bütün emlâki ve meyve bahçelerini ise Gürcistan SSC Halk Komiserleri Şurasının kararıyla mahallî makamlar teslim alacaklardır.

4. Kazakistan SSC (Skvortsov ve Undasınov Yoldaşlar), Kırgızistan SSC (Vagov ve Kulatov Yoldaşlar), Özbekistan SSC (Yusufov ve Abdurrahmanov Yoldaşlar), Komünist Partileri Merkez Komiteleri ve Halk Komiserleri Şuralarını adı geçen cumhuriyetlerin Halk İçişleri Komiserlikleri ile beraber gelecek göçmenlerin kabulü, ikameti ve devamlı iskân ve istihdamları ile ilgili gerekli tedbirleri alacaklardır. Ayrıca:

a) Gelecek göçmenleri kolhozlara yerleştirmek üzere, kolhozlarda gereken meskenlerin hazırlanması, gerekirse tamiri ve kış şartlarına göre hazırlanması;

b) Göçmenlerin ve eşyalarının demiryolu istasyonundan yerleştirileceği mıntıkaya taşınması için gerekli araçların hazır bulundurulması;

c) Gelen göçmenlere ev etrafında küçük toprak ile gereken ufak tefek aletler verilmesi sağlanacaktır.

Bu hazırlık işleri 1 Kasım 1944 tarihine kadar tamamlanacaktır.

5.Göçmenlerin Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a taşınmaları için Halk Nakliye Komiserliği (Yoldaş Kaganoviç) gereken katarları temin etmek ve SSCB Halk İçişleri Komiserliğinin emri üzerine istasyonlara zamanında sevk etmekle görevlendirilsin. Göçmenlerin cumhuriyet sınırları içinde taşınması Gürcistan SSC Halk Komiserleri Şurası'nın isteği ile gerçekleştirilsin.

6. Özel tahliyeye tâbi tutulan göçmenlerin yollarda iaşelerini temin etmek üzere SSCB Halk Ticaret Komiserliği görevlendirilsin.

SSCB Devlet Plânlama Komitesi, talep üzerine SSCB Halk Ticaret Komiserliğine gıda maddeleri ödeneği tahsis etsin. Böylece özel tahliyeye tâbi tutulan nüfusun yolculuk iaşesi temin edilsin.

7. Göçmen halka yollarda ve iskân mahallinde sağlık hizmetleri verilmesi için SSCB Halk Sağlığı Komiserliği (Yoldaş Miteryov) görevlendirilsin.

8. Göçmenlere ellerindeki mübadele makbuzları karşılığında kendilerinden teslim alınmış ev hayvanları yerine verilmek üzere SSCB Halk Ziraat Komiserliği (Yoldaş Andreyev), Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği (Yoldaş Smirnov) ve Halk Tedarik Komiserliği (Yoldaş Subbotin); Kırgızistan, Özbekistan ve Kazakistan Halk Komiserleri Kurullarıyla beraber görevlendirilsin.

a) 1 Mayıs 1945 tarihine kadar sığır, manda, koyun, keçi ve kümes hayvanları;

b) 1 Nisan 1945'e kadar buğday, arpa ve diğer besinler;

c) Ocak 1946'ya kadar göçmenlerin iskân edildikleri kolhozlara (çiftliklere) atlar, şahsî makbuzlarda yer alan miktar ve vasıflarda teslim edilecektir.

9. SSCB Ziraat Bankası (Yoldaş Kravtsov), Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan'a gelen göçmenlere yerleşmek için hane başına yedişer bin ruble, yedi yıl vadeli kredi versin.

10. İşbu kararın birinci paragrafı gereğince göçmenler, çiftçiler olarak 1945 yılında para vergilerinden, devlete verilen ayni vergilerden ve resimlerden muaf tutulsun.

Önceki yerlerinde bırakmış oldukları bahçe ve bağların bedelleri SSCB Halk Ziraat Komiserliği ve Gürcistan SSC Hükûmetinin tespit edeceği fiyatlar üzerinden kendilerine ödensin.

11. Gürcistan Halk Komiserleri Şurasına, adları birinci paragrafta geçen sınır ilçelerine toplam nüfusları azami 32.000 kişi olmak kaydıyla Gürcistan SSC'nin toprak sıkıntısı bulunan diğer bölgelerinden yedi bin haneyi iskân etme müsaadesi verilsin. Bunların adı geçen bölgeye iskânı, gerek yekpare çiftlik (kolhozlar), gerekse münferit haneler olarak gerçekleştirilsin. Sınır şeridindeki iskân yerleri Halk İçişleri Komiserliği Sınır Kuvvetleri Gürcistan Bölge Komutanlığı ile mutabakat halinde tespit edilsin.

12. Gürcistan SSC'nin toprak sıkıntısı çeken bölgelerinden söz konusu sınır bölgesine iskân edilecek halkın geçim ve yerleşme meselelerini halletmek için Gürcistan Hükûmeti'ne şunlar müsaade edilsin:

a) Sınır bölgelerinde yeniden kurulan kolhozlara, buralardan tahliye edilmiş olan nüfusa ait kamu ve ferdi yapıları tamamen karşılıksız olarak devretmek, eski halktan geriye kalan tarım aletlerini beş yıl vadeli kredi şeklinde yeni getirilen hanelere teslim etmek;

b) Bölgeye iskân edilen çiftçilere sınır bölgesi için uygun görülmüş miktarlarda arsalar dağıtmak;

c) Buradan tahliye edilmiş nüfustan kalan kamu ve hususî bahçe ve bağları yedi yıl vadeli kredi şeklinde yeni gelenlere devretmek;

ç) Bu bölgeye iskân edilen nüfusu 1945 yılında her türlü vergilerden muaf tutmak;

d) İskân edilenlere Gürcistan Hükûmeti imkân ve fonları çerçevesinde ev hayvanları vermek;

e) Boşaltılan bölgeye yeni iskân edilecekleri parasız nakletmek. Taşınma masrafları Gürcistan Hükûmetine özel olarak ayrılmış paralarla karşılanacaktır.

f) Yeni getirilecek nüfusun iskânını buralardaki nüfusun tahliyesi bittikten hemen sonra kasım ayında başlatmak ve üç ay içinde tamamlamak.

13. SSCB Halk Maliye Komiserliği (Yoldaş Zverev):

a) Özel tahliyeye tâbi nüfusun sürgünü, taşınmaları ve Orta Asya'da yerleştirilmeleri için SSCB Halk İçişleri Komiserliğine 30.000.000 ruble ve ayrıca boşaltılan sınır bölgesindeki kolhozlara getirilecek yeni hanelerin iskânı için de Gürcistan Halk Komiserleri Şurasına 4.000.000 ruble tahsis edilsin.

b) SSCB Halk Ziraat Komiserliği, Halk Tedarik Komiserliği ve Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği ile beraber Gürcistan SSC'den tahliye edilen nüfusa ev ve kümes hayvanları ile bırakıp gittikleri diğer mal varlığı, gıda, emlak ve aletlerin bedellerini ödemek için SSCB Halk Komiserleri Kurulu'na teklif getirsin ve adı geçen Komiserliklerin tahliye işleri için yaptıkları harcamaların karşılanmasıyla ilgili önerge hazırlansın.

14. Glavneftsnab (Petrol Ofisi, Yoldaş Şirokov): Ekim, Kasım aylarında özel tahliye işlemlerinin gerçekleştirilmesi için SSCB Halk İçişleri Komiserliği'ne 750 ton, Kazakistan Hükûmeti'ne 75 ton, Kırgızistan Hükûmeti'ne 35 ton, Özbekistan Hükûmeti'ne 70 ton ve Gürcistan Hükûmeti'ne de 100 ton fon dışı benzin tahsis etmekle görevlendirilsin.

Devlet Savunma Komitesi Başkanı İ. Stalin [475]

[475] http://ahiska.org.tr/wp_pdf/sayi37/37_13.pdf Erişim Tarihi 06.12.2015

Ek 3

Devlet Savunma Komitesi Raporu Tamamen gizli

Sayı 1281/b 28 Kasım 1944

-Yoldaş İ. V. STALİN'e

SSCB Halk Komiserleri Kurulu-Yoldaş V. M. MOLOTOV'a

SSCB Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi Yoldaş G. M. MALENKOV'a

Devlet Savunma Komitesi Kararı gereğince SSCB Halk İçişleri Komiserliği Türklerin, Kürtlerin ve Hemşinlilerin Gürcistan SSC'nin sınır bölgesinden tahliye işlemlerini tamamlamıştır.

Türkiye'nin sınıra yakın kısmındaki nüfusla akrabalık bağları bulunan söz konusu halkın önemli bir çoğunluğu, kaçakçılık yapmakta olup göç eğilimi gösteriyor ve Türkiye istihbarat mercileri için casus angaje etme ve çete grupları oluşturma kaynağı teşkil ediyordu.

Tahliye işlemlerine hazırlık tedbirleri, bu yılın 20 Eylül-15 Kasım tarihleri arasında alınmıştır. Bu arada tahliyeye tabi tutulanların sınırı geçmelerini engellemek amacıyla devletimizin Türkiye sınırında güvenlik ve karakol hizmetleri azami derecede takviye edilerek en sıkı şekilde emniyet sağlanmıştır. Adigön, Aspinza, Ahıska, Ahılkelek ilçelerinde tahliye işlemleri 15-18 Kasım, Acaristan Özerk Cumhuriyeti'nde ise 25-26 Kasım günlerinde gerçekleştirilmiştir.

Toplam 91.095 kişi tahliye edilmiştir. Tahliye edilenleri taşıyan katarlar, hareket hâlinde olup Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'daki yeni iskân yerlerine doğru yol almaktadır. Tahliye işlemleri, düzenli ve olaysız şekilde tamamlanmıştır.

Adı geçen sınır ilçelerine Gürcistan'ın toprak sıkıntısı çekilen bölgelerinden 7.000 hanelik köylü nüfus iskân edilecektir.

Ayrıca SSCB Halk İçişleri Komiserliği, Gürcistan SSC ile Türkiye sınırındaki şeritte özel tedbirler almaktadır.

Lavrentiy BERİA

SSCB Halk İçişleri Komiseri,

Devlet Güvenliği Genel Komiseri

Ek-4

Gürcistan Cumhuriyeti ile RF 1994 Protokolü

1994'te Samstshe-Cavaheti bölgesinden deport edilen ve bir zaman için RF topraklarında kalan Ahıska Türkleri'nin ve başka kimselerin Gürcistan'a dönmeleri konusunda Gürcistan Cumhuriyeti ile RF heyetleri arasında yapılan görüşmelerin sonuçları doğrultusunda yapılacak işbirliğine ilişkin niyet Protokolü.

Gürcistan Cumhuriyeti ve RF heyetleri (ileride Görüşen Taraflar olarak anılacaklardır) Gürcistan ve RF ilişkilerinin korunup geliştirilmesinden sorumlu oldukları anlayışı ile insani düşünceleri kılavuz edinerek, tarihi adaleti ihya etmek isteğiyle, 1944 yılında Samstshe-Cavaheti'den sürgün edilen kimselerin ve ahfadının Gürcistan'a dönmeleri konusunda görüşmelerde bulunarak şu hususlarda mutabakata varmışlardır.

1. Görüşen Taraflar, 1944 yılında Samstshe-Cavaheti Bölgesi'nden sürgün edilen kişilere ve bunların fikirleri alınarak geleneksel yaşama bölgelerine ve Gürcistan'ın diğer bölgelerine, bölgenin gerçek imkânlarını da göz önünde bulundurarak, dönmeleri hakkını kayıtsız-şartsız tanımaktadırlar.

2. Görüşen Taraflar, suçu olmadan zarar gören halkın mazur gösterilmesi, vatanına dönmesi hakkında olumlu bir kamuoyu oluşturulması ve bu halka sivil haklar sağlanması amacıyla kitle haberleşme araçları vasıtasıyla dönüş programı ve planlarını anlatan yayınları düzenli olarak yapacak ve dönüş takvimini ve bugünkü durumu açıklayacaktır.

3. Görüşen Taraflar, ayrıca sosyal ve ekonomik kuruluşlar, 1944'te Samstshe-Cavaheti'den sürgün edilen ve bu zaman içinde RF topraklarında kalan halkın dönüşünün layıkı veçhile gerçekleştirilmesini amaçlayan faaliyetlere destek vereceklerdir.

4. Görüşen Taraflar, BM Göçmen Yüksek Komiserliği ve başka örgütler nezdinde, sürgün edilmiş ailelerin geri dönmeleri ile ilgili olarak bu ailelere mali ve maddi yardım gösterme konusunu gündeme getireceklerdir.

5. Görüşen Taraflar, dönüş yapanlara ayrıldıkları ülkelerde bıraktıkları mallar için maddi tazminat verme sorununun BDT Devlet Başkanları Konseyi'nde görüşülmesi hususunu hükümetlerine önereceklerdir.

6. Görüşen Taraflar, Gürcistan Cumhuriyeti ile RF hükümetleri arasında vatana dönüş konusunda imzalanacak bir sözleşmenin hazırlanması için ortak bir çalışma grubunu kurmaya karar vermişlerdir. Çalışma grubu, 15 Aralık 1994 tarihine kadar Gürcistan Cumhuriyeti Hükümeti'ne ve RF Hükümeti'ne söz konusu sözleşmeyi hazırlayıp sunmakla görevlidir.

7. İşbu protokolün hükümleri, Gürcistan'a dönüşün, dönme sürecine ilişkin sözleşmenin imzalanmasından önce başlamasını imkan dışı bırakmamaktadır.

8. Görüşen Taraflara göre, Sözleşme Tasarısı hazırlanırken Gürcistan'ın ve RF'nın dönüş sürecinin sağlanmasıyla ilgili muhtemel vecibeleri konusunda şu hususlara dikkat atfedeceklerdir.

A. RF Tarafından

- Dönüş yapanların güvenliği ve RF'den çıkış yapmadan önce federal mevzuat ve federasyon bünyesindeki idari birimlerin kanun ve kararları çerçevesinde dönüş yapanların medeni haklarının gerçekleştirilmesi,

- Bir zaman için Krasnodar ve Stavropol bölgelerinde, Kabardin-Balkar, Rostov ve Volvograd eyaletlerinde ve RF'nın diğer bölgelerinde kalan ve Gürcistan'a dönüş yapmak isteyenler listesinin hazırlanması,

- Dönüş yapanlara, konuyu satmak ya da değiştirmek, kendi malları olan ve ev eşyalarını, hayvan, hububat, yiyecek, inşaat malzemeleri ve teçhizatı RF dışına götürmek için gerekli koşulların yaratılması,

- Dönüş yapan kişilerin ve eşyaların Rus-Gürcü sınırına kadar nakli.

B. Gürcistan Tarafından

- İşbu Protokolün 1. fıkrası uyarınca Gürcistan Cumhuriyeti'nde, dönüş yaparak gelenlerin düzenli şekilde yerleştirilmesi için uygun bölge ve yerleşim merkezlerinin saptanması,

- Dönüşün takvimi, dönüş yapacakların sayısı ve yerleşeceği yerler konusunda öneriler hazırlanması,

- Dönüş yapanların güvenliği ve medeni haklarına ilişkin garantiler, geçici yerleşmeleri için koşulların yaratılması,

- Dönüş yapan ailelerin sosyal çevreye alışmalarına yardım (arsa verme, kişisel konutların proje yapılıp kurulması, yerleşenlerin ve ailelerin idari işlemlerinin tamamlanması, uzun vadeli imtiyazlı banka kredilerinin verilmesi, üretim ve ticaret kuruluşlarının oluşturulması, ev ve apartman dairelerinin alışveriş belgelerinin hızla yapılması, boş kalan köylerin ihya edilmesi, ev ve apartman değişimi, yerleşme yerlerinde yaşayış koşullarının yaratılması vs.)

- Dönüş yapanların sosyo-psikolojik adaptasyonu, Gürcüce öğrenmelerini için koşulların yaratılması.

9. Taraflar, devamlı bir bilgi teatisinde bulunacak, ortaya çıkan sorunları hızla çözecek, ortak hareketlerin koordinasyonu amacıyla yetkili temsilcileri göndereceklerdir.

Görüşmelere Katılan	Görüşmelere Katılan
Gürcistan Cumhuriyeti Heyeti Adına	RF Heyeti Adına
I.Menagarisvili	V. Samsurov

Tiflis, 16.09.1994

Ek 5

20. Yüzyılın 40'lı Yıllarında Eski Sovyetler Birliği Tarafından Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinden Zorla Sürgün Edilen İnsanların Geri Dönüşü Hakkında Kanun

Madde 1. Kanunun Amacı

İşbu Kanunun amacı eski Sovyetler Birliği tarafından XX. yüzyılın 40'lı yıllarında Gürcistan Sovyet Cumhuriyeti'nden zorla sürülen (başka yerlere yerleştirilen) kişilerin ve onların sonraki nesillerinin Gürcistan topraklarına geri dönebilmeleri için gerekli hukuki dayanakları ve mekanizmaları oluşturmaktır. İşbu kanunla tanzim edilen geriye dönüş sistemi tarihi hak ve adaletin yerine getirilmesine ve onurlu, şerefli ve istekli geri dönüş prensiplerine dayanmakta olup; aşama aşama gerçekleştirilebilen geri dönüşü kapsamaktadır.

Madde 2. Terminoloji ve Açıklamalar

İşbu kanunun amaçları için kullanılan terminoloji aşağıdaki anlamları taşımaktadır:

a) Zorla sürülen kişi – 31 Temmuz 1944 tarihli ve 6279 Nolu Sovyetler Birliği Devlet Savunma Komitesi tarafından alınan karara istinaden XX. yüzyılın 40'lı yıllarında Gürcistan Sovyet Cumhuriyeti'nden Sovyetler Birliği'nin başka cumhuriyetlerine zorla yerleştirilen kişi.

b) Statüsünü Arayan Kişi – İşbu kanunla tespit edilen kurallara uygun şekilde Geri Dönüşçü statüsünü isteyip, bunu almak için kayıt edilen kişi.

c) Geri Dönüşçü – İşbu kanunla tespit edilen kurallara uygun şekilde Geri Dönüşçü statüsünü elde edebilen kişi.

d) Temsilcilik - Yurtdışında faaliyet gösteren Gürcistan Diplomatik Kuruluşu veya yetkili başka bir kurum veya kuruluş.

e) Temsilci – Yurtdışında Geri Dönüş sürecini koordine eden ve kontrol eden yetkili kişi.

f) Bakanlık – Göçmenlik ve Nüfus Yerleştirme Bakanlığı.

1 Aralık 2012, Değişiklik

Kanunun 2. Maddesine aşağıdaki "g" maddesi eklenmiştir:

g) Eksiklik – Verilen belgenin bu kanuna uygun olmaması veya bu kanunun 4.2. Maddesinde istenen belgelerden herhangi birinin tercümesinde uygun tasdik olmaması."

Madde 3. Geriye Dönüşçü Statüsünü Alabilmek İçin Gerekli Beyanda Bulunma Hakkına Sahip Olan Kişiler

1. İşbu Kanunla belirlenen kurala göre geriye dönüşçü statüsünü alabilmek amacıyla başvuruda bulunma hakkına sahip olan kişiler; zorla sürülen (başka yerlere yerleştirilen) kişiler ve onların sonraki nesilleridir.

2. Yukarıda bahsedilen kişilerin eşlerine ve reşit olmayan çocuklarına işbu kanunla tespit edilen kurala göre Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için başvuruda bulunma hakkı; ancak bu maddenin 1. alt maddesinde bahsedilen kişilerce Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için gerekli başvuruda bulunduktan ve rıza verildikten sonra doğar.

Madde 4. Geriye Dönüşçü Statüsü Alma Başvurusu

1. İşbu kanunun 3. maddesinde bahsi geçen kişiler Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için başvurusunu aşağıdaki kurumlara sunar:

a) Bakanlığa- Kişi yasal olarak Gürcistan'da ikamet ediyorsa,

b) Kişinin yurtdışında ikamet ettiği veya vatandaşı olduğu ülkedeki Temsilciliğe,

c) Eğer kişinin ikamet ettiği veya vatandaşı olduğu ülkede Temsilcilik yoksa kişi, başvurusunu bulunan en yakın Temsilciliğe sunar.

2. Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için gerekli başvuru ile beraber aşağıdaki evraklar da sunulur:

a) Zoraki sürüldüğüne dair resmi bir evrak(lar)

b) Sürekli oturduğu ve vatandaşı olduğu ülkesinde o ülkenin kanunlarına uygun olan geçerli evraklar: kimlik belgesi; ikametgâh belgesi; gayrı menkul tapusu.

c) Doğum Belgesi

d) İkametgâh Belgesi;

e) Sabıka Kaydı

f) Medeni Hali ve/veya akrabalık ilişkileri yansıtılan evraklar (Evlilik Cüzdanı ve/veya Boşanma belgesi; çocuğun doğum belgesi)

g) Sağlık durumu hakkındaki bilgiler ve/veya evraklar.

1Aralık 2009, Değişiklik

4.2 Maddenin g fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.

h) Şahsi bilgileri, bildiği dilleri ve tabi olduğu vatandaşlığını içeren özgeçmişi

i) İşbu kanunun 3. Maddesinin 2. Alt Maddesinde öngörülen durumda; zorla sürgün edilen kişinin veya onun sonraki nesillerinin Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için başvurusu; ayrıca işbu kanunun 3. maddesinin 1. Alt Maddesinde bahsedilen kişinin eşi ve reşit olmayan çocukların Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için başvuruda bulunmaları konusunda rızasını gösterir belge.

j) Malvarlığı ve maddi durumu hakkındaki bilgiler /evraklar

3. Başvuruda bulunan kişi Geriye Dönüşçü statüsünü alma başvurusunun yanında istediği taktirde uyum ve entegrasyon sürecinde yardımcı olabilecek başka evrakları da sunar.

4. Bu maddenin 2. ve 3. Alt Maddelerinde bahsedilen belgeler Gürcüce veya İngilizce sunulur. Eğer bu evraklar başka bir dilde tanzim edilmişse Noter Tasdikli Gürcüce veya İngilizce tercümeleri yapılır ve evraklarla beraber sunulur.

5. Başvuru sahibi bu Maddenin 2. ve 3. alt maddelerinde bahsedilen evrakların noter onaylı kopyalarını sunma hakkına sahiptir. İstenilen evraklar ya başvurunun yapıldığı ülkenin ya da kişinin ikamet ettiği ülkenin yasalarına göre tasdikli olarak hazırlanır.

6. Bu maddenin 2. alt maddesinde öngörülen her hangi bir evrakın elde edilmesinin imkansız olması durumunda; başvuru sahibi belgenin elde edilmesinin kendinden kaynaklanan sebeplerden bağımsız olarak imkansız olduğunu güvenilir kaynaklar göstererek ispatlar.

7. Geriye Dönüşçü Statüsünü alabilmek için gerekli beyanname bu kanuna uygun şekilde düzenlenir ve en geç 1 Ocak 2009 tarihinden önce sunulur.

26 Aralık 2008, Değişiklik

4. Maddenin 7. alt maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

"7) Geriye Dönüşçü Statüsünü alabilmek için gerekli beyanname bu kanuna uygun şekilde düzenlenir ve en geç 1 Temmuz 2009 tarihinden önce sunulur"

Madde 5. Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için yapılan başvurunun tescili

1. Başvuruların işbu kanunun 4. Maddesinde öngörülen şekilde hazırlanması halinde başvuru tescil edilerek kayıt numarası verilir.

2. Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için başvuru yapılırken başvuruda ve belgelerde eksik olmaması halinde başvuru sahibi Geri Dönüş Statüsü Arayan Kişi olarak kayıt edilir.

3. Başvuru sırasında Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için hazırlanan beyannamelerde ve/veya yanında ekinde sunulan evraklarda her hangi kusur veya eksikliğin ortaya çıkması durumunda; Bakanlık veya Temsilcilik bu konu hakkında başvuru sahibini eksik durumu 3 ay içerisinde düzeltmesi için bilgilendirir.

1 Aralık 2009, Değişiklik

"3) Başvuru sırasında Geriye Dönüşçü Statüsünü alabilmek için yapılan başvuruda veya gerekli belgelerin birinde eksik bulunması durumunda Bakanlık veya Temsilci başvuru sahibini başvuruyu 4 ay içerisinde düzeltmesi için uyarır.

4. Başvuru sahibi 1 Ocak 2009 tarihinden sonra olmamak kaydıyla, üç ay içerisinde bu kanunun 4. maddesinde öngörülen başvuruyu eksiksiz ve kusursuz olarak teslim edemezse; daha önceden sunulan evraklar başvuru sahibine iade edilecektir.

26 Aralık 2008, Değişiklik

5. Maddenin 4. ve 5. alt maddeleri aşağıdaki gibi değişmiştir:

"4) Başvuru sahibi 1 Temmuz 2009 tarihinden sonra olmamak kaydıyla, üç ay içerisinde bu kanunun 4. maddesinde öngörülen başvuruyu eksiksiz ve kusursuz olarak teslim edemezse; daha önceden sunulan evraklar başvuru sahibine iade edilecektir.

1 Aralık 2009, Değişiklik

"4) Başvuru sahibinin bu yasanın 4. maddesinde öngörülen şekliyle düzeltilmiş başvuruyu ve/veya belgeleri sunmaması durumunda başvuru değerlendirmeye alınmayacak ve sahibine iade edilecektir.

5. Eksiklerin giderilmesi için işbu kanunla öngörülen sürenin bitmesi durumunda; başvuru sahibi 1 Ocak 2009 tarihinden önce olmak koşuluyla, bu kanunun 4. maddesinde tanımlanan prosedüre uygun olarak tekraren geri dönüş statüsü alma başvurusunda bulunabilir.

26 Aralık 2008, Değişiklik

"5) Eksiklerin giderilmesi için işbu kanunla öngörülen sürenin bitmesi durumunda; başvuru sahibi 1 Temmuz 2009 tarihinden önce olmak koşuluyla, bu kanunun 4. maddesinde tanımlanan prosedüre uygun olarak tekraren geri dönüş statüsü alma başvurusunda bulunabilir."

Madde 6. Geriye Dönüşçü Statüsünü Arayan Kişilerin Beyannamelerinin İncelenmesi

1. Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için beyanda bulunan kişilerin başvuruları tüm ekler ve diğer belgelerle birlikte bir temsilci tarafından, tüm başvuruların bir sisteme kaydedildiği Bakanlığa ulaştırılır

2. Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için yapılan başvuruların incelenmesine 1 Ocak 2009 tarihinden itibaren başlanır.

26 Aralık 2008, Değişiklik

6.Maddenin 2. alt maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

"2. Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için yapılan başvuruların incelenmesine 1 Temmuz 2009 tarihinden itibaren başlanacaktır."

17 Temmuz 2009, Değişiklik

6.Maddenin 2. alt maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

“2. Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için yapılan başvuruların incelenmesine 1 Ocak 2010 tarihinden itibaren başlanır.”

3. Bakanlık, Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için yapılan tüm başvuruları teker teker inceleyip değerlendirir. Fakat aynı zamanda, aile birliği ilkesini de göz önünde bulundurarak aynı aileye ait üyelerin başvurularını eşzamanlı inceler.

4. Bakanlık tüm evrakları tescil ve kayıt eder ve üzerinde çalışılması için Gürcistan İçişleri Bakanlığı’na ve gereken durumlarda, uzmanlık alanı konusunda başvuru sahibine statü verilmesinin uygunluğu hakkında görüş bildirmek üzere diğer kurumlara gönderir.

Madde 7. Geriye Dönüşçü statüsünü isteyen kişilerin başvuruları incelenirken yapılan ek süreç ve prosedürler.

1. Gürcistan Hükümeti Geriye Dönüşçü statüsü vermek için ek şartlar ortaya koyma hakkına sahiptir.

2. Geriye Dönüşçü statüsünü verme konusunda karar vermek için mülakat süreci konulabilir. Ayrıca başvuru sahibinin sivil entegrasyonu ile alakalı olarak daha farklı testler koyma zorunluluğu ortaya çıkabilir.

3. Geriye Dönüşçü statüsü verilirken Gürcü dili bilgisi avantaj sağlar.

4. Başvuru sahibi tarafından sunulan evrakları incelenirken veya bu madde ile öngörülen diğer süreçler sırasında, başvuru sahibinin bilerek yanlış bilgi beyanında bulunduğu belirlenirse o başvuru artık değerlendirilmez.

5. Gürcistan Genel İdare Kanunun şartları, geri dönüş statüsü arayan kişilerin başvuruları ile ilgili bu kanunun öngördüğü süreçlere uygulanmaz.

Madde 8. Geriye Dönüşçü Statüsü Verme

1. Bu kanunun 7. maddesinde öngörülen belli süreç ve prosedürlerin sonuçları ile birlikte, ilgili kurum ve kuruluşlardan gerekli bilgilerin talep edilmesi ve onların incelenmesinden sonra, Bakanlık, ilgili kararnameye dayanarak adı geçen kişiye Geriye Dönüşçü statüsünü verip vermemek konusunda görüşünü hazırlar.

2. Bu maddenin 1. alt maddesinde bahsedilen olumlu veya olumsuz karar çıktıktan sonra 20 gün içerisinde geri dönüş statüsü arayan kişiye gönderilerek başvuru sahibi haberdar edilir.

3. Gürcistan Genel İdare Yasasının 177. maddesi ve 178. maddesinin 3. alt maddesi Geriye Dönüşçü statüsünü verme veya vermeme konusundaki idari-yasal işleme uygulanmaz.

4. Geriye Dönüşçü statüsü verildiği taktirde başvuru sahibine bir aylık süre içerisinde bu kararı gösteren eden bir belge teslim edilecektir.

Madde 9. Geriye Dönüşçü Statüsüne Dayanarak Gürcistan Vatandaşlığını Elde Etmek

1. Gürcistan vatandaşlığını, Geriye Dönüşçü statüsü alan kişiye Gürcistan Vatandaşlık Kanunun 27. Maddesinde öngörüldüğü şekilde verilecektir.

2. Geriye Dönüşçü statüsünü aldıktan sonraki 6 ay içerisinde Geriye Dönüşçü statüsünü alan kişi Bakanlığa Geriye Dönüşçü olmadan önce vatandaşı olduğu ülkesinin vatandaşlığından vazgeçtiğine dair bir resmi belge sunmalıdır.

1 Aralık 2009, Değişiklik

2.Madde aşağıdaki şekilde değişmiştir:

"4) Geri dönüşçü statüsünün verilmesi durumunda geri dönüşçü, Gürcistan'a dönmeden bir ay önce Temsilciliğe Gürcü yetkililerce hazırlanmış form halinde sağlık belgesi sunar.

3. Geriye Dönüşçü; Gürcistan Vatandaşlığı ile ilgili şart ve talepleri Geriye Dönüşçü statüsünü aldıktan sonraki 1 sene içerisinde yerine getirmelidir.

1 Aralık 2009, Değişiklik

3.Madde kaldırılmıştır.

Madde 10. Geriye Dönüşçü statüsünü durdurmak ve iptal etmek

1. Geriye Dönüşçü statüsünü aldıktan sonra ilgili kişi tarafından herhangi bir suç işlendiğinde hukuki mercilerce onu aklayacak veya olayı ortadan kaldıracak bir karar çıkana dek, Geriye Dönüşçü statüsü durdurulur.

2. Ayrıca Geriye Dönüşçü statüsü aşağıdaki durumlarda sona erer:

a) Kişinin kendi isteği veya başvurusu üzerine;

b) Gürcistan veya başka bir ülke vatandaşlığının alınması durumunda;

c) Geriye Dönüşçü statüsünü aldıktan sonra eskiden vatandaşı olduğu ülkenin vatandaşlığından 6 ay içerisinde vazgeçmediği taktirde; veya Geriye Dönüşçü statüsünü aldıktan sonraki 1 sene içerisinde Gürcistan Vatandaşlığı alma konusundaki talep ve şartları yerine getirmediği durumda.

1 Aralık 2009, Değişiklik

10.2 Maddenin c bendi kaldırılmıştır.

d) Geriye Dönüşçü statüsünü aldıktan sonra bu statüyü vermek için engel olarak kabul edilen her hangi bir kusurlu durum ortaya çıkarsa;

e) Eğer, Geriye Dönüşçü olduktan sonra kişinin bilerek ve isteyerek Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için yalan, eksik veya yanlış bilgileri sunduğu ortaya çıkarsa.

f) Geriye Dönüşçüyü suçlu bulan bir hukuki karar resmen yürürlüğe girdiğinde.

g) Kişinin mahkeme tarafından kayıp veya ölü olarak ilan edildiği durumlarda;

4 Mayıs 2010, Değişiklik

10.Maddenin 2. alt maddesine aşağıdaki "gl" ve "g"" alt paragrafları eklenmiştir:

g) Bu kanunun 11. Maddesinin 1. alt maddesine dayanarak alınan kararlarla koyulan kuraların ihlali durumunda;

g) "Geri Dönüş Statüsü Alan Kişilere Basitleştirilmiş Usulde Gürcistan Vatandaşlığı Verilmesi Hakkında Kararnameye" göre Gürcistan vatandaşlığını almayı reddetme halinde;

h) Vefat ettiği durumda;

3. Geriye Dönüşçü statüsünün durdurulması ve iptal edilmesi hakkındaki karar Bakanlık tarafından verilmektedir.

Madde 11. İşbu Kanunun yürürlüğe girmesi için yapılması gerekenler:

1. Gürcistan Hükümeti 1 Ocak 2010 tarihine kadar 'Geri Dönüş Statüsü Alan Kişilere Basitleştirilmiş Usulde Gürcistan Vatandaşlığı Verilmesi Hakkında' kararname çıkartır. Anılan bu kararname Gürcistan Adalet Bakanlığı tarafından çıkartılır.

1 Aralık 2009, Değişiklik

1. Gürcistan Yetkilileri geri dönüş statüsü alanları vatansız duruma düşmekten koruyacak şekilde 'Geri Dönüş Statüsü Alan Kişilere Basitleştirilmiş Usulde Gürcistan Vatandaşlığı Verilmesi Hakkında' kanun tasarısını 1 Nisan 2010 tarihine kadar hazırlar. Anılan tasarı Gürcistan Adalet Bakanlığı'nca sunulur.

2. Gürcistan Hükümeti 1 Ocak 2008 tarihine kadar bu kanunda öngörülen, Mali ve Finans durumu bilgilerini yansıtan evrak formunun hazırlar.

3. Gürcistan Hükümeti 1 Ocak 2008 tarihine kadar bu kanunda öngörülen, sağlık durumu bilgilerini yansıtan evrak formunun hazırlar.

4. Gürcistan Göçmenler ve İskan Bakanlığı 1 Ocak 2008 tarihine kadar, Geriye Dönüşçü statüsü başvurularını kabul edecek düzenlemeleri ve veritabanının hazır olması için gerekli çalışmaları yapar.

17 Temmuz 2009, Değişiklik

Aşağıdaki 11. Madde Kanuna eklenir:

Madde 11: Geçici Hüküm

4.Maddenin 7. alt maddesi ve 5. Maddenin 4. ve 5. alt maddelerindeki tarihler 1 Ocak 2010 olarak değişir.

1 Aralık 2009, Değişiklik

Madde 11: Geçici Hüküm

4.7 ve 5.5 maddelerde belirlenen zaman kısıtları 1 Ocak 2010 olarak belirlenir.

Madde 12. Kanunun yürürlüğe girmesi

1. İşbu Kanunun 1-10. Maddeleri ve 11. Maddesinin 1. alt maddesi haricinde kalan kısımları yayınlar yayınlanmaz yürürlüğe girer.

2. İşbu Kanun 1-10. Maddeleri ve 11. Maddesinin 1. alt maddesi 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

Gürcistan Cumhurbaşkanı Mikheil Saakashvili

Tiflis, 11 Temmuz 2007 N5261 RS

KAYNAKÇA

Abdülhamitoğlu, Necip. **Türksüz Kırım: Yüz Binlerin Sürgünü**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1974.

Agara, İbrahim. "Ahıska Türkleri SoyKırımının 65. Yıldönümü", **Bizim Ahıska**, Sayı 16.

Aliyeva, Minara. "Ahıska Türkleri ve Anavatana Dönme Sorunu", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl 9, Sayı 54(2013).

Alptekin, Musa Yavuz. "ABD-Colorada'da Yaşayan Ahıskalı Türk Topluluğunda Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hayat", **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı 47(2013), İstanbul.

Alptekin, Musa Yavuz. "Meskhetian Turks in Fourth Land: Identity and Socio-economic Integration into American Society", **Journal of Identity and Migration Studies**, Cilt 8, Sayı 1, Romanya, 2014.

Akman, Halil. " Kırım-Sivastpol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşımı Sorunu", **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Sayı 9/1(2014).

Aksu, Ayfer. "Geri Dönülmeyen Vatan: Ahıska-II", **Bizim Ahıska**, Sayı 10.

Albayrak, Mehmet Akif. **Yeşil Ada Kırım**, Ankara: Türk Dünyası Kültür ve Sanat Derneği, 2004.

Asker, Ali. "Kırım: Zorla Statü Değişikliği", **EkoAvrasya**, Sayı 27(2014).

Aslan, Ahmet Ali. "Ahıska Türklerin Amerika'ya Göçü: Amerika'nın Uyguladığı Bir Sosyal Mühendislik Projesi", **Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Giresun: Giresun Üniversitesi, Ankara 2015.

Arslan, Elif. "Vatanlarına Dönemeyen Son Türk Topluluğu: Ahıska Türkleri", Bekir Günay (Ed.). **Avrupa'dan Asya'ya Sorunlu Türk Bölgeleri** içinde. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, ss. 639-670.

Avşar, Bozkurt Zakir ve Zafer S. Tunçalp. **Sürgünde 50 yıl Ahıska Türkleri**, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür Sanat ve Yayınları, 1995.

Aydıngün, Ayşegül. "Ahıska Türkleri'nin Dünü, Bugünü ve Yarını", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl 9, Sayı 54(2013).

Aydıngün, Ayşegül. "Ahıska Türkleri'nin Gürcistan'a Dönüşünde Son Durum", **Stratejik Analiz**, Sayı 77(2006).

Aydıngün, Ayşegül ve Ali Asker. "Gürcistan: De Jure Üniter, De Facto Parçalı", İsmail Aydıngün, Çiğdem Balım (Ed.), **Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna: Türk Dilli Halklar- Türkiye ile İlişkiler** içinde, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay, 2012, ss.117-207.

Aydıngün, Ayşegül, Çiğdem Balım Harding, Matthew Hoover, Igor Kuznetsov ve Steve Swerdlow, "**Meskhetian Turks An Introduction to their History, Culture and Resettlement Experiences**", Published by the Center for Applied Linguistics, Washington 2006.

Aydıngün, Aylegül ve İsmail Aydıngün. **Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk Ulusötes Aileler**, Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yay, 2014.

Aydıngün, Ayşegül ve İsmail Aydıngün. **Kırım Türkleri'nin Vatana Dönüşü: Kimlik ve Kültürel Canlanma**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay, 2004.

Aydıngün, İsmail. "Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna'da Ulus Devlet İnşası ve Türkiye: Genel Bir Değerlendirme", İsmail Aydıngün, Çiğdem Balım (Ed.). **Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna: Türk Dilli Halklar- Türkiye ile İlişkiler** içinde. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay, 2012, ss.403-435.

Aydıngün, İsmail. "Kırım Tatarları" Yeni Türkiye, Yıl 9, Sayı 54(2013).

Aydıngün, İsmail. "Ne Doğu Ne Batı, Hem Doğu Hem Batı: Avrasyanın "Geçiş" Ülkesi Ukrayna", İsmail Aydıngün, Çiğdem Balım (Ed.). **Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna: Türk Dilli Halklar- Türkiye ile İlişkiler** içinde. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay, 2012, ss. 209-307.

Aydıngün, İsmail. "Yeni Başlangıçlara Doğru", İsmail Aydıngün, Çiğdem Balım (Ed.). **Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna: Türk Dilli Halklar- Türkiye ile İlişkiler** içinde. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay, 2012, ss.437-486.

Balcıoğlu, İbrahim. **Sosyal ve Psikolojik Açıdan Göç**, İstanbul: Elit Kültür Yayınları, 2007.

Bayraktar, Rasim. **Eski Sovyetlerde Türk Kimliği**, Berikan Yayınevi, Ankara 2013.

Bayraktar, Rasim. "**Zorunlu Göç'ten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**", Hitit İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:24(2013).

Benites, Kirsten. **Repatriation of Ethnic Groups**, http://www.du.edu/korbel/hrhw/researchdigest/russia/repatriation.pdf

Bilge Adamlar Kurulu Raporu. "**Karadeniz'deki Gelişmeler ve Türkiye**", Rapor No:62, İstanbul 2014.

Blair, David. "**Special Report: Crimea Tatars Endure Second Tragedy Under Russian Rule**", http://www.telegraph.co.uk/news/2016/07/07/special-report-crimea-tatars-endure-second-tragedy-under-russian/ Erişim Tarihi 27.08.2016

Bozkurt, Giray Saynur. "Kırım Tatarları ve Sürgünü", Emine Gürsoy Naskali, Liaisan Şahin (Ed.). **Stalin ve Türk Dünyası** içinde. İstanbul: Kaknüs Yay, 2007, ss. 221-232.

Brzezinski, Zbigniew. **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri**, (Çev. Ertuğrul Dikbaş, Ergun Kocabıyık), Sabah Kitapları, İstanbul 1998.

Buntürk, Seyfeddin. **Rus Türk Mücadelesi'nde Ahıska Türkleri**, Ankara: Berikan Yayınları, 2007.

Conquest, Robert. Kayıp Bir Halk-RF Mesketyalıları, (Çev: Eşref Özbilen), **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı 50(1987).

Çapraz, Kemal. "Mustafa Kırımoğlu: Hedefimiz Kırım-Türk Cumhuriyeti'ni Kurmak...", **Tarih ve Medeniyet Dergisi**, Sayı 11(Ocak), 1995.

Deniz, Taşkın. **Siyasi Coğrafya Penceresinden Güney Kafkasya'nın Zorunlu Dönüşümü**, Pegem Akademi, Ankara 2014.

Devlet, Nadir. "Kırım Tatarları", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi Çağdaş Türkiler**, Ek Cilt, İstanbul, Çağ Yayınları, İstanbul 1993.

Doğan, İlyas. "Ahıska Türkleri'nin Uluslararası Alandaki Konumu ve Karşı Karşıya Oldukları Sorunlar Hakkında Bir Değerlendirme" **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl 9, Sayı 54, Ankara 2013.

Dugin, Aleksandr. **Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım**, Vügar İmamov (çev), Küre Yay., 4. Baskı, İstanbul 2005.

Dünya Mültecilerinin Durumu: 1997-98 Bir İnsanlık Sorunu, Jeff Crisp vd (Ed) (Çev. Yeşim Boyacılar vd.) Ankara 2007.

Editorial Board. "**Crimea's 'New Normal' of Repression**" https://www.washingtonpost.com/opinions/crimeas-new-normal-of-repression/2016/03/19/79b7800e-ed2a-11e5-b0fd-073d5930a7b7_story.html?utm_term=.23019b89d5d3 Erişim Tarihi 16.08.2016

Enveroğlu, Bahadır Metan. "65 Yıl Geldi Geçti", **Bizim Ahıska**, Sayı 16.

Erdoğan, Aynur. "Kırım Krizi Nasıl Okunmalı", **Dübam Yay**, İstanbul 2014.

Erol, Mehmet Seyfettin. "Avrasya jeopolitiğinde Orta Asya ve 11 Eylül", Ertan, EFEGİL, Elif, Hatun, Kılıçbeyli, Pınar, AKÇALI (Ed), **Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği** içinde. İstanbul: Gündoğan Yay, 2004, ss.183-242.

Fisher, Alan. **Kırım Tatarları**, Eşref B. Özbilen (çev.), Selenge Yayınları, İstanbul 2009.

Gözaydın, Ethem Feyzi. **Kırım: Kırım Türkleri'nin Yerleşme ve Göçmeleri**, İstanbul: Vakit Matbaası, 1948.

Gupta, Parikrama. "**De Facto Stateless: The Meskhetian Turks**", Central Asia and The Caucasus, Cilt 5, Sayı 41,İsviçre, 2006.

Güngör, Fethi. “Kafkaslardan Anadolu'ya Göçler; Çeçen Mültecilerin Durumu”, **Uluslararası Göç Sempozyumu.** İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi. 8-11 Aralık 2005.

İbrahimov, Aydın, Selver Özözen Kahraman. “Kafkaslardan Sürgün Bir Toplumun Bitmeyen Göçü”, Yard. Doç. Dr. Burhan Sayılır (Ed.), **Türk Dünyası Kültürel Değerleri Uluslarası Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Eskişehir 4-8 Kasım 2013, Eskişehir, 2014.

İdrisli, Arire Nezetli. "Yalıboyundan Özbekistan Çöllerine" (Hzl. Neşe Sarısoy), **Emel Dergisi**, Sayı 210, 1995.

Karpat, Kemal. **Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**, (Çev. B. Tırnakçı), İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Kasım, Kamer. “Güney Kafkasya Cumhuriyetleri’nin Dış Politikası”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl 21, Sayı 75, 2015.

Kerimova, Fatma. “Hatıralar”, (Hzl. Zühal Yüksel), **Emel Dergisi**, Sayı 203, 1994.

Kınıklıoğlu, Suat. “Kırım Tatarları ve Anavatan Avdetleri”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.20, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

"Kırım", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.25, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2002.

Kırımal, Edige. "Kırımda Topyekün Techir ve Katliam", **Emel Dergisi**, Cilt 2, Sayı 18.

Kırımlı, Hakan. "Kırım Tatarları Kimdir?", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl 9, Sayı 54, 2013.

Kırımlı, Hakan. "Kırım Tatar Milli Harekatı", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2002.

Kocaoğlu, Timur. "Rus İhtilalleri ve Türk Hakları-Sovyetler Birliğinin Yayılma Siyaseti (1905-1991)", **Türkler Ansiklopedisi**, C.18, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Koçak, Muhammed. "Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğru Ukrayna",SETA Yay, **Seta ANALİZ**, Sayı:135, 2015.

Koçak, Muhammed. "RF’nın İlhakı Sonrası Kırım ve Kırım Tatarları", SETA Yay, **Seta Perspektif**, Sayı:45, 2014.

Kolukırık, Suat. "Sürgün, Toplumsal Hafıza ve Kültürel Göç: ABD'deki Ahıska Türkleri Üzerine Bir Araştırma", **Bilig Dergisi**, Sayı 59, 2011.

Koren, Marina. "Türkiye Ukrayna'ya Niçin Müdahil Oluyor?", (Hzl. Aynur Erdoğan), **Kırım Krizi Nasıl Okunmalı**, Dübam Yay, İstanbul 2014.

Kozloff, Nikolas. "**More Than a Year After Annexation, Crimean Tatars Need Allies**", http://www.huffingtonpost.com/nikolas-kozloff/more-than-a-year-after-annexation-crimean-tatars-need-allies_b_7235772.html Erişim Tarihi 16.08.2016

Kurt, Halil. "Güney Kafkasya'da Değişen Demografik Yapının Siyasi Coğrafya'ya Etkileri", **Yeni Türkiye**, Yıl 21, Sayı 75 (2015), Ankara.

Kütükçü, Mehmet Akif. "**Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Ahıska Türkleri'nin Anavatanlarına Dönüş Sorunu**", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/download/682/634 Erişim Tarihi 06.06.2015.

Leylak, Mehmet Halil. "Orta Asya ve Kafkaslarda Türklerin Demografik Yapısı (XX.Yüzyıl)", **Yayınlanmamış Doktora Tezi.** Ankara Üniversitesi SBE, Ankara, 1997.

Maksudoğlu, Mehmet. **Kırım Türkleri**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009.

Mammadov, Halit. **Rus Dış Politikasında Stratejik-Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktirini.** Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yay., 2014.

Mercanoğlu, Timuçin. "Rusya'nın Kırım'ı İlhakı Sonrası Kırım'dan Göçler", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl 21, Sayı 74, 2015.

Mert, Okan. **Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan**, İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2004.

Otar, İbrahim. "Jenosit ve Kırım Türkleri", **Emel Dergisi**, Cilt 2, Sayı 22.

Özarslan, Bahadır Bumin. "Soğuk Savaş Sonrasında Kırım'ın ve Kırım Tatar Türklerinin Statüsü", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Sayı 39, C.10, 2014, ss.97-135.

Özbay, Fatih. "RF'nin Ukrayna Politikası ve Kırım Hamlesi" **2023 Dergisi**, Sayı:155, 2014.

Özcan, Kemal. **Kırım Dramı**, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2010.

Özcan, Kemal. "Kırım Türkleri'nin Sürgünü", **Türkler Ansiklopedisi**, C.20, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Özey, Ramazan. **Türk Dünyası Coğrafyası-Ülkeler, İnsanlar ve Sorunlar**, İstanbul: Aktif Yayınları, 2011.

Polat, Gürkan, 1943-1944 Yıllarında Sovyetler Birliği'nden Sürgün Edilen Halkarın Sürgününü ve Geri Dönüş Düzenlemelerinin Karşılıklı Olarak İncelenmesi; Ahıska, Kırım ve Karaçay-Malkar Sürgünleri Örnekler", **Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi**, Karabük Üniversitesi SBE, 2013.

Sağır, Adem. **Batumdan Orta Asya'ya Bir Yol Hikayesi**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay, 2012.

Sarı, Yaşar ve Mahmut A. Alpay. "Özbekistan: Orta Asya'da Demokrasi Korkusu, Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Atama (Ed), **Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları**, Cilt 1, 3. Baskı, Nobel Yay, Ankara 2010.

Sarısır, Serdar. **Demografik Oyun Sürgün (1919-1923)**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

Sezgin, Mahmut Niyazi ve Kamil Ağacan. **Dünden Bugüne Ahıska Türkleri Sorunu**, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay, 2003.

Sheehy, Ann ve Bohdan Nahaylo. "**Crimean Tatars, Volga Germans and Meskhetians: Soviet Treatment of Some National Minorities**", London: Minority Right Group Report. No. 6, 1980.

Shevel, Oxana. "**Who are the Crimean Tatars, and why are they important?**" https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/03/01/who-are-the-crimean-tatars-and-why-are-they-important/ Erişim Tarihi 16.08.2016

Swerdlow, Steve. "**Understanding Post-Soviet Ethnic Discrimination and the Effective Use of U.S. Refugee Resettlement: The Case of the Meskhetian Turks of Krasnodar Krai**", California Law Review, Sayı 96, Aralık 2006.

Şenay, Furkan ve Muhammet Koçak, "Avrasya'nın Jeopolitik Anahtarı Ukayna Üzerinde Güç Mücadelesi", SETA Yay, **Seta Analiz**, Sayı: 106, 2014.

Tarhan, Bülent. "Ahıska'nın Türkiye ve Bölge Ülkeleri Açısından Stratejik Önemi", **Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Giresun: Giresun Üniversitesi. 14-15 Nisan 2014, ss.165-191.

Taşdemir, Tekin. **Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskalılar**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005.

Tavkul, Ufuk. "Kafkasya ve Çevresindeki Türk Toplulukları", **Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi**, C.10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Thomas, Faist. **Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar**, (Çeviren A. Z. Gündoğan ve C. Nacar), Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2003.

Topal, Coşkun. "Güney Kafkasya'da İstikrar ve Ahıskalıların Vatana Dönüş Sorunu", **Turkish Studies/International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic/Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, Sayı 3, C.7, 2008.

Trier, Tom ve George Tarkhan-Mouravi, Forrest Kilimnik, "**Meskhetians: Homeward Bound**", Published by European Centre for Minority Issues – Caucasus, 2011. Gürcistan.

Tuğul, Seyit. **SSCB'de Sürgün Edilen Halklar**, İstanbul: Çhiviyazıları, 2003.

Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü: Sosyal Bilimler, "Sürgün", Türkiye Bilimler Akademisi Yay, Ankara 2011.

Uravelli, Orhan. "Ahıska'daki Türk Nüfusunun Sürülmesine Dair Gizli Sovyet Belgeleri" **XII. Türk Tarih Kongresi Bildiri Özetleri**, Ankara: 1994.

Ülküsal, Müstecip "Bir Facianın Yıl Dönümü", **Emel Dergisi**, Cilt 1, Yıl 1, Sayı 5.

Ülküsal, Müstecip. "Büyük Facianın 23. Yıl Dönümü", **Emel Dergisi**, Cilt 4, Sayı 40.

Ülküsal, Müstecip. "**Kırım Türk-Tatarları: Dünü, Bugünü, Yarını**", Baha Matbaası, Ankara 1980.

Ülküsal, Müstecip. “Kırım Türkleri’nin Faciası ve Kurtuluş Davası" **Emel Dergisi**, Cilt 1, Sayı 11.

Ülküsal, Müstecip. "Kırım'da 1944 Felaketi" **Emel Dergisi**, Cilt 2, Sayı 23.

Vasfiye İbrahim, "Bitmeyen Çileli Yıllar", (Hzl. S. Bilal, vd.), **Emel Dergisi**, 1995, Sayı 208.

Walter Comins -Richmond, “Sovyetlerin Türk Halklarını Sürgün Etmesi” **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Wilson, Andrew. “Politics in and around Crimea: A Difficult Homecoming”, Edward A. Allworth, (Ed.) **The Tatars of Crimea Return To The Homeland** içinde (281-322), Durhan and London: Duke University Press, 1998.

Wimburs, S. Enders ve Ronald Wixman. "Sovyet Orta Asya'sında Yeni Bir Seda:Mesketya Türkleri", (Çev: Eşref Özbilen), **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı 49(1987).

Yalçın, Cemal. **Göç Sosyolojisi**, Ankara: Anı Yayınları, 2004.

Yılmaz, Salih. "Kırım Krizi ve Dünya Kırım Tatar Kongresi", **SDE Yay**, SDE Bakış No: 12(2015).

Yunusov, Arif. “Ahıska (Mesket) Türkleri: İki Kere Sürgün Edilen Halk”, (Çev. Ekin Keskin), **Türkler Ansiklopedisi,** C.18, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Zeyrek, Yunus. **Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri**, Ankara 2001.

Elektronik Kaynakları

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5648932f753d86.28381818 Erişim Tarihi 15.11.2015

http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1447-99-%D0%BF?test=4/UMfPEGznhh8tj.ZiBqPgfgHI4pMs80msh8Ie6 Erişim Tarihi 08.11.2015.

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP020029.html Erişim Tarihi 08.11.2015.

http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/618-2002-%D0%BF?test=4/UMfPEGznhh8tj.ZiBqPgfgHI4pMs80msh8Ie6 Erişim Tarihi 08.11.2015.

http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/514-2012-%D0%BF/paran19#n19 Erişim Tarihi 08.11.2015.

http://qha.com.ua/tr/siyaset/Kırım-tatar-soyKırımi-karar-tasarisi-kabul-edildi/140593/ Erişim Tarihi 15.11.2015

http://www.aa.com.tr/documents/AA/haber/kirim_raporu.pdf Erişim Tarihi 15.08.2015

http://tr.euronews.com/2015/03/18/porosenko-kirim-tatarlari-stalin-donemindeki-gibi-baski-altinda/ Erişim Tarihi 15.08.2015

http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/03/19/Kırım-artik-resmen-RFnin-topragi Erişim Tarihi 08.08.2015

http://www.aa.com.tr/tr/dunya/306698--RFnin-kirimi-ilhakinin-yasa-disi Erişim Tarihi 08.08.2015

http://tr.euronews.com/2014/03/08/kirim-tatarlari-referanduma-karsi/ Erişim Tarihi 08.08.2015

http://www.dunyabulteni.net/haber/291167/ukrayna-krizi-neden-turkiyede-dikkatleri-kirima-cekti Erişim Tarihi 15/08/2015

http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-96-2014042413kafkasya-raporu-internet1.pdf Erişim Tarihi 06.07.2015

http://tr.euronews.com/2015/02/10/ukrayna-krizinin-kronolojisi/ Erişim Tarihi 15/08/2015

http://www.aa.com.tr/documents/AA/haber/kirim_raporu.pdf Erişim Tarihi 15/08/2015

http://file.setav.org/Files/Pdf/20150707142655_105_perspektif.pdf Erişim Tarihi 15/08/2015

http://www.dunyabulteni.net/haberler/291965/uluslararasi-toplumun-Kırım-sinavi

http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2288&cat=344#.VcYVKPntmko Erişim Tarihi 08.08.2015

http://www.trthaber.com/haber/dunya/isgalin-en-buyuk-kurbani-kirim-tatarlari-170338.html Erişim Tarihi 08.08.2015

https://www.kyivpost.com/content/ukraine/over-10000-crimean-tatars-flee-crimean-afteroccupation-388916.html Erişim Tarihi 16.08.2015

http://qha.com.ua/cavusoglu-kirim-tatar-halki-baski-altinda-137540tr.html Erişim Tarihi 15.08.2015

http://www.ahiska.net/makale/3326/68/amerikali-mr-islam-a-turkiye-den-cevap Erişim Tarihi 26.07.2015

http://www.dw.com/tr/ah%C4%B1ska-t%C3%BCrkleri-s%C3%BCrg%C3%BCn-yolunda/a-2524425 Erişim Tarihi 26.07.2015

http://tr.sputniknews.com/columnists/20150803/1016913952.html Erişim Tarihi 29.08.2015

http://arsiv.zaman.com.tr/2002/06/06/doguanadolu/h12.htm , Erişim Tarihi 19.05.2015

Ahıska Türkleri 3. Sürgünle Karşı Karşıya, Emin Öztop, http://arsiv.zaman.com.tr/2002/06/06/doguanadolu/h12.htm Erişim Tarihi 19.05.2015

http://qha.com.ua/ilber-ortayli-039-90-bin-ahiska-turkunu-abd-ye-kaptiracak-degiliz-039-68349tr.html Erişim Tarihi 26.07.2015

http://www.radikal.com.tr/dunya/amerikan_ruyasini_ahiska_turkleri_diriltti-1196110 Erişim Tarihi 25.07.2015

http://www.turkishny.com/local-news/6-local-news/138694-amerikadaki-ahiskalilardan-filipinlere-yardim#.VbTfbfntmko Erişim Tarihi 25.07.2015

http://www.aljazeera.com.tr/haber/ahiska-turklerine-destek-mektubu Erişim Tarihi 01.08.2015

http://www.trthaber.com/haber/dunya/abdde-yasayan-ahiska-turkleri-yeni-liderini-secti-191597.html Erişim Tarihi 01.08.2015

http://www.anayasa.gen.tr/millet.htm Erişim tarihi 01.03.2015

http://ahiska.org.tr/wp_pdf/sayi34/34_4.pdf Erişim Tarihi 06.12.2015

http://ahiska.org.tr/wp_pdf/sayi35/35_11.pdf Erişim Tarihi 06.12.2015

http://ahiska.org.tr/wp_pdf/sayi37/37_13.pdf Erişim Tarihi 06.12.2015

http://www.ahiska.org.tr/wp_pdf/sayi16/parcali/09_sayi16.pdf Erişim Tarihi 12.06.2015

https://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin073/073_00_014.pdf Erişim Tarihi 06.12.2015

http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=16407&lang=en Erişim Tarihi 12.12.2015

http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=12471&lang=en Erişim Tarihi 12.12.2015

http://www.hazar.org/UserFiles/yayinlar/HazarWorld/2015/2015/07_temmuz/hazarworld_sayi_32_HASEN3.pdf Erişim Tarihi 09/01/2016

http://www.karam.org.tr/Makaleler/635769938_1-Mehmet%20Seyfettin%20Erol.pdf Erişim Tarihi 10/01/2016

http://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/news/2014_03_18/tek-kutuplu-dunyanin-sonu/ Erişim Tarihi 10/01/2016

http://www.karam.org.tr/Makaleler/263949724_06.Murat%20SARA%C3%87LI.pdf Erişim Tarihi 10/01/2016

http://www.timeturk.com/tr/2014/06/07/abd-ahiska-turklerinin-basarisini-konusuyor.html Erişim Tarihi 17.01.2016

http://www.trtturk.com/haber/kirim-tatarlari-yeni-surgunun-esiginde--85137.html Erişim Tarihi 17.01.2016

http://www.aljazeera.com.tr/haber/bm-kirimda-19-bin-kisi-yerinden-edildi Erişim Tarihi 24.01.2016

http://www.sozcu.com.tr/2014/dunya/kirimin-adi-degisti-473467/ Erişim Tarihi 24.01.2016

http://www.yenisafak.com/hayat/ahiskali-turkler-72-yil-sonra-ana-vatanlarinda-2463817 Erişim Tarihi 15.05.2016

http://kureselcatismalar.com/wp-content/uploads/2014/02/radikalden-fergana.gif Erişim Tarihi 22.05.2016

http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt16/sayi2/413-442.pdf Erişim Tarihi 22.05.2016

http://img04.blogcu.com/v2/images/orj/k/i/r/kirimgunlugu/kirimgunlugu_1288531759.jpg Erişim Tarihi 29.05.2016

"Украина официально признала Крым частью России" http://www.politonline.ru/comments/22887401.html Erişim Tarihi 27.08.2016